

І. М. Боярко Н. А. Дехтяр О. В. Дейнека

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІНАНСІВ
ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ**

М о н о г р а ф і я

**Суми
Університетська книга
2012**

УКД 336.13(477)
ББК 65.261.1(4 УКР)
Б86

Рекомендовано до друку вченою радою Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”, протокол № 3 від 16 грудня 2011 р.

Рецензенти:

С. В. Леонов, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»;

Л. І. Михайлова, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції
Сумського національного аграрного університету

Боярко, І. М.

Б86   Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України [Текст] : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. – Суми : Університетська книга, 2012. – 165 с.

ISBN

У монографії обґрунтовано теоретичні основи державного сектору економіки; розкрито особливості функціонування його фінансів, досліджено сучасний стан і проблеми розвитку; визначено основні напрямки підвищення ефективності фінансів державного сектору економіки. Пропонуються нові методичні підходи до оцінки ефективності фінансів державного сектору економіки як складової системи управління соціально-економічним розвитком України.

Видання рекомендоване для широкого кола наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей, а також практиків: економістів, фінансистів і фахівців системи державного управління.

© Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., 2012
© Університетська книга, 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	6
1.1. Державний сектор економіки у структурі економічної системи країни	6
1.2. Сутність, роль та особливості функціонування фінансів державного сектору економіки.....	21
1.3. Сучасний стан та проблеми розвитку фінансів державного сектору економіки України.....	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	47
2.1. Ефективність фінансів державного сектору економіки як критерій соціально-економічного розвитку країни	47
2.2. Система показників оцінки ефективності фінансів державного сектору економіки.....	57
2.3. Оцінка ефективності фінансів державного сектору економіки України	66
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ	82
3.1. Взаємозв'язок ефективності та масштабів державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності.....	82
3.2. Вплив масштабів державного сектору економіки на економічне зростання України.....	89
3.3. Формування нормативних показників динамічного розвитку фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки	102
3.4. Система цільового планування фінансової ефективності державного сектору економіки.....	111
ВИСНОВКИ.....	119
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	124
ДОДАТКИ.....	134

ВСТУП

Сучасна фінансова-економічна криза виявила наявність проблем в управлінні фінансами державного сектору економіки, від ефективності функціонування якого значною мірою залежить розвиток національної економіки. Світовий досвід засвідчує, що важливими факторами соціально-економічного розвитку залишаються параметри співіснування державного та приватного секторів економіки в економічній системі, які мають відповідати вимогам посилення конкурентної боротьби на світових товарних і фінансових ринках, а також потребам захисту соціальних інтересів населення з боку держави. Саме державний сектор економіки покликаний забезпечувати дотримання базових принципів організації функціонування економічної моделі ринкового типу, створення сприятливих умов для розвитку суспільного виробництва, захист соціальних стандартів якості життя і фінансово-економічну безпеку економічних суб'єктів.

На сучасному етапі економічного розвитку України належне виконання соціально-економічних функцій державою ускладнюється нестачею фінансових ресурсів, високим рівнем дефіциту державного бюджету та зростанням обсягів зовнішньої та внутрішньої заборгованості країни. Одним з інструментів подолання вказаних наслідків фінансової кризи є підвищення ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки. При цьому основне призначення фінансів державного сектору економіки – сприяння зміцненню фінансової безпеки України та забезпечення подальшого розвитку стратегічних і базових галузей економіки, структуризація національної економіки в напрямку пошуку оптимальних меж співіснування державного і приватного секторів.

Відповідність формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки критеріям повноти досягнення пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку виявляється в ефективності фінансів державного сектору економіки. Якісні та кількісні показники ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки становлять основу розробки та оцінки результатів реалізації економічної політики країни.

Незважаючи на виняткову важливість питань забезпечення ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки як передумови соціально-економічного розвитку країни, залишається невирішеною низка проблем, пов'язаних з недостатньою розробкою теоретико-методичної бази оцінки такої ефективності, методів і прийомів управління нею. Цим зумовлено необхідність подальшого вивчення основних засад оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки, зокрема, дослідження категоріального апарату, побудови системи показників, включаючи критерії інтегрального узагальнення соціальних, економічних, фінансових, бюджетних та інших

ефектів діяльності державного сектору та виявлення характеру впливу на стан і розвиток соціально-економічних процесів в країні.

Система управління ефективністю фінансів державного сектору економіки повинна базуватися на обґрунтованому виборі форм, методів та інструментів налагодження взаємодії державного та приватного секторів відповідно до стратегічних потреб розвитку соціально-економічної системи та інтересів суспільства щодо створення ефективного конкурентного середовища. Така система має задовольняти вимогам гнучкості та адаптивності, що зумовлено природною міжсекторальною конкуренцією і циклічним характером зміни ролі та відносних масштабів присутності державного сектору в економіці за рахунок проведення перманентної трансформації відносин власності.

Дане дослідження спрямоване на обґрунтування й удосконалення теоретико-методичних засад і розробку практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня ефективності фінансів державного сектору як складової системи управління соціально-економічним розвитком України.

У монографії значна увага приділяється дослідженню науково-методичних підходів щодо визначення сутності, ролі та місця фінансів державного сектору економіки в структурі економічної системи країни; визначенню особливостей функціонування та тенденцій розвитку фінансів державного сектору економіки України в сучасних умовах.

Важливою складовою даної роботи є дослідження змісту, значення та факторів формування ефективності фінансів державного сектору економіки. У монографії подано науково-методичний підхід до формування комплексної оцінки ефективності функціонування суб'єктів державного сектору економіки на основі узагальнення інтегральних показників соціально-економічної ефективності бюджетних установ, бюджетної ефективності, фінансової ефективності, враховуючи рівень їх значущості.

У контексті пошуку напрямів удосконалення управління ефективністю фінансів державного сектору економіки проведено аналіз взаємозв'язків масштабів та ефективності функціонування суб'єктів державного сектору економіки, впливу кількісних показників розвитку фінансів державного сектору економіки на економічне зростання країни на основі відповідності закону Вагнера і ефекту Арні-Рана. З метою обґрунтування доцільності присутності державного сектору в складі національної економіки та оптимізації пропорції співіснування державної та приватної складової наведено теоретичні положення та проведено моделювання приватизаційних циклів. Авторами також запропоновано впровадження системи цільового планування фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки, яка передбачає врахування впливу дії окремих факторів, з метою посилення якості фінансового контролю та надання можливості коригування планових параметрів з врахуванням змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

1.1. Державний сектор економіки у структурі економічної системи країни

У сучасних умовах господарювання соціальний та економічний розвиток країни значною мірою залежить від рівня та ефективності державного регулювання економіки, а саме від створення належних умов для оптимального співіснування державного та приватного секторів, результативність функціонування яких є одним з індикаторів розвитку національної економіки. Слід зазначити, що основою економічного розвитку країни є саме державний сектор економіки, тому пріоритети державного управління мають передбачати насамперед активізацію виконання ним базових соціально-економічних функцій. Навіть незважаючи на те, що за останні роки в програмах комплексного розвитку економіки України не приділяється належної уваги даному сегменту, що призводить до скорочення масштабів його функціонування, державному сектору економіки, на нашу думку, завжди належатиме вирішальна роль у процесах формування, розподілу та використання фінансових ресурсів країни.

У сучасній науковій літературі не існує однозначного підходу до визначення сутності поняття «державний сектор економіки», конкретизації його цілей і завдань, складу та структури, оптимальних пропорцій його участі у функціонуванні різних сфер економічної діяльності. Це пояснюється складністю самого явища, недостатньою розробленістю в нормативно-правових актах і невизначеністю сучасного стану державного сектору в економіці України.

Базовою категорією для окреслення основних змістовних характеристик даного поняття, яка широко використовується в наукових дослідженнях для структуризації економіки за галузевими, організаційними, економічними та фінансовими ознаками, є «сектор економіки». В енциклопедичній літературі [16; 41; 89] зазначено, що сектор економіки – це сукупність господарських одиниць, що характеризуються однорідністю економічної діяльності або організаційною і фінансовою єдністю. За формами власності розрізняють: державний сектор, що включає підприємства, організації, установи, які перебувають у державній власності та під контролем державних органів; приватний – не підпорядкований державі. За конкретними видами економічної діяльності розрізняють реальний сектор економіки, невиробничий і фінансовий. Виокремлюють також тіньовий сектор економіки, що характеризується здійсненням протиправних господарських операцій і операцій, що не враховуються статистикою.

Проведений аналіз наукової літератури щодо сутності державного сектору економіки дозволяє стверджувати, що дослідженням даного

питання займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Слід відзначити, що значний внесок у розвиток даного питання зробили у своїх працях Дж. Стігліц, Є. Аткинсон, Дж. Гелбрейт, Р. Масгрейв та Дж. Б'юкенен, які розглядали державний сектор економіки з позиції суспільного сектору, а публічні фінанси як матеріальну базу його функціонування. Держава реалізує економічну діяльність через власне підприємництво (суспільні товари), державні закупівлі товарів і послуг, субсидування недержавних структур, регулювання ділової активності, державну діяльність на фінансових ринках, державний перерозподіл доходів, оподаткування й трансферти, короткочасні та довгострокові програми [2; 100].

У російських і вітчизняних економістів при дослідженні сутності державного сектору економіки дедалі більша увага зосереджується на інституціональних структурах, які справляють безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток країни. Визначальною рисою більшості таких інституцій є їх спрямованість на дослідження соціальних, культурних, економічних і політичних цілей розвитку суспільства.

Узагальнений аналіз сутності державного сектору економіки з інституційної точки зору подано в табл. А.1.

Більшість вчених, а саме: М. Камишанська, Г. Дорофєєва, Д. Медведєв, Л. Ходов, О. Ковтун розглядають державний сектор економіки виходячи з видів суб'єктів господарювання, що його формують. Водночас необхідно відзначити, що Д. Медведєв, Л. Ходов, О. Ковтун, Є. Балацький та автори енциклопедичних видань подають досить звужене трактування, зазначаючи, що державний сектор економіки охоплює сукупність господарських суб'єктів, що діють на основі державної власності та використовуються для виконання нею визначених цілей [56; 69; 120]. В той же час, М. Камишанська, Г. Дорофєєва відносять до складу державного сектору не лише виробничі підприємства, а й ті структури держави, які зайняті перерозподілом кінцевого продукту між усіма членами суспільства та здійснюють управління державним сектором [38; 47].

Слід відзначити, що у більшості визначень, наведених в табл. А.1, державний сектор економіки розглядається як сукупність певних суб'єктів господарювання, вказується його призначення і зазначається, що функціонування даного сегмента здійснюється лише на основі державної форми власності. У той же час такий підхід не враховує, що функціонування змішаної економіки передбачає поєднання державної, комунальної, приватної та колективної форм власності. На сьогоднішній день суб'єктами державного сектору економіки є не лише суто державні підприємства, а й акціонерні товариства та інші корпоративні структури як державної, так і змішаної форми власності. Відповідно сучасні підходи щодо визначення сутності державного сектору економіки мають враховувати даний аспект.

Іншу точку зору має О. Кухар, який розглядає поняття «державний сектор економіки» через взаємозв'язок з такими категоріями економічної теорії, як «державна власність», «державне регулювання» та «уряд». За термінологією автора державний сектор економіки охоплює підприємства, установи та організації, діяльність яких безпосередньо забезпечують державні органи управління, що перебувають у повній або частковій власності держави й функціонують з метою отримання прибутку (соціального ефекту) та вирішення загальнонаціональних чи регіональних соціально-економічних проблем [60; 61].

На думку О. Длугопольського, державний сектор економіки є сферою діяльності, яка доповнює ринкове саморегулювання і зорієнтована на ліквідацію «провалів ринку» й створення соціально значущих благ [37]. Тобто в даному визначенні підкреслюється важливий аспект сутності державного сектору, що полягає в спрямуванні ресурсів держави на виробництво суспільних благ.

У наукових працях О. Головінова, державний сектор поданий як такий, що формує особливу сферу відносин у ринковій економіці, пов'язану з використанням державного майна, закріпленого за державними унітарними підприємствами, державними установами й організаціями, а також корпоративних прав держави, які визначають її участь у корпоративних організаціях [21].

Через призму специфіки економічного механізму трактують дане поняття М. Чечетов та І. Жадан, на думку яких державний сектор економіки є тим специфічним механізмом, який має використовуватися державою для виконання нею політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурних і просвітницьких функцій [125].

Окрім того, досить часто в науковій літературі державний сектор ототожнюється із суспільним (публічним). Згідно із західною термінологією суспільний (публічний) сектор призначений для того, щоб відтворювати суспільні (публічні) блага. Аналіз вітчизняних наукових досліджень щодо сутності суспільного (публічного) сектору дає змогу виокремити такі підходи:

- сукупність підприємств, установ та організацій, які мають на меті надання суспільних благ і послуг;
- складається з державного та муніципального секторів;
- здійснює виробництво та надання державою суспільних і квазісуспільних послуг.

Все це дало нам можливість зробити висновок, що між державним і суспільним сектором існує тісний взаємозв'язок, але при цьому їх не можна ототожнювати, оскільки суспільні послуги можуть виробляти та надавати суб'єкти господарювання як державного, так і приватного секторів економіки.

На нашу думку, державний сектор перетинається із суспільним лише в частині виробництва та надання суспільних благ, зокрема, забезпеченні

колективної безпеки членів суспільства в тому числі оборони від зовнішніх посягань і внутрішньої безпеки; вирішенні проблеми екологічної безпеки; забезпеченні однакових можливостей реалізації права осіб на освіту, охорону здоров'я, зайнятість і соціальний захист. Крім того, в багатьох країнах світу на макроекономічному рівні саме державний сектор вирішує питання з реформування і підтримки галузей, які забезпечують найбільш загальні умови виробничо-господарської діяльності та прискорюють розвиток науково-технічного прогресу. Це, насамперед, галузі виробничо-господарської інфраструктури, а саме: енергетика, зв'язок, транспорт, фундаментальні наукові дослідження і розробки, військова промисловість, в цілому, авіакосмічна і атомна, зокрема. При цьому слід зазначити, що масштаби державного сектору економіки визначаються економічною, виробничою, політичною і соціальною доцільністю. Державний сектор економіки забезпечує також наповнення економіки необхідним обсягом фінансових ресурсів, дотримання балансу суспільних інтересів, забезпечення соціальної стабільності та захист національних інтересів у процесі реалізації внутрішньої та зовнішньої політики. Межі державного сектору можуть бути достатньо рухомими, оскільки можливе поступове послаблення державного контролю над окремими об'єктами у міру їх підготовки до суто ринкового режиму функціонування, а у такому разі можливий їх продаж приватному капіталу [20; 46].

Слід відзначити, що в розвинутих країнах державний сектор економіки формується з метою створення нових робочих місць, утримання інфраструктурних галузей і підприємств, які задовольняють потреби національної безпеки [21].

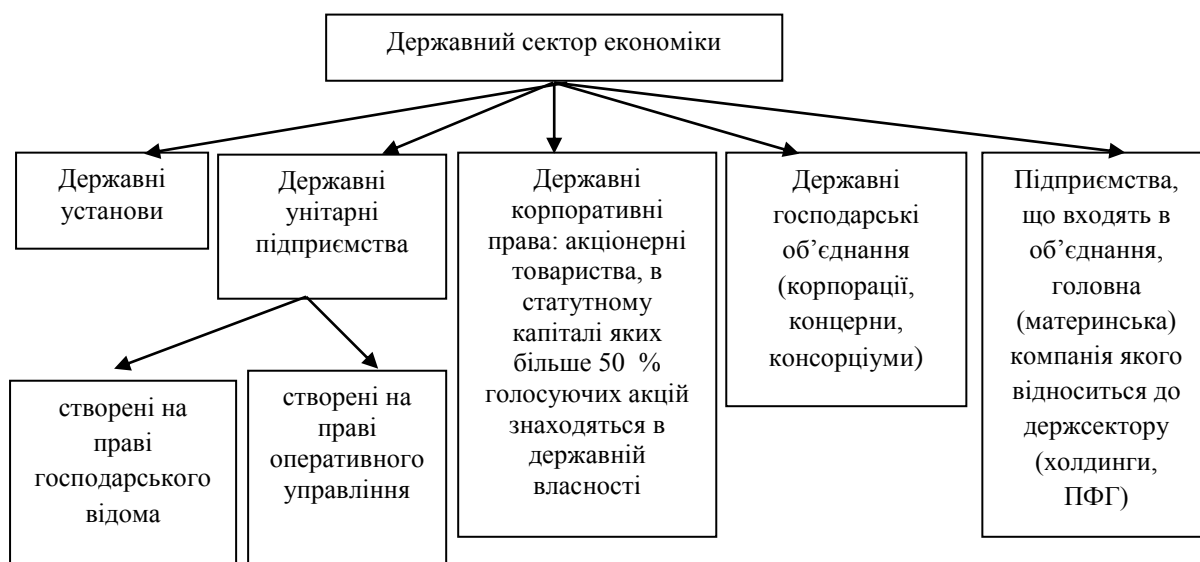
Відсутність в Україні законодавчо закріпленого визначення сутності державного сектору економіки дає можливість у нормативних актах України використовувати такі поняття, як «державна власність», «державне майно», «державне підприємство», «державне підприємництво», «суб'єкти державного сектору економіки». Саме це і обумовлює розмитість у визначенні сутності, ролі та значення державного сектору економіки.

Отже, проведений нами аналіз наукових праць щодо сутності державного сектору економіки дозволив визначити ідентичні складові існуючих наукових підходів до даного поняття, а саме: суб'єкти державного сектору економіки; рівень підпорядкування та форма власності; мета та призначення.

Аналіз наукових підходів до визначення поняття «державний сектор економіки» дозволяє сформулювати його тлумачення як сукупності суб'єктів господарювання, що перебувають у повній або частковій державній власності та підпорядковані державним органам управління, діяльність яких спрямована на виконання соціально-економічних функцій, пов'язаних із забезпеченням належного рівня національної безпеки, соціальних стандартів, економічного зростання та забезпечення життєздатності населення.

Даний підхід дозволяє нам стверджувати, що однією з важливих характеристик поняття державного сектору економіки є його інституційно-організаційний склад. На нашу думку, саме неоднозначність науково-методичних підходів щодо класифікації суб'єктів державного сектору, його ієрархічної структури є суттєвою перешкодою при оптимізації пропорцій розподілу кількісних та якісних показників функціонування в національній економіці державного та приватного секторів. Для розв'язання цієї проблеми, передусім, необхідно визначити та згрупувати суб'єкти державного сектору економіки, тобто встановити його інституційно-організаційну структуру за основними класифікаційними ознаками. З цією метою проведемо аналіз усталених підходів щодо складових елементів державного сектору з правової, інформативної та науково-методичної точок зору.

Правову основу для класифікації суб'єктів державного сектору економіки визначають Господарський (далі – ГКУ) та Цивільний (далі – ЦКУ) кодекси України, однак у зазначених актах є певні відмінності у підходах до їх видів. Так, відповідно до статті 22 ГКУ, суб'єктами господарювання державного сектору економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [25]. Склад державного сектору економіки відповідно до ГКУ подано на рис. 1.1.

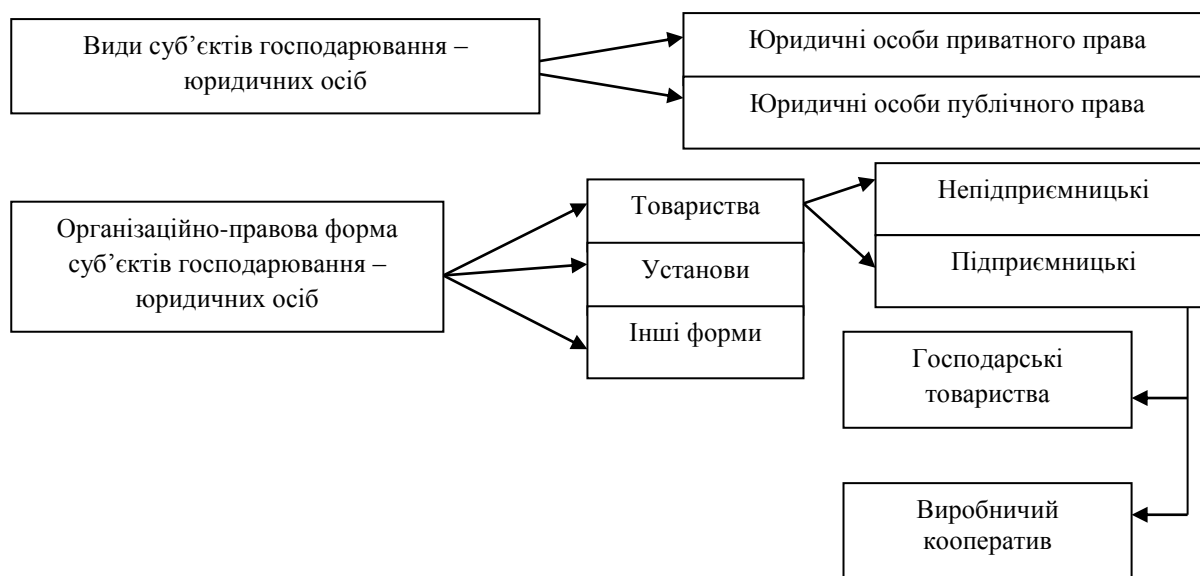

Рис. 1.1. Склад державного сектору економіки України відповідно до Господарського кодексу України

Отже, відповідно до ГКУ суб'єкти державного сектору України можна розглядати з декількох позицій, а саме: по-перше, за видом діяльності – комерційні та некомерційні, по-друге, за формою власності –

суб'єкти державної та змішаної форми власності, по-третє, за правовим режимом щодо державного майна – підприємства, створені на праві господарського відання та оперативного управління державним майном [25].

Слід зазначити, що згідно із ЦКУ перелік суб'єктів державного сектору економіки не визначено, але відповідно до статті 167 держава може створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо) та юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом (рис. 1.2) [123].

Рис. 1.2. Класифікація суб'єктів господарювання – юридичних осіб у Цивільному кодексі України

Що стосується організаційно-правової форми, то, як уже зазначалося, держава має право створювати або брати участь у створенні як некомерційних, так і комерційних підприємницьких структур різних організаційно-правових форм. Таким чином, ми можемо виокремити ще одну класифікаційну ознаку – ступінь автономії, що передбачає існування державних підприємств (установ, організацій) приватного та публічного права. Конкретизація суб'єктів державного сектору економіки за ознакою власності та видами економічної діяльності наведена у Методиці визначення питомої ваги державного сектору в економіці, затвердженій спільним наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного комітету статистики та Фонду державного майна 4 листопада 2003 р. № 307/375/1963 [78]. До суб'єктів господарювання державного сектору економіки належать: суб'єкти, які діють на основі виключно державної власності; суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 %; суб'єкти, діяльність яких з питань, що належать до компетенції загальних зборів, безпосередньо або

опосередковано контролюється державою. Відповідно до даної методики суб'єкти даного сектору можуть займатися такими видами економічної діяльності: сільське господарство, мисливство та лісове господарство; промисловість (добувна, переробна і виробництво та розподілення електроенергії, газу та води); будівництво; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів; діяльність транспорту та зв'язку; фінансова діяльність; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; освіта; охорона здоров'я та соціальна допомога; надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту.

Вивчення нормативно-правових документів, затверджених Кабінетом Міністрів України, дає можливість зазначити, що в них деталізовано склад державного сектору економіки, а саме: до суб'єктів господарювання державного сектору економіки належать державні казенні та комерційні підприємства, зокрема підприємства, що не підлягають приватизації відповідно до закону, та підприємства, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на їх господарську діяльність [88]. У даному визначенні детально конкретизовано види державних підприємств комерційного спрямування.

Інформаційне забезпечення щодо обсягів і результатів діяльності державного сектору України здійснює Державний комітет статистики та частково Фонд державного майна України. В офіційних статистичних щорічниках наводиться інформація щодо суб'єктів господарювання державної та державної корпоративної власності, що розмиває межі державного сектору через відсутність конкретизації державних корпоративних прав. У звітах про діяльність Фонду державного майна України відображається інформація про результати управління державними корпоративними правами у господарських товариствах і державних об'єднаннях, а також наводиться динаміка приватизаційних процесів. У ході дослідження нами було опрацьовано Класифікацію інституційних секторів економіки України (далі – Класифікація), затверджену Державним комітетом статистики, згідно з якою державний сектор економіки можна подати як сукупність інституційних секторів, які мають подібні економічні цілі, функції та поведінку. Якщо розглядати економіку України в цілому, то її інституційні сектори включають нефінансові та фінансові корпорації, сектор загального державного управління, домашні господарства, некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства. Складовими елементами інституційних секторів є сукупність інституційних одиниць. Під інституційною одиницею мають на увазі господарську одиницю, основними ознаками якої є: право самостійного володіння товарами та активами від власного імені, що надає їй можливості обмінюватися

правами власності на ці товари й активи при операціях з іншими одиницями; здатність приймати самостійні економічні рішення і здійснювати господарську діяльність, за яку вона сама несе пряму відповідальність перед законом; здатність приймати фінансові та інші зобов'язання від свого імені, а також укласти договори; існування для неї повного набору рахунків, включаючи баланс активів і пасивів, або практичної можливості (як з економічної, так і з юридичної точки зору) щодо підготовки повного набору рахунків, а також статистичної звітності в разі необхідності [53].

Склад державного сектору економіки відповідно до Класифікації інституційних одиниць подано на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Секторальна модель державного сектору економіки України

Відповідно до Класифікації, на нашу думку, державний сектор економіки може складатися з чотирьох підсекторів, які, у свою чергу, включають набір певних інституційних одиниць. Структуру державного сектору можна подати як сукупність нефінансових і фінансових корпорацій, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, а також сектору загальнодержавного управління, який управляє і контролює діяльність суб'єктів даного сектору.

Розглядаючи інституційні сектори державного сектору зазначимо, що до державних нефінансових корпорацій належать корпорації та квзікорпорації, які є резидентами й контролюються органами державного управління; при цьому контроль за корпорацією визначається шляхом

розроблення генеральної політики корпорації та призначення директорів (якщо існує така необхідність).

В Україні до державних нефінансових корпорацій належать суб'єкти господарювання за такими організаційно-правовими формами: державне підприємство, казенне підприємство, комунальне підприємство та державна акціонерна компанія; відкрите акціонерне товариство, закрите акціонерне товариство, холдингова компанія та дочірнє підприємство, корпоративні права яких належать державі; корпорація, консорціум, концерн, які створені на підставі нормативних актів Кабінету Міністрів України або розпорядчих актів органів державної влади.

У свою чергу, фінансові корпорації (установи) включають всі корпорації, які спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності. Виходячи з цього, державні фінансові корпорації включають в себе такі підсистеми: Національний банк України, державні депозитні корпорації, державні фінансові посередники, крім страхових корпорацій і недержавних пенсійних фондів, державні допоміжні фінансові організації, державні страхові корпорації.

До складу державного сектору економіки України, на нашу думку, можна також включити некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, оскільки вони з Класифікацією [53] утворюють великі окремі соціально-культурні підрозділи нефінансових і фінансових підприємств і організацій, які надають послуги в галузі освіти, охорони здоров'я, культури та відпочинку своїм працівникам і членам їхніх сімей безкоштовно або за зниженими цінами за рахунок відрахувань від прибутку підприємств та умовно розглядаються як самостійні інституційні одиниці, що надають неринкові послуги і належать до даного сектору (крім підрозділів, які належать бюджетним установам і належать до сектору загальнодержавного управління).

Важливу роль у складі державного сектору відіграє сектор загального державного управління, який об'єднує юридичні особи, основною діяльністю яких є виконання функцій законодавчої, виконавчої або судової влади щодо інших інституційних одиниць у межах певної території. Вони мають повноваження збирати податки та інші обов'язкові платежі, а також витратити їх відповідно до урядової політики. Сектор загального державного управління включає всі державні установи та всі неринкові некомерційні організації, які контролюються і в основному фінансуються органами державного управління. Державні установи, як правило, є неринковими виробниками, які надають товари та послуги домашнім господарствам або суспільству в цілому в основному безкоштовно або за економічно незначущими цінами для досягнення певних політичних або соціальних цілей. Надходження від реалізації товарів і послуг за економічно незначущими цінами становлять частину неринкової продукції цих закладів і наповнюють Державний бюджет. У свою чергу, неринкові некомерційні організації – це юридичні особи, які з правової точки зору не є органами управління, але вважається, що вони

проводять державну політику і фактично є частиною органів загальнодержавного управління. Вони створюються, як правило, для проведення наукових досліджень, розробки державних стандартів і нормативів та здійснення контролю за їхнім дотриманням у різних галузях. До таких організацій можуть належати, наприклад, галузеві науково-дослідницькі організації. Таким чином, не зважаючи на контролюючі й управлінські функції сектор загальнодержавного управління є складовою державного сектору економіки України.

Проведений аналіз наукової літератури з питань інституціонального забезпечення державного сектору економіки дає можливість виділити такі точки зору щодо виділення складових елементів даного сегмента.

О. Длугопольський виділяє таку структуру державного сектору: бюджетні установи, державні підприємства, державні фінанси, державні резервні фонди, державні банки, органи влади та державного управління [37]. Аналогічною є наукова думка Н. Гончарової, яка також виділяє державні фінанси, державні підприємства, державні банки, державні установи, державні резерви [24]. Дискусійним є питання щодо наведеної структури державного сектору, оскільки, по-перше, бюджетні установи, державні підприємства, державні резервні фонди, державні банки, органи державної влади та державного управління є ланками державних фінансів, а по-друге, державні фінанси відображають результати функціонування не лише державного сектору, а й всієї економіки в цілому. А тому, на нашу думку, включення державних фінансів до складу державного сектору є недоцільним, що пояснюється їх економічною сутністю.

Досить схожим є суб'єктивний підхід до визначення державного сектору економіки, наведений у працях О. Ковтуна, Г. Дорофєєвої, М. Камишанської, О. Головінова. Так, О. Ковтун вважає, що державний сектор економіки включає суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [56]. У наукових працях Г. Дорофєєвої зазначено, що суб'єктами державного сектору економіки є суб'єкти, які діють на основі державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 % або становить величину, яка забезпечує державі право ухвального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [38]. На думку М. Камишанської, до державного сектору економіки України належать державні комерційні підприємства, казенні підприємства, акціонерні товариства, де держава володіє значними пакетами акцій, а також державне майно, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, але знаходиться на їх балансі [47]. Характеризуючи державний сектор економіки з інституційної точки зору, О. Головінов виділяє такі складові: державні підприємства, організації, установи, що знаходяться у державній власності та

управляються державними органами або уповноваженими особами, які призначаються ними [21]. Дані визначення певною мірою віддзеркалюють структурну характеристику державного сектору, наведену в ГКУ.

Таким чином, вивчивши та узагальнивши правові, інформаційні та науково-методичні підходи до визначення складу державного сектору економіки, ми можемо констатувати факт відсутності чіткої класифікації суб'єктів державного сектору економіки, оскільки державні підприємства, установи та організації розрізняють за цілями і характером діяльності, способом управління і мірою контролю з боку держави, характером фінансових і майнових відносин з нею і грошовим ринком, за ступенем господарської самостійності. Тому, на нашу думку, суб'єкти державного сектору економіки можна класифікувати за такими ознаками: формою власності, видом діяльності, юридичною самостійністю, ступенем автономії, організаційно-правовою формою, правовим режимом щодо державного майна, положенням на ринку, методом фінансування, способом утворення.

Узагальнення наведених вище підходів дозволяє запропонувати таку класифікацію суб'єктів державного сектору економіки України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація суб'єктів державного сектору економіки

Класифікаційна ознака	Вид суб'єкта господарювання
Форма власності	Підприємство державної форми власності
	Підприємство змішаної форми власності
Вид діяльності	Комерційне державне підприємство
	Некомерційне державне підприємство
Юридична самостійність	Державне підприємство, що має статус юридичної особи
	Державне підприємство без статусу юридичної особи
Ступінь автономії	Державне підприємство приватного (комерційного) права
	Державне підприємство публічного права
Організаційно-правова форма	Державне підприємство
	Акціонерне товариство
	Товариство з обмеженою відповідальністю
	Державне господарське об'єднання
Правовий режим щодо державного майна	Державне підприємство, установа, організація на праві господарського відання
	Державне підприємство, установа, організація на праві оперативного управління
Положення на ринку	Стратегічно важливе підприємство
	Стратегічно важливе підприємство-монополіст
	Підприємство-монополіст
	Природний монополіст
Методи фінансування	Підприємство, установа, організація, що функціонує на основі бюджетного (кошторисного) фінансування
	Фінансово самостійне підприємство
Спосіб утворення	Унітарне підприємство
	Корпоративне підприємство

Як уже зазначалося вище, державний сектор економіки функціонує не лише у державній власності, а й у змішаній. Класифікація державного сектору економіки за формами власності подана на рис. 1.4.

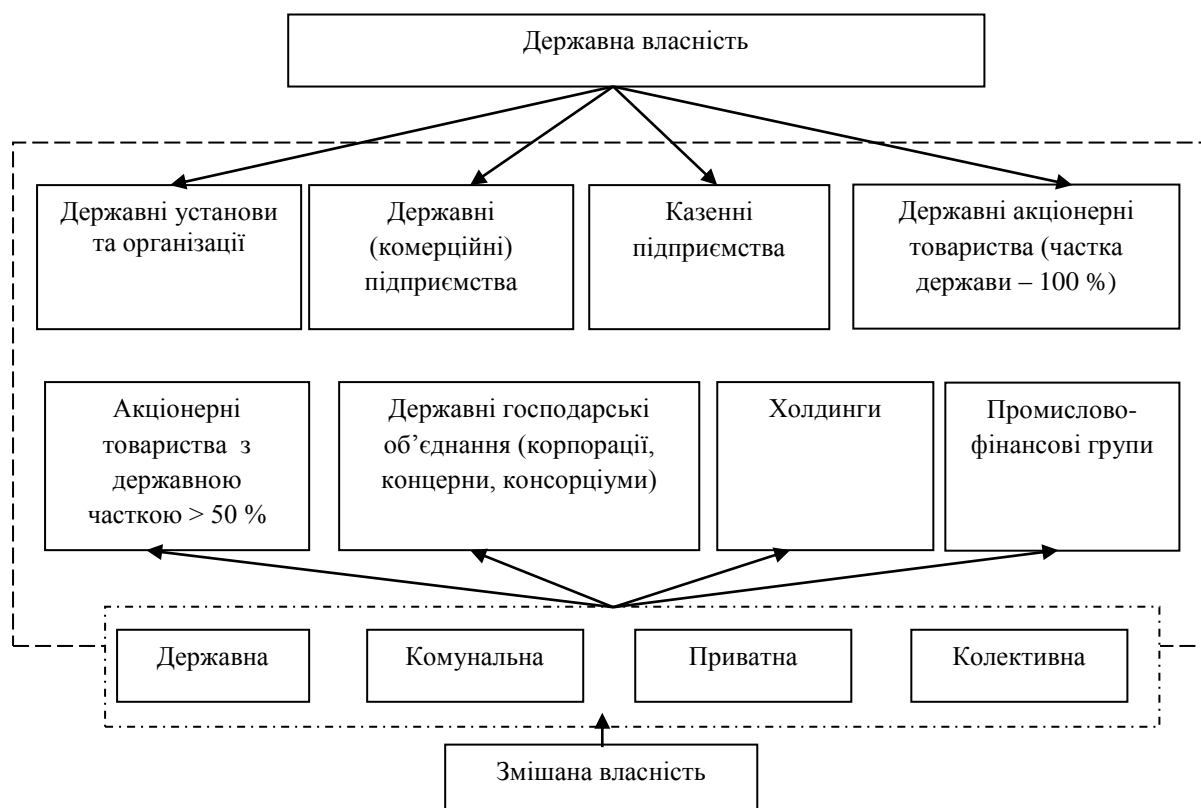

Рис. 1.4. Склад державного сектору економіки за формою власності

Суб'єкти державного сектору економіки можуть здійснювати як комерційну діяльність, так і некомерційну. Основною метою створення та функціонування державних комерційних підприємств є досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, тоді як некомерційне господарювання спрямоване на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку [21].

За ступенем юридичної та господарської самостійності суб'єкти державного сектору можна розподілити на дві групи: державні підприємства, що мають статус юридичної особи, і державні підприємства без статусу юридичної особи. Якщо державні підприємства не мають статусу юридичної особи, то вони є підрозділами державних органів й установ і знаходяться на балансі та під контролем державних відомств [60].

Державні підприємства – юридичні особи поділяються на підприємства приватного (комерційного) та публічного права. До державних підприємств приватного права, як правило, належать акціонерні товариства, в яких державі належать всі акції або їх частина. Державні підприємства публічного права представлені юридично- та господарсько-автономними підприємствами, створеними спеціальними актами

державного органу, їхній капітал розподілений на акції та повністю належить державі [72]. Самостійними підприємствами, що діють у рамках публічного права, є пошта, залізниці, державні холдинги, державні корпорації. Склад державного сектору економіки за даною ознакою наведено на рис. 1.5.

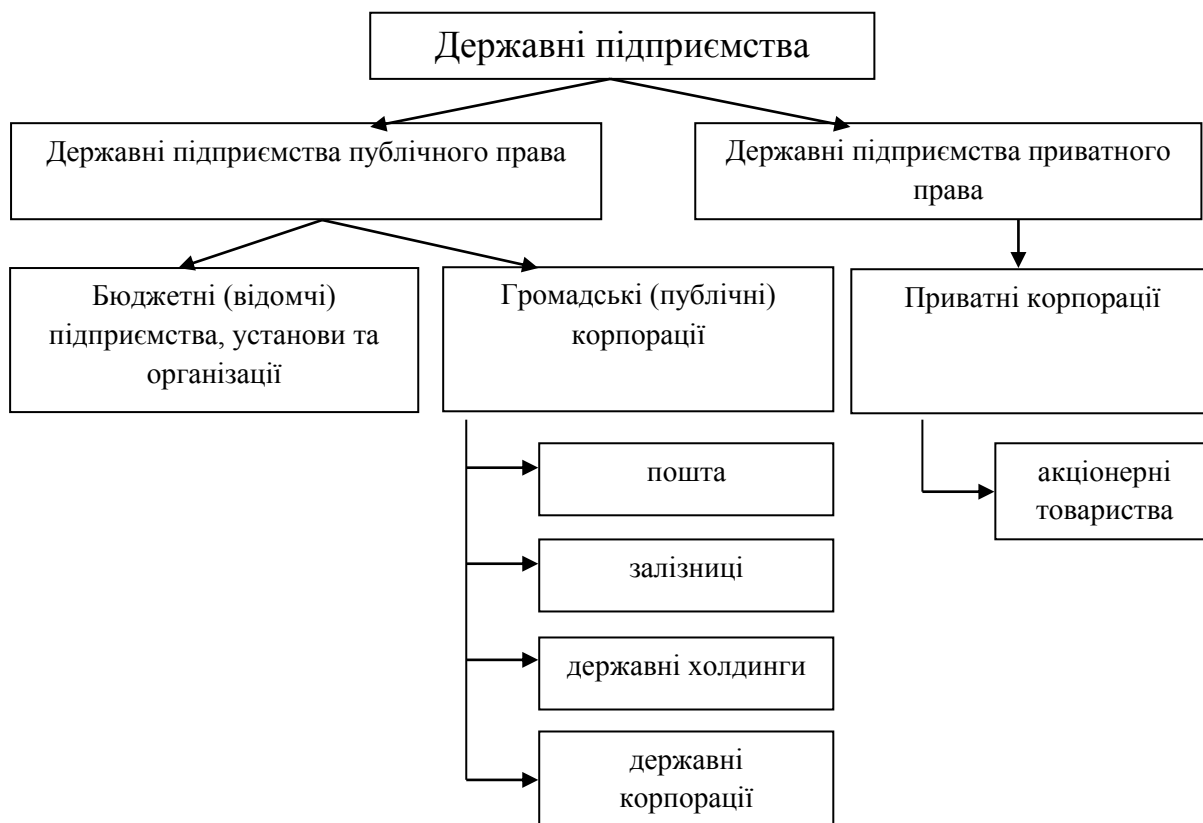

Рис. 1.5. Класифікація державних підприємств за ступенем автономії

Розглядаючи класифікацію державного сектору економіки, доцільно враховувати і рівень впливу державних органів на діяльність даних інституційних одиниць. Управління суб'єктами державного сектору економіки здійснюють: Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України, профільні міністерства та відомства.

Ступінь контролю держави за господарськими товариствами, створеними в процесі корпоратизації та приватизації державного майна, залежить від розміру її корпоративних прав, які відповідно розподіляються на такі, що забезпечують повний контроль держави за прийняттям товариством рішень щодо його діяльності, і такі, що неповною мірою забезпечують здійснення контролю, а саме:

- якщо частка держави становить 50 % + 1 акція і більше, то держава повністю контролює діяльність даного суб'єкта господарювання;
- якщо частка держави знаходиться в межах від 25 до 50 %, то держава володіє блокуючим пакетом акцій, що дає їй право блокувати певні рішення загальних зборів акціонерів;

- володіння значним пакетом акцій, обсяг якого має становити більше 10 %, дає право державі брати участь у зборах акціонерів, ініціювати загальні збори та перевірку фінансово-господарської діяльності підприємства;
- якщо держава володіє так званою «золотою акцією», то держава впливає на процес прийняття рішень за визначеним колом питань незалежно від приналежності контрольного пакета [67, 98].

Інститут «золотої акції» широко розповсюджений у закордонній практиці, в Україні на сьогоднішній день відбувається лише розробка правового поля його функціонування.

Відповідно до чинного законодавства держава може створювати підприємства різних організаційно-правових форм: державні установи, організації, державні підприємства, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, державні господарські об'єднання [25].

На сьогоднішній день, чинне законодавство України передбачає передавання державного майна на праві господарського відання та оперативного управління. Так до підприємств, що мають право здійснювати лише оперативне управління державним майном належать державні комерційні та казенні підприємства, а також акціонерні товариства. Державним установам та організаціям, а також державним унітарним підприємствам майно передано на праві господарського відання для здійснення необхідної господарської діяльності.

Що стосується методів фінансування, то суб'єкти державного сектору економіки розподіляються на підприємства, що функціонують на основі бюджетного (кошторисного) фінансування і фінансово незалежні підприємства, тобто працюють на умовах комерційного розрахунку [76].

За способом утворення виокремлюють унітарні та корпоративні підприємства. Унітарне підприємство створюється одним засновником – державою, а власниками, або засновниками корпоративного підприємства є як держава, так і інші комерційні структури та приватні особи. Державні унітарні підприємства представлені державними комерційними, казенними підприємствами та державними акціонерними компаніями, в яких державі належить 100 % акцій. До корпоративних належать державні акціонерні компанії з часткою менше 100 % та державні господарські об'єднання [25].

Також слід відзначити, що у зв'язку з трансформаційними процесами – корпоратизацією, приватизацією, роздержавленням – набув широкого розвитку державний корпоративний сектор, який також є складовою державного сектору економіки. Тому, на нашу думку, підприємства, що функціонують суто у державній формі власності можна поєднати у державний унітарний сектор, а підприємства, створені на змішаній основі, – у державний корпоративний сектор. Виходячи з вищевикладеного державний сектор економіки можна подати як сукупність державного унітарного та державного корпоративного секторів (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Склад державного сектору економіки

Державний унітарний сектор являє собою сукупність підприємств, установ та організацій, статутний капітал яких повністю належить державі, а їх діяльність регламентується державними органами, що створили дані суб'єкти. Державний корпоративний сектор можна подати як сукупність підприємств, створених за участі держави шляхом об'єднання державного, колективного та приватного майна, в яких державі на основі державних корпоративних прав належить вирішальний вплив щодо прийняття стратегічних рішень, розподілу доходів і ризиків підприємства.

Таким чином, державний сектор економіки є гарантом виконання покладених на державу функцій, формує правове забезпечення ринкового механізму, здійснює виробництво суспільних благ і стабілізує макроекономічні коливання в країні. Основне завдання держави щодо державного сектору економіки полягає у тому, щоб визначати та підтримувати оптимальні розміри та його структуру з метою досягнення високого рівня економічної ефективності та соціальної відповідальності. Запропонований розподіл державного сектору економіки за інституціональною ознакою, розмежування підприємницької та соціальної діяльності державного сектору, сфери державного контролю дозволить більш якісно оцінювати ефективність його функціонування та здійснювати політику щодо регулювання масштабів державного сектору, напрямків і сфер його діяльності.

1.2. Сутність, роль та особливості функціонування фінансів державного сектору економіки

На сучасному етапі економічного розвитку України спостерігається значна нестача фінансових ресурсів, що супроводжується зростанням дефіциту бюджету та неналежним рівнем виконання соціально-економічних функцій держави. На нашу думку, саме фінанси державного сектору економіки є потенційним джерелом нарощення фінансових ресурсів держави та одним з інструментів подолання наслідків фінансової кризи в країні. А тому, за сучасних економічних умов досить актуальним є дослідження сутності та особливостей функціонування фінансів державного сектору економіки.

Як свідчить аналіз наукової літератури, існує декілька точок зору стосовно місця фінансів державного сектору економіки у складі фінансової системи держави (табл. А.2): деякі науковці вважають за доцільне виокремлювати фінанси державних підприємств у складі державних фінансів, але при цьому значно звужують складові державного сектору (наприклад, не враховують державні установи, заклади та організації); інші автори включають даний сегмент до складу фінансів суб'єктів господарювання виходячи з того, що основним елементом державного сектору економіки є виробничі підприємства.

Проведений аналіз дозволив зробити висновок, що за рівнем централізації у складі фінансової системи виділяють такі сфери: централізовані та децентралізовані фінанси, які практично не відрізняються набором ланок, що їх утворюють. Але майже при одностайній думці щодо складу фінансової системи, підходи щодо визначення в ній місця фінансів державного сектору відрізняються.

Так, в наукових працях російських і білоруських вчених-економістів побудова фінансової системи здійснюється за рівнем централізації фінансових відносин, а фінанси державного сектору економіки представлено у складі децентралізованих фінансів. Враховуючи це, більшість науковців відповідної групи (А. Грязнова, О. Маркіна, М. Романовський, О. Врублевська, Б. Сабанті, В. Ковальов, Г. Поляк, А. Ковальова, М. Заяц, М. Лисенко) вважають за доцільне відображати фінанси державних підприємств та організацій у складі фінансів суб'єктів господарювання, що, на нашу думку, розмиває результати діяльності даного сегмента по всіх сектору економіки і не дає змогу оцінити його вклад у економіку в цілому. На противагу їм такі науковці, як А. Дадашев, Д. Черник, В. Родіонова, Ю. Вавілов, Л. Гончаренко, В. Леонтьєв, Н. Радковська фінанси державних підприємств визначають як складову ланку державних фінансів, що, на їх думку, дає змогу відслідковувати доцільність функціонування державних підприємств та їх результативність.

Переважає більшість представників вітчизняних наукових шкіл в основному розглядають фінансову систему з позиції її ролі у суспільному

відтворенні. Наприклад, О. Романенко, Б. Карпінський, О. Герасименко, В. Базилевич, Л. Баластрик дотримуються думки щодо виділення фінансів державного сектору окремою ланкою державних фінансів. Дещо звужують роль фінансів державного сектору економіки В. Кудряшов, С. Ковальчук, І. Форкун та В. Опарін, включаючи до складу державних фінансів лише фінанси державних підприємств і не враховуючи існування інших інституціональних одиниць державного сектору. Досить дискусійною, на нашу думку, є позиція таких науковців, як М. Грідчина, В. Захожай, Л. Осіпчук, С. Юрій, В. Федосов, які не вважають за доцільне виділяти фінанси державного сектору економіки в окрему ланку державних фінансів.

Двояка природа державного сектору економіки чітко прослідковується також у підході О. Василика, на думку якого, державний сектор економіки є як однією з ланок державних фінансів, так і складовим елементом фінансів підприємницьких структур [18].

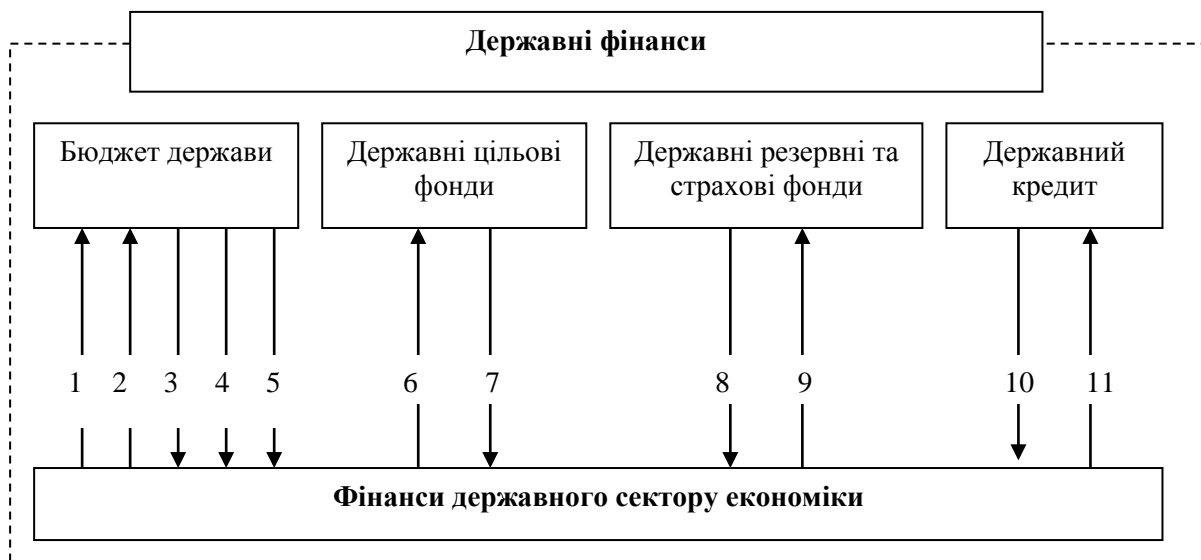
Враховуючи саме двояку природу функціонального призначення суб'єктів державного сектору економіки, нами виявлено взаємозв'язок фінансів державного сектору економіки з державними фінансами та фінансами суб'єктів господарювання (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Взаємозв'язок фінансів державного сектору економіки з державними фінансами та фінансами суб'єктів господарювання

Все це дає нам можливість стверджувати про невизначеність місця фінансів державного сектору економіки у складі фінансової системи країни. Крім того, складність вивчення ролі фінансів державного сектору економіки зумовлена недостатньою інформативністю статистичної бази щодо результатів діяльності відповідних суб'єктів.

Слід відзначити, що державний сектор економіки представлений більше ніж на половину загальнодержавними органами управління, які здійснюють обслуговування таких важливих ланок державних фінансів, як Державний бюджет, державний кредит, державне страхування. Між державними фінансами та фінансами державного сектору економіки складається система фінансових взаємозв'язків, яку схематично можна подати таким чином (рис. 1.8).

- 1 – сплата податкових і неподаткових платежів, включаючи дивіденди;
- 2 – надходження коштів від приватизації державного майна;
- 3 – бюджетне фінансування державних установ;
- 4 – державні субсидії, дотації, інвестиції;
- 5 – внески засновника в статутний капітал державних підприємств;
- 6 – сплата зборів до державних цільових фондів;
- 7 – інвестування, виплата страхових відшкодувань;
- 8 – надання державних гарантій;
- 9 – участь у формуванні державних резервних і страхових фондів;
- 10 – надання державних кредитів;
- 11 – повернення кредиту та сплата відсотків

Рис. 1.8. Взаємозв'язок окремих ланок державних фінансів з фінансами державного сектору економіки

Досліджуючи основне призначення фінансів державного сектору економіки, слід відзначити, що воно полягає в обслуговуванні сфери державних фінансів з метою сприяння зміцненню фінансової безпеки України та забезпечення подальшого розвитку стратегічних і базових галузей економіки, структуризації національної економіки в цілому та соціальних гарантій населенню.

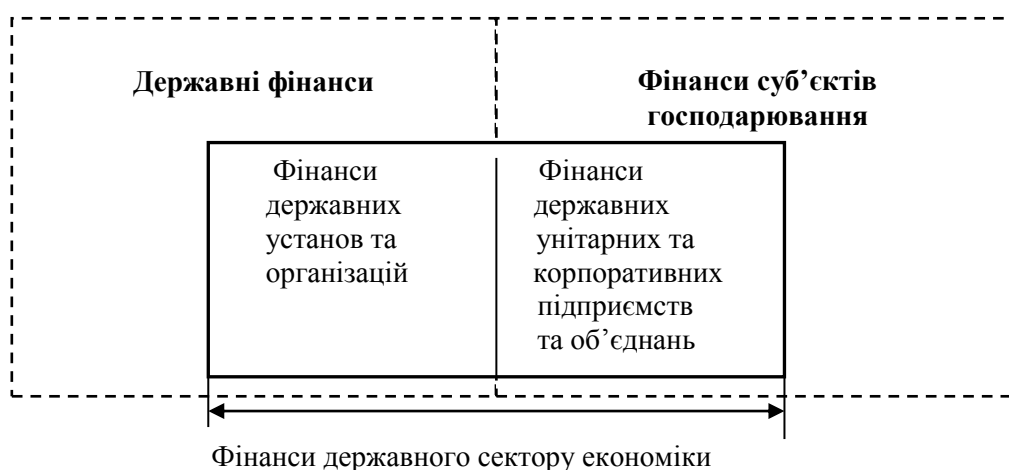
Виходячи з призначення фінансів державного сектору економіки їх роль у ринковому середовищі полягає в такому:

- сприяння підтримці національної безпеки через гарантування присутності державного сектору у стратегічних галузях економіки, що визначають динаміку соціально-економічного розвитку країни в цілому;

- забезпечення підтримки належного рівня фінансової безпеки України;
- наповнення дохідної частини Державного бюджету за рахунок податкових та неподаткових платежів, сплати дивідендів та надходження коштів від приватизації державного майна та ін.;
- забезпеченні соціальних потреб і гарантій суспільства;
- захисті національних інтересів від експансії іноземного капіталу.

Отже, все вищевикладене дало нам підстави зробити висновок, що виходячи з призначення та ролі державного сектору економіки, дана ланка є невід’ємною складовою державних фінансів (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Місце фінансів державного сектору економіки у складі фінансової системи

Виходячи з того, що державний сектор економіки представлений не лише виробничими підприємствами, а й неприбутковими організаціями, то перед фінансами державного сектору економіки постає завдання не лише щодо формування та використання фондів грошових коштів, які зосереджено у складі державних фінансів, а й здійснення елементів грошово-кредитної політики та виконання соціальних завдань.

Розглядаючи сутність фінансів державного сектору економіки, насамперед, необхідно зазначити, що вони є економічною категорією і являють собою систему економічних відносин. По-перше, суб'єкти державного сектору здійснюють як виробництво, так і обмін матеріальними та нематеріальними активами, що супроводжується грошовими розрахунками; по-друге, передбачають побудову певних відносин з іншими суб'єктами економіки, що є характерними саме для економічних відносин [118].

При цьому слід зауважити, що ці економічні відносини мають бути спрямовані на формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки. Тому, на нашу думку, предметом категорії «фінанси державного сектору економіки» є фінансові ресурси даного сегмента. Основним призначенням фінансів державного сектору

економіки є створення та використання як централізованих, так і децентралізованих (корпоративних) фондів фінансових ресурсів. Фінансові ресурси державного сектору економіки складаються з фінансових ресурсів державних установ, фінансових ресурсів державних унітарних (комерційних) підприємств, фінансових ресурсів державних корпоративних товариств.

Враховуючи вищевикладене, під фінансами державного сектору економіки як економічної категорії слід мати на увазі систему економічних відносин з приводу формування та розподілу фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки для забезпечення їх ефективного розвитку, задоволення соціально-економічних потреб суспільства та дотримання належного рівня національної безпеки.

Необхідно зазначити, що функціональне призначення фінансів державного сектору економіки зумовлене основними функціями фінансів, якими є розподільча, забезпечувальна та контрольна [14; 118]. Узагальнені результати дослідження реалізації функцій фінансів державного сектору економіки у розрізі основних суб'єктів економічної системи згруповано у вигляді матриці та наведено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Матриця реалізації основних функцій фінансів державного сектору економіки

Функції фінансів державного сектору економіки	Суб'єкти економічної системи		
	Держава	Суб'єкт господарювання	Населення
- розподільча	формування централізованих фондів грошових коштів, перерозподіл фінансових ресурсів між матеріальною та нематеріальною сферами	формування децентралізованих фондів грошових коштів для забезпечення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, матеріального стимулювання працівників	формування первинних доходів фізичних осіб
- забезпечувальна	забезпечення структурної перебудови економіки, підтримка стратегічних та пріоритетних галузей економіки, забезпечення соціальних гарантій населення	забезпечення кругообігу необоротних та оборотних активів	забезпечення життєздатності населення
- контрольна	контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів		

Отже, виконання покладених на фінанси державного сектору функцій, пов'язане з формуванням фінансових ресурсів держави та виконанням державою зобов'язань соціально-економічного спрямування.

Досліджуючи систему фінансових відносин суб'єктів державного сектору економіки, слід зазначити, що вона включає в себе ті ж самі фінансові відносини, що і фінанси будь-якого суб'єкта господарювання, оскільки характер і напрямки господарської та фінансової діяльності не залежать від форми власності. Об'єктом фінансових відносин державних підприємств, як і підприємств інших форм власності, є процеси розподілу вартості валової продукції, а саме – доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Інструментом їх фінансових відносин є грошові кошти. Сфери фінансових відносин державних підприємств мають два рівні: внутрішні та зовнішні фінансові відносини [14; 18].

Відзначимо, що внутрішні фінансові відносини суб'єктів державного сектору мають переважно розподільчий характер і включають: фінансові відносини з приводу формування статутного капіталу, що можуть виникати як з державою, так і з недержавними засновниками (власниками); фінансові відносини, пов'язані з утворенням та розподілом первинних грошових доходів (виручки, прибутку, грошових фондів); фінансові відносини з приводу формування та використання амортизаційних відрахувань [14]. Система фінансових відносин державного сектору економіки відображена в табл. А.3.

Що стосується зовнішніх аспектів фінансових відносин суб'єктів господарювання державного сектору економіки, то вони охоплюють: фінансові відносини, які виникають між суб'єктами господарювання у зв'язку з продажем і реалізацією продукції, здійсненням пайових внесків, одержанням і сплатою штрафних санкцій; фінансові відносини між підприємством і державою з приводу податкових та інших платежів, бюджетного фінансування; фінансові відносини, які виникають між підприємствами та банківськими установами з приводу розрахунково-касового обслуговування, кредитування та надання інших касових послуг, фінансові відносини з установами спільного інвестування (пайові інвестиційні фонди) з приводу розміщення тимчасово вільних грошових коштів у фінансові інструменти ринку цінних паперів України; відносини зі страховими компаніями [14, 110].

Фінансові ресурси суб'єктів господарювання державного сектору економіки використовуються з метою фінансування оборотних і необоротних активів, формування резервного капіталу, фондів цільового призначення, виконання фінансових зобов'язань тощо. Первинне формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання державного сектору економіки пов'язане із створенням статутного капіталу, в подальшому їх обсяги нарощуються за рахунок здійснення господарської діяльності або бюджетного фінансування. Дослідження джерел формування фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки

показує, що вони представлені переважно власними та залученими коштами.

Враховуючи те, що принцип самофінансування є базовим у забезпеченні фінансовими ресурсами діяльності суб'єктів господарювання, основним джерелом розширеного відтворення в їх діяльності є отримання прибутку. Специфічною рисою формування власних фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки є те, що в основному вони належать державі та надходять у результаті перерозподілу коштів бюджету.

Водночас суб'єкти господарювання державного сектору можуть залучати фінансові ресурси через механізм їх мобілізації на фінансовому ринку, а також у вигляді державних дотацій, субсидій і державних інвестицій.

В умовах недостатності власних і залучених ресурсів для повного фінансування інвестиційних потреб і поповнення оборотних активів суб'єкти державного сектору економіки можуть використовувати позикові кошти у вигляді кредитів, наприклад, банківського, державного, комерційного, лізингового кредитування; коштів від емісії облігацій і векселів.

Особливості складу джерел формування фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки залежно від організаційно-правової форми господарювання подано в табл. 1.3.

Як видно з табл. 1.3, функціонування фінансів державного сектору економіки може бути організовано двома методами – через комерційний розрахунок або кошторисне (бюджетне) фінансування. При цьому основна відмінність в організації фінансів суб'єктів державного сектору економіки різних організаційно-правових форм полягає в джерелах формування та напрямках використання фінансових ресурсів.

Слід зазначити, що бюджетні установи, до яких відносять органи державної влади та установи, заклади соціального забезпечення, освіти, наукові заклади, військові організації, органи юстиції, установи кримінально-виконавчої системи, Національний банк України, працюють за методом кошторисного фінансування. Крім того, діяльність зазначених суб'єктів є неприбутковою, оскільки спрямована на задоволення визначених потреб суспільства. Фінансові ресурси вище перелічених організацій сформовані лише за рахунок державних коштів і державного майна, а їхня діяльність спрямована на виконання державою соціально-економічних функцій.

Державні унітарні підприємства та державні корпоративні товариства здійснюють комерційну діяльність і працюють на засадах комерційного розрахунку, який передбачає отримання прибутку, відшкодування всіх витрат на поточну діяльність і забезпечення розширеного відтворення. Особливістю їх діяльності є використання державного майна за умови оперативного управління або господарського відання, що передбачає підзвітність відповідним органам державної влади;

можливість отримання бюджетних коштів для виконання державних замовлень і реалізації державних програм; а також наявність деяких обмежень щодо вибору джерел формування власних і позикових фінансових ресурсів, напрямів інвестування коштів, формування асортименту продукції, напрямів розподілу та використання прибутку.

Таблиця 1.3

Джерела формування фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки

Організаційно-правова форма	Метод фінансування	Джерела формування фінансових ресурсів		
		власні	залучені	позикові
Державні (бюджетні) установи	Кошторисне (бюджетне) фінансування	Надходження коштів від надання платних послуг або виконання робіт. Дохід від реалізації продукції власного виробництва, реалізації та оренди основних засобів	Надходження із загального та спеціального фондів бюджетів. Бюджетні субсидії. Державні дотації. Бюджетні інвестиції. Добровільні внески	-
Державні унітарні (комерційні) підприємства	Комерційний розрахунок	Внески засновників до статутного капіталу. Прибуток. Амортизаційні відрахування	Бюджетні асигнування. Бюджетні субсидії. Державні дотації. Бюджетні інвестиції	Емісія боргових цінних паперів. Кредити, в тому числі під гарантію уряду
Державні корпоративні товариства		Внески засновників до статутного капіталу. Прибуток. Амортизаційні відрахування	Бюджетні субсидії. Державні дотації. Бюджетні інвестиції. Фінансові ресурси, які надійшли від галузевих структур, концернів, холдингів. Емісія акцій	Емісія боргових цінних паперів. Кредити

Отже, створення та функціонування фінансів державного сектору економіки має спільні риси з фінансами суб'єктів господарювання недержавної форми власності у сферах фінансових відносин, у формуванні

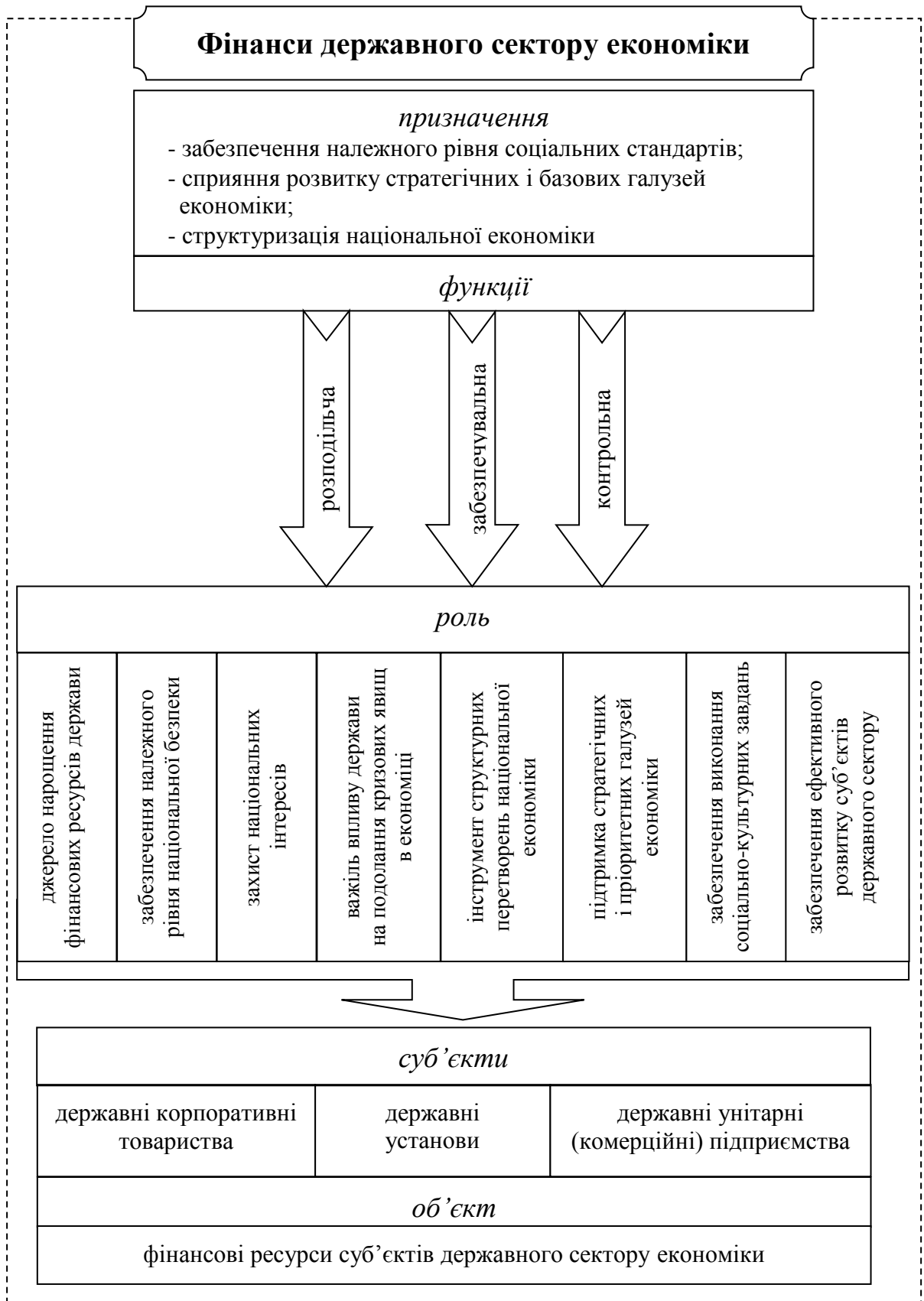
фінансових ресурсів і в організації фінансів. Але, водночас, їм притаманні і свої особливості, які полягають, насамперед, в тому, що засновником або власником даних суб'єктів господарювання є держава; результати виконання притаманних даному сегменту функцій впливають на функціонування суб'єктів економічної системи; джерелами формування фінансових ресурсів в основному є державні (бюджетні) кошти; діяльність суб'єктів державного сектору економіки направлена на забезпечення належного рівня національної безпеки, виконання державою соціально-економічних функцій і ведення розширеного відтворення направлено на виконання державних замовлень і контрактів.

Узагальнююча структурно-логічна схема функціонування фінансів державного сектору економіки подана на рис. 1.10.

Таким чином, враховуючи визначальне значення у забезпеченні належного функціонування державних фінансів, що виявляється у рівні участі державного сектору економіки у формуванні фінансових ресурсів держави, внеску їх у проведення економічних і структурних реформ, ступені підтримки стратегічних і пріоритетних галузей економіки, створенні фінансових передумов для досягнення соціальних стандартів життя населення та підвищення ефективності діяльності суб'єктів національної економіки, важливим є дослідження індикаторів фінансів державного сектору економіки та їх впливу на параметри соціально-економічного розвитку країни.

1.3. Сучасний стан і проблеми розвитку фінансів державного сектору економіки України

У процесі соціально-економічного розвитку відбуваються зміни та ускладнення в побудові суспільства та економіки. При цьому змінюється місце і роль фінансів державного сектору економіки. Слід зазначити, що державний сектор є невід'ємною частиною економіки всіх промислово розвинутих країн. Але реалізація в багатьох країнах, зокрема і в Україні, трансформаційних процесів, спрямованих на роздержавлення національної економіки, призводить до зменшення масштабів державного сектору економіки. Окрім того, цьому сприяє також і розвиток приватного сектору, який все більше залучається до виконання соціальних і економічних завдань. Тому потребують детального дослідження методичні підходи до оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки. На нашу думку, аналіз сучасного стану фінансів державного сектору економіки України є безперечно важливим елементом, оскільки є основою оцінки відносних масштабів та ефективності функціонування зазначеного сегмента.

Рис. 1.10. Структурно-логічна схема функціонування системи фінансів державного сектору економіки

При дослідженні даного питання першочергово необхідно враховувати особливості історичного розвитку державного сектору економіки та вплив специфіки інституціональної структури та його функціонування. Відзначимо, що за часів радянської влади вся економічна система являла собою державну монополію, в основі якої було покладено державну власність на засоби виробництва та основні ресурси. Існували також і певні форми недержавних суспільних організацій, але вони були підзвітні державним органам влади. Таке домінування державного сектору економіки зменшувало господарську ініціативу і не дозволяло ефективно використовувати наявні ресурси в економіці країни. Розпад Радянського Союзу призвів до суттєвих змін як у політичній, так і економічній сферах пострадянських республік. Україна, набувши в 1991 р. державної самостійності, розпочала перебудову економіки від планової до ринкової. Одним з основних елементів економічної реформи в Україні стало роздержавлення національної економіки, в ході якого здійснювався перехід об'єктів державної власності до приватних власників [104].

Трансформаційні процеси в Україні, починаючи з 1992 року, умовно можна розподілити на чотири етапи, характеристика яких наведена в табл. 1.4 [44; 85; 104].

Таблиця 1.4

Характеристика трансформаційних процесів державного сектору економіки

Етап приватизації	Характеристика етапу
Початковий етап (1992–1994 рр.)	Здійснювалася шляхом оренди майна з викупом або викупу майна трудовим колективом. Шляхом оренди з викупом було приватизовано ЗАТ «Оболонь», Львівську кондитерську фабрику «Світоч», СП «Кавова фабрика «Галка», АТ «Електрон», металургійні комбінати ім. Ілліча, «Азовсталь», ім. Кірова та інші підприємства
Етап масової приватизації (1995–1998 рр.)	Здійснювалася переважно за приватизаційні майнові сертифікати та компенсаційні сертифікати і була спрямована на залучення широких верств населення до придбання акцій великих і середніх підприємств та об'єктів малої приватизації, а також поклала початок підготовці до індивідуальних процедур приватизації великих підприємств. Однією з нових форм приватизації на даному етапі стала корпоратизація
Період індивідуально-грошової приватизації (1999–2002 рр.)	Здійснювалася переважно за індивідуальними процедурами. Важливим стратегічним успіхом даного етапу є прихід іноземних інвесторів
Завершальний етап (2002 р. і наступні роки)	Виключно індивідуальна приватизація

Слід зазначити, що в Україні за період з 1992 до 2009 р. форму власності змінили 29 166 тисяч об'єктів державної форми власності. Кількість і якість приватизованих об'єктів, які належать до різних груп за розмірами та важливістю для економіки, подана на рис. 1.11.

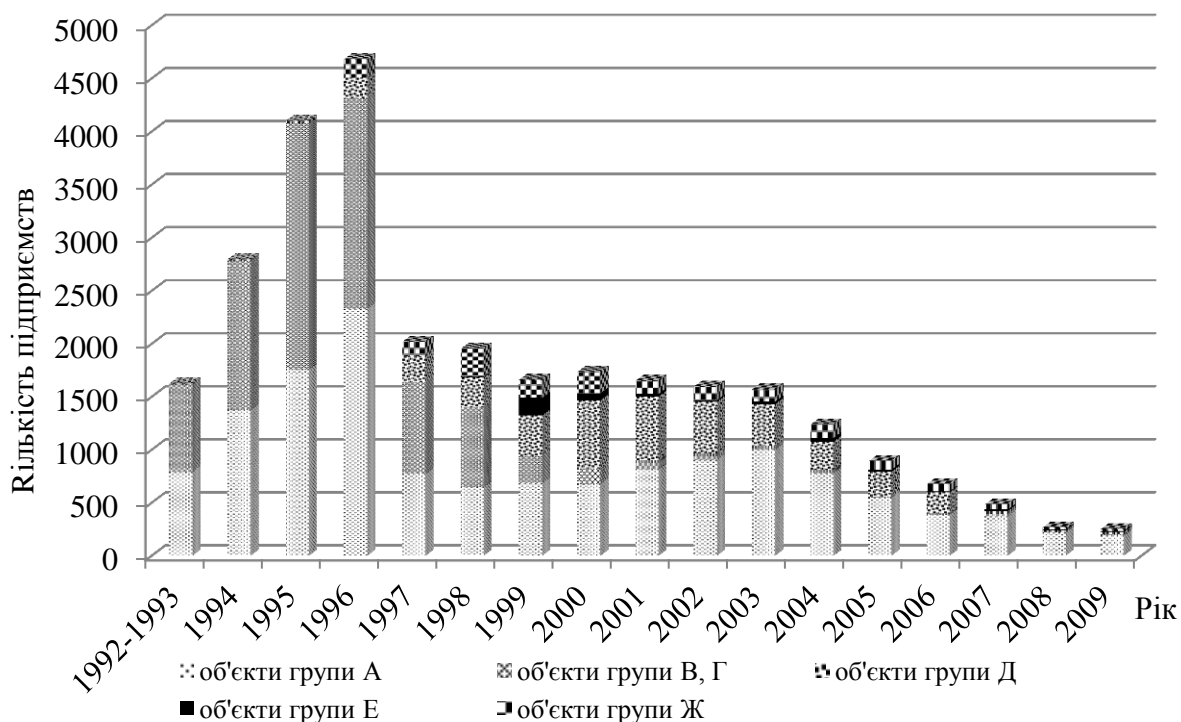

Рис. 1.11. Динаміка приватизації державних підприємств за період 1992–2009 рр.

Як свідчать дані, наведені на рис. 1.11, початковий етап трансформаційних процесів характеризувався радикальними змінами щодо визначення меж державного сектору в економіці країни. У результаті приватизації було продано державні великі стратегічні та високоліквідні підприємства. Так, за період 1992–2009 рр. було продано 8 824 об'єктів групи В, Г, що становить більше 30 % всього обсягу приватизації, та 14 248 підприємств групи А, що становить близько половини приватизованих об'єктів. Це призвело до посилення ролі приватного сектору, який зайняв стратегічні позиції у структурі національної економіки. Відповідно державна власність зберігалася лише на ті види майна, які необхідні для реалізації державою своїх безпосередніх функцій і завдань.

Слід зазначити, що приватизація деяких стратегічно важливих підприємств та галузей, а саме – підприємств військово-промислового та паливно-енергетичного комплексів; об'єктів природних монополій і суміжних ринків, інфраструктурних галузей була заборонена на тривалий період часу, що дозволило утримувати домінуючі позиції державного сектору. Підприємства соціально-культурної сфери (заклади охорони здоров'я, освіти, культури), а також науково-дослідницькі об'єкти були

заборонені для приватизації взагалі. Так, за аналізований період було приватизовано лише 1 602 підприємства даного спрямування і, відповідно, питома вага їх в загальному обсязі приватизації також незначна – близько 6 %.

На сучасному етапі українську економіку визнано ринковою економікою змішаного типу, що функціонує на оптимальному співіснуванні різних форм власності, а саме: державної, комунальної, приватної та змішаної. У результаті чого на зміну хаотичному процесу формування державного сектору, що здійснювався за залишковим принципом, приходять розуміння необхідності проведення цілеспрямованої політики його побудови та глибокого реформування. Слід відзначити, що дії держави в реформуванні державного сектору спрямовані насамперед на його оздоровлення шляхом продажу збиткових, малих і непривабливих об'єктів, а відповідно, продаж великих і привабливих підприємств (особливо стратегічних компаній) продовжуватиметься лише у виняткових випадках – як додаткове джерело покриття дефіциту бюджету України або за рішеннями уряду.

Розглядаючи динаміку обсягів державного сектору економіки, слід відзначити, що порівняно з 90-ми рр. ХХ ст. кількість державних підприємств, установ та організацій значно скоротилася, що пов'язано з піком приватизаційних процесів у середині 90-х років. У сучасних умовах господарювання в результаті проведення більш виваженої політики щодо державного сектору економіки зниження темпів трансформаційних процесів призводить до незначних коливань показників розвитку державного сектору. У той же час обсяги державного сектору економіки формуються не лише під впливом приватизації, а також внаслідок здійснення інших реорганізаційних процедур, спрямованих на злиття, поглинання, об'єднання та ін. Динаміка впливу обсягів трансформаційних процесів на кількість суб'єктів державного сектору економіки подана на рис. 1.12.

Як видно з рисунка, за рахунок проведення приватизації щорічне скорочення кількості суб'єктів державного сектору економіки України становить близько 45 % від загального показника.

Так, в 2009 р. державний сектор економіки був представлений 23 392 суб'єктами, що на 7 277 менше порівняно з 2004 роком (табл. Б.1).

Наведені в таблиці дані свідчать, що протягом 2004–2009 рр. державний унітарний сектор посідає провідне місце у складі державного сектору. Перевага державного унітарного сектору пов'язана насамперед із значною кількістю державних організацій, установ і закладів. Так, із загального обсягу суб'єктів даного сегмента 22 641 підприємство – це державні підприємства, установи, заклади, організації, що входять до складу державного унітарного сектору і становлять 96,79 % усього державного сектору економіки України у 2009 р., а державний корпоративний сектор представлений 751 господарськими товариствами, частка яких в структурі даного сегменту становить лише 3,21 %.

Рис. 1.12. Динаміка впливу трансформаційних процесів на обсяги державного сектора економіки

Слід відзначити, що протягом аналізованого періоду намітилася стійка тенденція до зростання кількості суб'єктів господарювання в цілому по економіці, водночас обсяги державного сектора економіки з кожним роком зменшуються (в середньому на 1 213 суб'єктів господарювання щорічно) і відповідно знижується їх частка (щорічно на 0,19 %). Так, у 2009 р. державний сектор становив лише 1,86 % від загальної кількості суб'єктів господарювання, що на 1,14 % менше порівняно з 2004 р.

Для більш детального вивчення формування та розвитку державного сектору розглянемо склад і структуру державних унітарного та корпоративного секторів окремо з виділенням їх структурних компонентів.

У табл. Б.2 подано склад і структуру державного унітарного сектору економіки за період 2005–2009 рр.

Результати проведеного дослідження свідчать, що у складі державного унітарного сектору переважають державні організації (установи, заклади), на які випадає близько 69,84 % від загальної кількості суб'єктів даного сектору. Даний сегмент охоплює державні органи управління, державні фінансово-кредитні установи, заклади охорони здоров'я, освіти, культури та спорту. У 2009 р. їх кількість становила 15 786 організацій, що на 3 527 суб'єктів менше ніж у 2005 р. При цьому середньорічні темпи скорочення кількості суб'єктів державного унітарного сектору, що представлено державними організаціями, становлять 3,65 % та є вищими ніж в інших складових даного сегмента.

У 2009 р. частка державних підприємств становила 30,08 % зазначеного сектору, що є найбільшим значенням за останні 5 років. Слід зазначити, що питома вага державних підприємств має чітку тенденцію до зростання в середньому на 0,4 % щорічно, незважаючи на зменшення їх кількості в динаміці. У 2009 р. їх кількість становила 6 811 підприємств,

що на 751 підприємств менше проти 2005 р.

Наступною складовою державного унітарного сектору є казенні підприємства, частка яких в 2009 р. була незначною і становила лише 0,19 % даного сегмента. Необхідно зауважити, що це нова категорія підприємств в Україні, які відповідно до чинного законодавства створюються в тих сферах, де дозволяється працювати лише державним компаніям за умови, що держава є основним споживачем їхньої продукції (понад 50 %) або вони, головним чином, випускають соціально необхідні товари (понад 50 % загального обсягу). Кількість казенних підприємств регламентується законодавчими документами та є практично незмінною протягом останніх трьох років. У переліку казенних підприємств в Україні 44 об'єкти, – це об'єкти військово-промислового комплексу, включаючи конструкторські бюро та науково-дослідні центри, а також об'єкти соціального призначення (протезно-ортопедичні підприємства, науково-дослідний інститут з проблем соціального захисту, геологічні підприємства). Органами управління казенних підприємств переважно є Міністерство промислової політики та Міністерство соціальної політики та праці. Держава бере на себе відповідальність за зобов'язаннями цієї категорії підприємств і надає їм необхідну підтримку, захищає від банкрутства, надає пільги щодо державних закупівель [80].

З метою забезпечення проведення державної структурної та промислової політики органи державної влади повинні володіти таким дієвим інструментом впливу на управлінські рішення акціонерних товариств, як закріплений у державній власності пакет акцій. Відзначимо, що держава має великий портфель корпоративних прав, який накопичується у процесі реформування власності, починаючи з 1992 р., і на кінець 2009 року він включає в себе 751 пакет акцій.

Державний корпоративний сектор, як і державний сектор в цілому, формувався значною мірою стихійно як результат різноманітних трансформаційних процесів:

1) корпоратизації – перетворення державних підприємств на відкриті акціонерні товариства, засновником і єдиним акціонером яких є держава. Корпоратизація державних підприємств здійснюється при підготовці їх до приватизації або у випадку, коли підприємство не підлягає приватизації, але може бути корпоратизоване;

2) створення спільних підприємств змішаної форми власності, в яких засновником є держава в особі державних органів, які уповноважені управляти державною власністю;

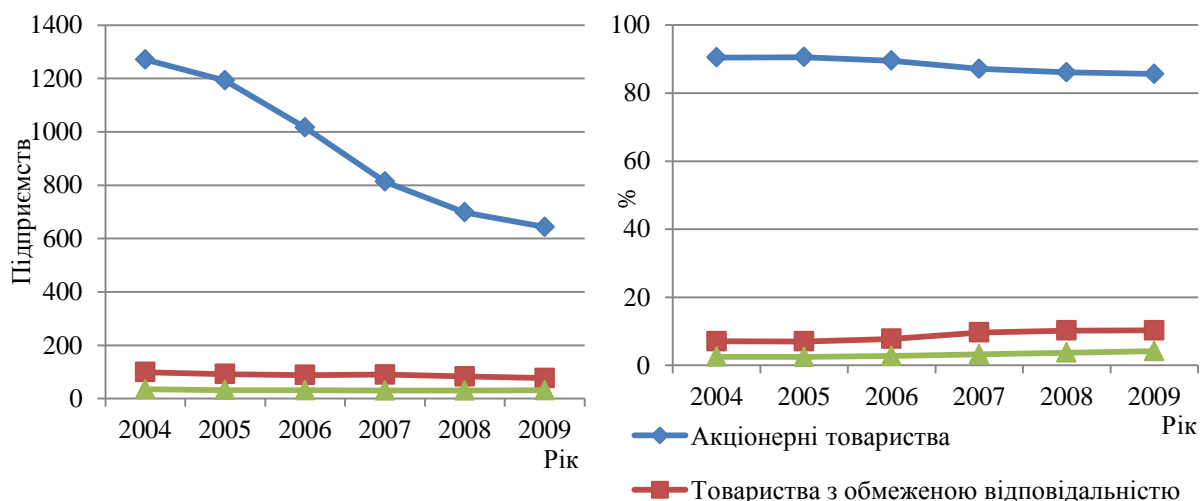
3) приватизації шляхом закріплення пакетів акцій у державній власності. Підприємства, щодо яких відбувається таке закріплення, визначаються, зокрема, за такими характеристиками: суб'єкти монополій, що провадять діяльність на загальнодержавному ринку; підприємства, діяльність яких пов'язана із забезпеченням оборони та безпеки держави; суб'єкти, що забезпечують функціонування інфраструктури загальнодержавного значення та становлять науково-технічний потенціал

країни; господарські одиниці, що мають значну питому вагу (понад 0,5 %) у загальній вартості експорту товарів, робіт, послуг України; бюджетоформуючі суб'єкти господарювання. Існуюча правова база передбачає закріплення у державній власності пакетів акцій розміром 50 % плюс одна акція;

4) створення державних холдингових і національних акціонерних компаній. Частка держави в холдинговому корпоративному пакеті акцій повинна становити понад 50 % статутного капіталу; статутний капітал національної акціонерної компанії має бути на 100 % представлений держаною власністю;

5) формування недопроданих залишків акцій. Зазначений процес є результатом орієнтації на «дорогу приватизацію» і практику «адресної приватизації», в результаті чого в державній власності сформувалися дрібні пакети акцій і залишилися непривабливі об'єкти [104].

Склад і структура державного корпоративного сектору України за період 2004-2009 рр. наведена на рис. 1.13.

а) кількість

б) частка в загальній кількості

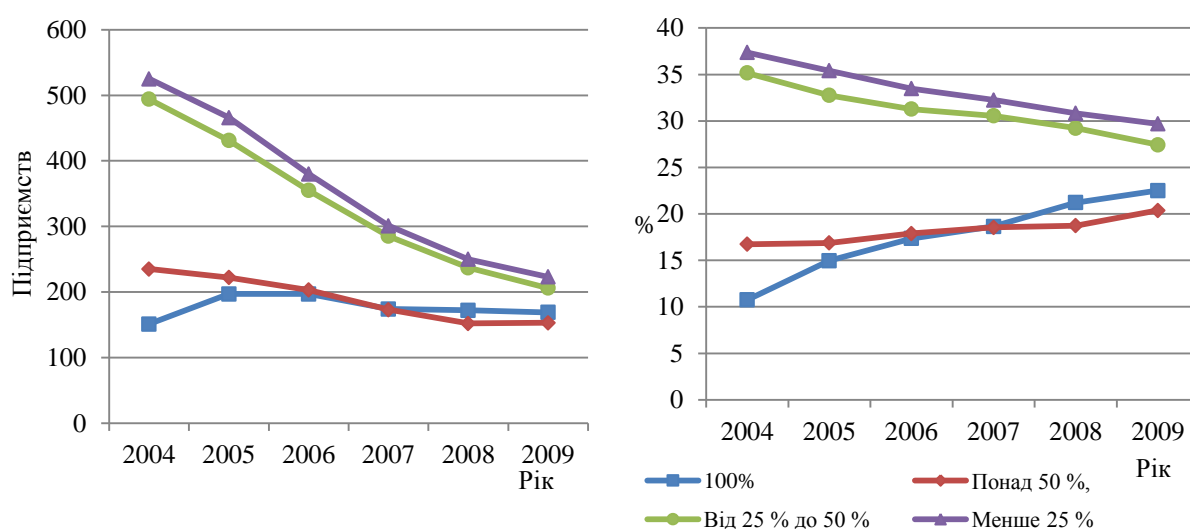
Рис. 1.13. Склад і структура державного корпоративного сектору України в розрізі організаційно-правової форми господарювання
Джерело: побудовано за даними [80]

Наведені дані свідчать, що державний корпоративний сектор України представлений акціонерними товариствами, товариствами з обмеженою відповідальністю, національними акціонерними компаніями (далі – НАК) і державними холдинговими компаніями (далі – ДХК). Переважаючою організаційно-правовою формою господарювання в корпоративному секторі є акціонерні товариства, їх частка становить 85,62 % від загального обсягу. Питома вага товариств з обмеженою відповідальністю та НАК і ДХК становить лише 10,25 і 4,13 % відповідно. За даними Фонду державного майна на кінець аналізованого періоду склад державного корпоративного сектору має такий вигляд: 643 акціонерні

товариства; 77 товариств з обмеженою відповідальністю, заснованих різними міністерствами та Фондом державного майна України; 31 державна акціонерна компанія та державна холдингова компанія.

Слід зазначити, що в останні роки намітилася тенденція до зменшення розміру державного корпоративного сектору. Однак спостерігається поліпшення його структури, оскільки скорочення в основному відбувається за рахунок пакетів акцій розміром від 25 до 50 % статутного капіталу та частки дрібних пакетів розміром до 25 %. Втім частка дрібних пакетів все ще залишається досить значною і становить майже 63 % від загального обсягу.

Поділ пакетів акцій за часткою держави у статутному капіталі корпоративних підприємств подано на рис. 1.14.

а) кількість

б) частка в загальній кількості

Рис. 1.14. Динаміка обсягів і структури державних корпоративних прав за часткою держави у статутному капіталі

Джерело: побудовано за даними [80].

Як свідчать наведені дані, в 2009 р. найбільшу питому вагу 29,69 % у структурі державних корпоративних прав займають товариства, в яких державна частка в статутному капіталі становить менше 25 %; частка товариств, в яких держава володіє блокуючим пакетом, тобто від 25 до 50 %, становить 27,43 %. Відзначимо, що суб'єктів господарювання із 100 %-ю державною часткою в статутному капіталі в 2009 р. зареєстровано 169 підприємств, а їх питома вага в структурі корпоративних прав становить 22,50 %, також держава володіє контрольним пакетом акцій 153 товариств, що становить 20,37 % від загального обсягу державних корпоративних прав.

Крім того, для групи товариств з державною часткою менше 50 % характерною є спадна динаміка як їх кількості, так і питомої ваги в структурі державних корпоративних прав.

Для товариств, у яких контрольний пакет акцій належить державі, спостерігається зниження їх загальної кількості при зростанні рівня присутності у структурі державного корпоративного сектору.

Номинальна вартість державних корпоративних прав станом на кінець 2009 р. становить 31,56 млрд. грн., з них НАК і ДХК – 20,74 млрд. грн. (65,7 % загальної вартості), інші господарські товариства – 10,82 млрд. грн. (34,3%), в тому числі господарські товариства з державною часткою більше 50 % – 8,66 млрд. грн. (табл. Б.3).

Наявність великих державних компаній забезпечує можливість визначити напрями та контролювати розвиток стратегічно важливих галузей виробництва на користь всього суспільства та підтримує керуваність національної економіки.

Для оцінки економічного потенціалу державного сектору економіки та виявлення його функціональної ролі велике значення мають кількісні показники, що фіксують масштаби прямої державної участі в підприємницькій діяльності. Серед показників, що найчастіше використовуються, – внесок державного сектору економіки у формування фінансових ресурсів держави, вартість їх активів, фінансові результати діяльності суб'єктів державного сектору.

Вплив державного сектору економіки на формування фінансових ресурсів держави, на нашу думку, передусім пов'язаний з формуванням дохідної частини державного бюджету в розрізі податкових і неподаткових надходжень. Суб'єкти господарювання державного сектору економіки є платниками податків та інших обов'язкових платежів, що передбачені чинним законодавством України. Обсяги податкових надходжень до Державного бюджету в результаті діяльності суб'єктів державного сектору економіки наведено в табл. 1.5.

Отже, суб'єкти державного сектору економіки формують 29,94 % обсягу податкових надходжень Державного бюджету, що є досить значним результатом, оскільки їх частка в загальній кількості діючих підприємств України становить лише близько 2 %. Відзначимо, що в 2009 р. сума податкових платежів суб'єктів державного сектору економіки до державного бюджету становила 40 055,35 млн. грн., що порівняно з 2005 роком більше на 3 2719,91 млн. грн. При цьому щорічне зростання суми податкових платежів у середньому становило 6 543,98 млн. грн., або 52,86 %. Це зумовлено, в основному, зростанням надходжень від податку на додану вартість, яке становило в середньому на рік 86,41 % або 4 422,7 млн. грн. (майже 68 % від загального приросту надходжень).

Вказана динаміка надходжень від ПДВ зумовила зміни у структурі податкових платежів суб'єктів державного сектору економіки. Так, якщо в 2005 році частка податку на прибуток становила майже 60 %, то в 2009 р. його внесок у структуру податкових платежів суб'єктів державного сектору економіки становить лише 19 %. Протягом аналізованого періоду відбулося зростання частки ПДВ з 27 % в 2005 р. до 60 % в 2009 р.

Таблиця 1.5

Динаміка надходження податків та обов'язкових платежів до Державного бюджету суб'єктів державного сектору економіки за період 2005–2009 рр.

Показник	Рік					Середньо-річний приріст	
	2005	2006	2007	2008	2009	млн. грн.	%
Податок на прибуток, млн. грн.	4205,6	3785,4	4428,4	5534,4	7415,6	642,0	15,23
Податок на додану вартість, млн. грн.	1996,8	10629,9	7770,0	18072,9	24110,3	4422,7	86,41
Інші податки та обов'язкові платежі, млн. грн.	1133,0	7632,6	7082,8	9438,7	8529,4	1479,3	65,64
Сума податкових платежів суб'єктів державного сектору економіки, млн. грн.	7335,4	22047,8	19281,1	33046,0	40055,4	6544,0	52,86
Частка державного сектору в обсязі податкових надходжень дохідної частини Державного бюджету, %	11,59	27,85	20,51	21,27	29,94	x	x

Джерело: власні розрахунки на основі даних [79].

До складу неподаткових платежів, що справляються суб'єктами державного сектору економіки до Державного бюджету, включаються доходи від власності та підприємницької діяльності, які сформовані за рахунок прибутку, що вилучається до бюджету, та дивідендів, нарахованих на державні корпоративні права; орендні платежі; власні надходження бюджетних установ. Динаміка та склад неподаткових платежів до бюджету суб'єктів державного сектору економіки за період 2005–2009 рр. подана в табл. 1.6.

Слід зазначити, що частка неподаткових платежів суб'єктів державного сектору економіки у загальному обсязі неподаткових надходжень Державного бюджету коливається в межах від 43,69 до 70,23 % за період 2005–2009 р. Основу неподаткових платежів становлять суб'єктів державного сектору економіки становлять власні надходження бюджетних установ, отримані від надання платних послуг, передбачених їх функціональним призначенням. Їх частка в загальній сумі неподаткових надходжень у 2009 році становила 56,28 %, що 13,4 % більше порівняно з 2005 р.

Таблиця 1.6

Динаміка неподаткових платежів суб'єктів державного сектору економіки за період 2005–2009 рр.

Показник	Рік					Середньо-річний приріст	
	2005	2006	2007	2008	2009	млн. грн.	%
Доходи від власності та підприємницької діяльності, всього млн. грн., в тому числі	10659,4	12575,2	12547,0	19756,4	12004,2	269,0	3,01
частина прибутку, що вилучається до бюджету та дивіденди, нараховані на акції господарських товариств, млн. грн., в тому числі	4417,7	3235,5	1230,5	1207,9	1369,8	-609,6	-25,38
дивіденди, млн. грн.	1795,1	538,5	263,8	274,1	431,2	-272,8	-29,99
Орендні платежі, млн. грн.	274,9	329,3	504,3	682,6	655,2	76,1	24,25
Власні надходження бюджетних установ, млн. грн.	8210,1	11797,7	16524,2	12000,2	16302,0	1618,4	18,71
Сума неподаткових платежів суб'єктів державного сектору економіки, млн. грн.	19144,4	24702,1	29575,6	32439,2	28961,5	1963,4	10,90
Частка державного сектору в обсязі неподаткових надходжень доходної частини Державного бюджету, %	67,80	69,09	70,23	61,37	43,69	x	x

Джерело: власні розрахунки на основі даних [79].

Значні обсяги неподаткових надходжень формуються за рахунок доходів, отриманих від підприємницької діяльності держави, тобто за рахунок частини прибутку, що вилучається до бюджету. Так, від власності та в результаті державної підприємницької діяльності в 2009 році було отримано 12 004,21 млн. грн., в тому числі за рахунок вилученої частини

прибутку 1 369,84 млн. грн. Зниження обсягів прибутку, що вилучається до бюджету, пояснюється як зменшенням нормативів відрахувань частини прибутку (доходу) для державних (казенних) підприємств, так і погіршенням рівня прибутковості суб'єктів господарювання державного сектору економіки. У результаті оренди державного майна до доходної частини Державного бюджету в 2009 р. було перераховано орендних платежів на суму 655,23 млн. грн., в той час як у 2005 р. обсяги плати за оренду становили лише 274,94 млн. грн.

Приватизація підприємств, подальше збереження яких у державній власності економічно недоцільне, є ефективним інструментом оптимізації структури державного сектору економіки, залучення недержавних інвестицій у розвиток виробництва та збільшення надходжень коштів до Державного бюджету. Продаж об'єктів державної форми власності здійснюється з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України.

Загальний внесок результатів діяльності державного сектору економіки у формування фінансових ресурсів держави згруповано в табл. 1.7.

Подані розрахунки дають змогу зробити висновок, що фінанси державного сектору економіки посідають значне місце у формуванні дохідної частини Державного бюджету. Так, у 2009 р. у результаті функціонування державного сектору економіки до Державного бюджету надійшло 69 016,8 млн. грн., а в цілому частка формування Державного бюджету за рахунок надходжень від діяльності державного сектору в середньому за рік становить близько 30 % (2009 р. – 28,9 %). За рахунок надходжень від приватизації державного майна, сума яких у 2009 р. становила 807,85 млн. грн., було профінансовано 2,27 % боргових зобов'язань України. Слід зауважити, що відсоток надходжень від приватизації значно скоротився у 2008–2009 рр., якщо в 2005–2007 рр. він становив від 15 до 27 %, то протягом останніх двох років не перевищував 3,5 %.

Як вже було зазначено, державні фінанси і фінанси державного сектору економіки функціонують у тісному взаємозв'язку в частині формування та використання фінансових ресурсів держави, а саме: фінанси державного сектору економіки беруть участь у формуванні дохідної частини Державного бюджету, а держава, у свою чергу, за рахунок бюджетних коштів повністю або частково фінансує діяльність суб'єктів державного сектору економіки. Слід зазначити, що в 2009 році обсяг фінансування суб'єктів господарювання державного сектору економіки складав 180 257,11 млн. грн., що на 2 119,35 менше ніж в 2008 р., але вдвічі більше порівняно з 2005 р. У табл. Б.4 подано основні показники щодо обсягів бюджетного фінансування діяльності суб'єктів державного сектору в розрізі видів економічної діяльності за період 2005–2009 рр.

Таблиця 1.7

Внесок державного сектору економіки у формування фінансових ресурсів країни за період 2005-2009 рр.

Показник	Рік					Темп приросту %			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 до 2005 р.	2007 до 2006 р.	2008 до 2007 р.	2009 до 2008 р.
Доходи Державного бюджету всього, млн. грн., в тому числі	105330,24	133521,66	165939,18	208227,29	238931,3	26,76	24,28	25,48	14,75
сума надходжень до дохідної частини в результаті діяльності державного сектору, млн. грн.	26479,85	46749,9	48856,729	67028,505	69016,8	76,55	4,51	37,19	2,97
Частка державного сектору у дохідній частині Державного бюджету, %	25,14	35,01	29,44	32,19	28,89	39,26	-15,91	9,34	-10,25
Загальне фінансування Державного бюджету, млн. грн., в тому числі	7945,65	3776,61	9842,86	14124,54	35517,2	-52,47	160,63	43,50	151,46
надходження від приватизації, млн. грн.	2128,9	558,75	2458,81	482,29	807,85	-73,75	340,06	-80,39	67,50
Частка фінансування Державного бюджету за рахунок надходжень від приватизації, %	26,79	14,80	24,98	3,41	2,27	-44,76	68,78	-86,35	-33,43

Джерело: власні розрахунки на основі даних [79].

Обсяги бюджетного фінансування державного сектору економіки до 2008 р. мали стійку тенденцію до збільшення, але внаслідок фінансової кризи відбулося їх незначне скорочення. Зменшення обсягів бюджетного фінансування в 2009 р. відзначається в таких видах економічної діяльності, як: сільське господарство, промисловість, будівництво, торгівля та готельно-ресторанний бізнес. Обмеженість обсягів і недосконалість механізмів державного субсидування призводить до витіснення національного виробника із сегментів внутрішнього ринку продукції, згортання інвестиційно-інноваційної діяльності та зниження інвестиційної привабливості національної економіки в цілому. Частково скорочення обсягів державного фінансування було компенсовано збільшенням видатків на фінансування транспорту і зв'язку, державного управління, освіти та охорони здоров'я, надання комунальних та індивідуальних послуг. Політика держави у сфері бюджетних видатків протягом останніх років була сконцентрована в основному навколо заходів щодо збільшення різних видів грошової допомоги населенню та формування людського капіталу. Однак частка цього зростання була профінансована за рахунок плати споживачів відповідних послуг (надання платних послуг бюджетними установами).

Зазначимо, що з року в рік держава недофінансовує від 5 до 9 % обсягу запланованих показників, виняток становить лише 2009 р., рівень виконання планових показників фінансування в цілому по економіці в якому становив 81,61 %. Відсоток виконання планових показників щодо обсягів фінансування відповідних видів діяльності економіки має стійку тенденцію до скорочення, а в 2009 р. у розрізі видів економічної діяльності коливався від 28,63 до 97,98 %.

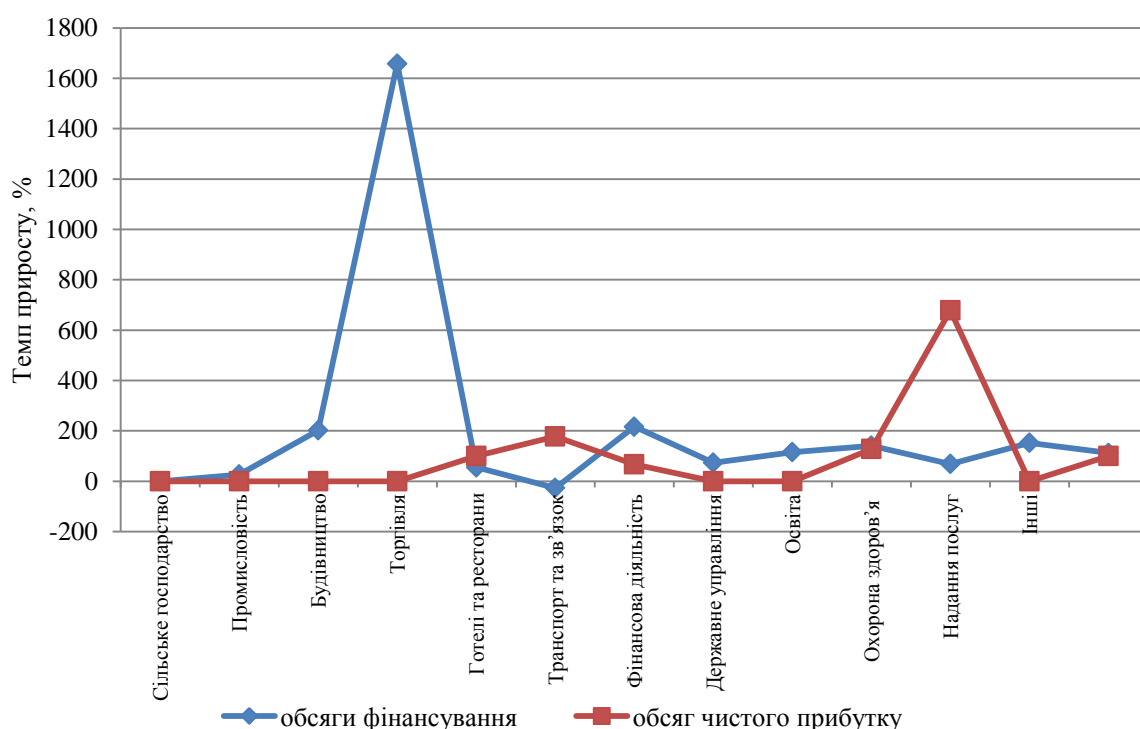
Слід відзначити, що одним з основних показників, що характеризує ефективність використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання є рівень прибутковості. У табл. Б.5 подано динаміку обсягу чистого прибутку (збитку) суб'єктів господарювання державного сектору економіки за період 2005–2009 рр. у розрізі видів економічної діяльності.

Як свідчать наведені дані, в 2009 р. з позитивним фінансовим результатом (прибутком) спрацювали підприємства сфери торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу, транспорту та зв'язку, освіти, охорони здоров'я та суб'єкти господарювання, що здійснюють операції з нерухомістю. Серед наведених видів діяльності негативна тенденція щодо зменшення обсягів отриманого чистого прибутку в 2009 р. проти 2008 р. відмічається серед підприємств сфери торгівлі, суб'єктів господарювання, що здійснюють операції з нерухомістю та освіти. Водночас, у сферах транспорту і зв'язку та охорони здоров'я вдалося подолати збитковість і отримати найвищий обсяг фінансового результату в цілому за аналізований період. З негативним результатом (збитком) у 2009 році спрацювали суб'єкти господарювання таких видів економічної діяльності, як сільське господарство, промисловість, будівництво, фінансова діяльність, колективні, громадські та особисті послуги. Слід відзначити,

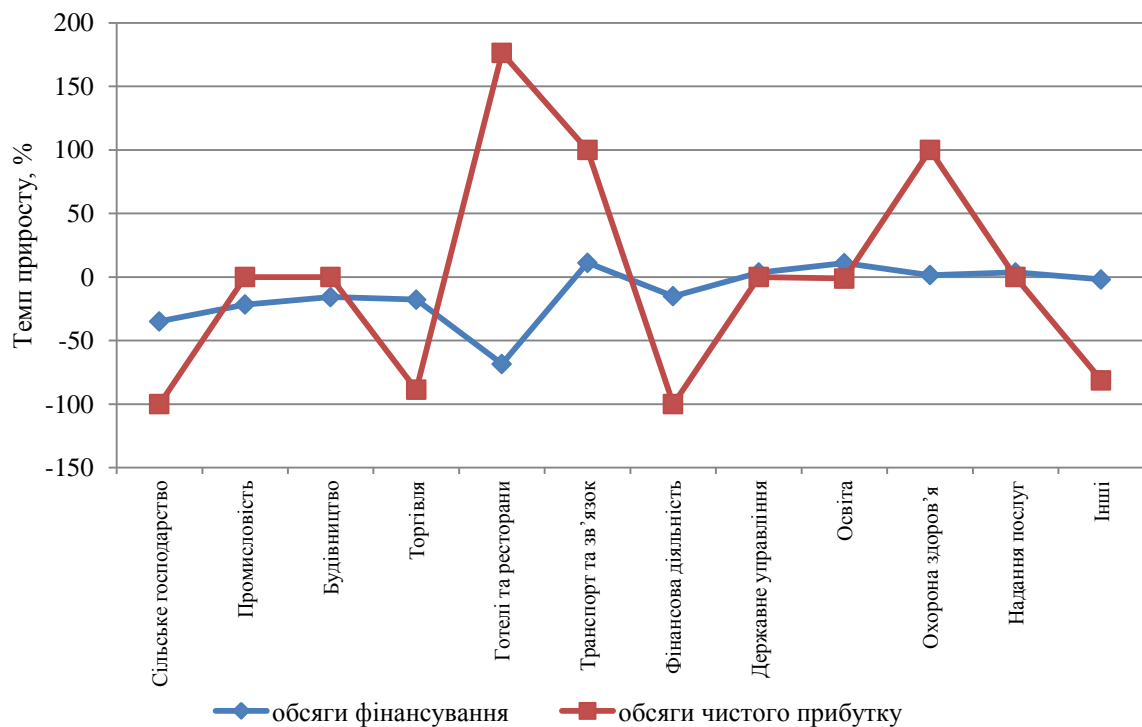
що негативна ситуація щодо збільшення збитковості склалася в промисловості, де в 2009 р. було отримано найбільшу суму збитків – 2 824,95 млн. грн., яка в 3,77 раза перевищувала збиток 2008 р.

Монопольний прибуток, а часто і прибуток взагалі, не є первинною метою діяльності суб'єктів державного сектору економіки у виробничій інфраструктурі, енергетиці, сировинних галузях, НДДКР, у підготовці та перепідготовці кадрів, у сфері навколишнього середовища. Тому державний сектор є постачальником дешевих послуг, зокрема, транспортних, електроенергії та сировини, знижуючи, таким чином, витрати у приватному секторі.

Виявити доцільність підтримки окремих видів економічної діяльності з боку держави дозволяє порівняння темпів приросту обсягів фінансування суб'єктів господарювання державного сектору економіки з темпами приросту їх прибутку. На рис. 1.15 графічно представлено темпи приросту видатків на фінансування діяльності державних підприємств, установ та організацій та темпи приросту їх прибутку за 2009 р. щодо 2005 та до 2008 рр.

а) відношення 2009 до 2005 р.

б) за 2009 р.

Рис. 1.15. Порівняння динаміки обсягів бюджетного фінансування та чистого прибутку суб'єктів господарювання державного сектору економіки України

На зростання чистого прибутку в цілому за аналізований період позитивно вплинуло збільшення обсягів фінансування таких видів діяльності, як надання послуг, фінансова діяльність та освіта. На нашу думку, зростання обсягів фінансування суб'єктів господарювання, що зайняті в торгівлі, будівництві, промисловості, не призвело до покращення рівня прибутковості даних підприємств. Отже, витрачання коштів на зазначені види діяльності не є ефективним і не приносить очікуваного ефекту. Разом з тим за такими видами діяльності, як транспорт і зв'язок, операції з нерухомістю зростання прибутковості відбулося навіть за умови скорочення бюджетного фінансування, що свідчить про ефективність функціонування в даних сферах.

Слід відзначити, що в 2009 р. спостерігалися істотні зміни у співвідношенні динаміки обсягів фінансування та чистого прибутку. Практично для всіх видів економічної діяльності відмічалася скорочення бюджетного фінансування. При цьому в готельно-ресторанному бізнесі його скорочення супроводжувалося зростанням позитивного фінансового результату. У таких видах економічної діяльності, як фінансова діяльність, надання комунальних і громадських послуг, сільське господарство зменшення витрат на їх фінансування призвело до утворення чистих збитків.

Таким чином, аналіз змін у складі та структурі державного сектору економіки свідчить про те, що спостерігається значне скорочення обсягів державного сектору економіки, яке пов'язане насамперед з трансформаційними процесами та наслідками національної та світової фінансової кризи. Отже, в рамках державного сектору в Україні повинні залишатися ті галузі та об'єкти, які необхідні державі для якісного виконання своїх функцій, мають стратегічний характер, покликані реалізувати її соціальну місію, здатні принести додаткові економічні вигоди державі як суб'єкту економічних відносин. На основі вивчення динаміки основних показників функціонування фінансів державного сектору економіки встановлено, що вони відіграють важливу роль у формуванні фінансових ресурсів держави та забезпечують міжгалузевий перерозподіл ресурсів. Тому, на нашу думку, потребує більш детального дослідження визначення оптимального розміру державного сектору економіки, який би забезпечував необхідний рівень ефективності функціонування даного сегмента та належного виконання соціально-економічних завдань, що на нього покладені.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Ефективність фінансів державного сектору економіки як критерій соціально-економічного розвитку країни

Одним із завдань держави в сучасних умовах є забезпечення ефективного розвитку державного сектору економіки, якісні та кількісні показники функціонування якого становлять основу економічної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку суспільного виробництва, забезпечення безперервності відтворювального процесу, досягнення соціальних стандартів якості життя та належного виконання суспільно значущих функцій регулювання соціально-економічних процесів. Водночас виконання цим сегментом національної економіки притаманних йому функцій пов'язане насамперед з процесом формування та використання фінансових ресурсів країни, що дозволяє стверджувати, що головною передумовою соціально-економічного розвитку країни є ефективність фінансів державного сектору економіки. Крім того, з іншого боку, ця ефективність є одним з базових критеріїв соціально-економічного розвитку насамперед в частині забезпечення соціальних функцій держави. Цим зумовлено посилення наукового інтересу до вивчення проблеми оцінки рівня ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки, що передбачає дослідження категоріального апарату, пошук відповідної системи показників, розробку методів інтегрального узагальнення соціальних, економічних, фінансових, бюджетних та інших ефектів діяльності державного сектору та критеріїв оцінки якості його функціонування.

Для правильного розуміння сутності поняття «ефективності фінансів державного сектору економіки» насамперед доцільно визначитися із змістом самого терміна «ефективність». Слід зазначити, що, на думку більшості науковців, він є однією з найскладніших категорій сучасної економічної науки [127]

У рестроспективному плані категорія «ефективність» має тривалу та складну історію становлення, що зумовило відсутність однозначної позиції щодо трактування її сутності в даний час. Плюралізм наукових поглядів і нечіткість визначення категорії ефективності часто призводить до ототожнення її з іншими економічними поняттями.

Вважають, що термін «ефективність» ввели до наукового вжитку представники класичної політекономії (В. Петті, Ф. Кене), які використовували його не як самостійне економічне поняття, а вживали у значенні результативності для оцінювання урядових і приватних заходів з позиції сприяння покращенню економічного життя. Отже, починаючи від свого виникнення, термін «ефективність» використовувався винятково щодо дій держави як головного суб'єкта управління.

Статус самостійної економічної категорії поняття «ефективність» набуває в роботах Д. Рікардо, який при обґрунтуванні доцільності використання капіталу застосовував зазначений термін у контексті величини отриманого результату в розрахунку на одиницю здійснених витрат. Саме така позиція набула розповсюдження в сучасних поглядах на сутність поняття «ефективність», згідно з якими воно, як правило, використовується як показник оцінки наслідків проведених дій.

Аналіз існуючих підходів щодо трактування сутності поняття «ефективність» [90; 97] дозволяє зробити висновок, що в науковому вжитку чітко виділяються три підходи:

- ототожнення з результативністю (теоретико-сутнісний);
- ототожнення з оціночним показником (методологічний);
- ототожнення з досягненням цілей (цільовий);
- системний (поєднання різних позицій).

Теоретиками економічної науки переважно застосовується теоретико-сутнісний підхід щодо трактування змісту категорії «ефективність», який передбачає її розгляд з позиції результативності діяльності (табл. 2.1). При цьому лексичну основу такого підходу становить використання прямого перекладу латинських слів «efficere» (принести користь) і «efficientia» – результативність.

Таблиця 2.1

Теоретико-сутнісний підхід до трактування сутності поняття «ефективність»

Автор	Визначення поняття
К. Макконнелл, С. Брю	Категорія, яка характеризує зв'язок між кількістю одиниць рідкісних ресурсів, що використовуються в процесі виробництва, та отриманими результатами
М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі	Внутрішня ефективність, економічність, яка оцінює найкраще використання ресурсів
В. Осипов	Комплексна оцінка кінцевих результатів використання необігових і обігових активів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу
Г. Башнянин, В. Іфтемичук	Здатність приносити ефект, робити дію
А. Шеремет, Р. Сайфулін	Складна категорія, що характеризується результативністю роботи підприємства і рентабельністю його капіталу, ресурсів або продукції
Ю. Перевалов, І. Гімаді, В. Добродей	Неоднорідне поняття, що слід розглядати в двох аспектах: 1) результативність; 2) економічність
П. Друкер	Наслідок того, що «правильно створюються необхідні речі»

Джерело: складено авторами.

На нашу думку, ці два поняття – «ефективність» та «результативність», – взаємопов'язані явища, що свідчать про якість виконання певної діяльності або функціонування певного об'єкта, але вони

не можуть ототожнюватися, оскільки передбачають різний рівень досягнення результату. При цьому результативність є більш загальним поняттям, яке може використовуватися для позначення наслідків як ефективної, так і неефективної діяльності.

Ця теза знаходить підтвердження в сучасних міжнародних стандартах управління, зокрема, в ISO: 9000:2000 [127], згідно з яким ефективність розглядається як співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами, а результативність характеризується ступенем реалізації запланованої діяльності та досягненням запланованих результатів.

В окремих випадках результативність слід розглядати лише з позиції досягнення певного результату без врахування рівня його відповідності цільовим показникам.

Все це зумовлює доцільність виділення методологічного та цільового підходів щодо трактування сутності поняття «ефективність». Вихідним положенням цих підходів є визнання факту обмеженості наявних у суспільстві ресурсів. Відповідно, ефективною може бути названа тільки та діяльність, що забезпечує реалізацію поставлених цілей з мінімальними затратами ресурсів або яка дозволяє отримати максимальний ефект при наявних ресурсах.

У методологічному плані для визначення показника оцінки наслідків будь-якої діяльності термін «ефективність» завжди розглядається у зв'язку з отриманням певного ефекту (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Методологічний підхід до трактування сутності поняття «ефективність»

Автор	Визначення поняття
В. Ковальов	Відносний показник, що співвідносить отриманий ефект з витратами або ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту. Один з показників оцінки фінансово-господарської діяльності
Б. Райзберг, Л. Лозовський, Е. Стародубцева	Відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що визначається як відношення ефекту, результату до витрат, що зумовили, забезпечили його отримання
Т. Хачатуров	Відношення економічного або соціального ефекту до потрібних для його досягнення витрат
Ю. Світлична	Відносний ефект, результативність процесу у порівнянні з витратами, що забезпечили його отримання
Г. Новосьолова	Відношення чистих позитивних результатів (перевищення бажаних наслідків над небажаними) і припустимих витрат
П. Орлов	співвідношення результату або ефекту будь-якої діяльності та витрат, пов'язаних з її виконанням. Причому це може бути як співвідношення результату і витрат, так і співвідношення витрат і результатів діяльності
Д. Рікардо	Відношення результату до певного виду витрат

Джерело: складено авторами.

При цьому етимологічно поняття «ефект» та «ефективність» походять від латинського *effektus*, що в перекладі означає «виконання», «дія», тобто характеризує результат і наслідок відповідних дій.

Розмежування понять «ефект» і «ефективність» побудовано на врахуванні зусиль, необхідних для досягнення відповідного результату діяльності. Так, ефект є уособленням самого результату, що характеризується абсолютним об'ємним показником. Ефективність є відносним вимірником результативності на основні зіставлення результатів діяльності із здійсненими зусиллями для їх досягнення.

Слід зазначити, що погляди авторів різняться в частині вибору вимірника зусиль. Більшість науковців дотримуються точки зору, що ефективність є відношенням ефекту (результату) до витрат. При цьому витрати інтерпретуються в традиційному бухгалтерському контексті як вибуття активів або збільшення зобов'язань. Таким чином, витратний метод відображає ефект, одержаний з кожної одиниці сукупних витрат. Іншим вимірником зусиль, що пропонується для використання в оцінках ефективності за ресурсним методом, є обсяг задіяних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових) незалежно від факту їх витрачання [95].

Головним недоліком методологічного підходу є невиправданий акцент на кількісну характеристику ефективності, що призводить до домінування суто формального спрямування на оцінку результатів діяльності без врахування їх функціональної складової.

З інших позицій розглядають ефективність прибічники цільового підходу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Цільовий підхід до трактування сутності поняття «ефективність»

Автор	Визначення поняття
Д. Хан	Вміння правильно робити намічене
А. Виварец, Л. Дістергефт	Характеризує ступінь досягнення поставленої мети
Ю. Сурмін	Показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей
Е. Долан	Вибір правильних цілей, на яких фокусується вся енергія підприємства

Джерело: складено авторами.

На нашу думку, функція досягнення мети має важливе значення при визначенні сутності ефективності, оскільки якість і цінність отриманого результату визначається його відповідністю бажаному стану. Слід зазначити, що цільовий підхід не суперечить методологічному підходу до визначення ефективності (незалежно від обраної бази розрахунку показника), а конкретизує спрямованість діяльності на отримання певного результату.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що ефективність є складною, багатогранною, комплексною категорією, яка вимагає переходу від розгляду сутнісних аспектів до цілісного системного підходу (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Системний підхід до трактування сутності поняття «ефективність»

Автор	Визначення поняття
Я. Зеленецький	Відношення сумарної цінності фактичних результатів діяльності до очікуваної сумарної цінності відповідних цілей
С. Мочерний	Здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат. Відношення результатів до витрат, понесених для їх досягнення
В. Андрійчук	Результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили
В. Нусінов, А. Турило, А. Темченко	Результативність, тобто результат діяльності (ефект), який одержує суспільство, підприємство або окрема людина на одиницю використаних (чи застосованих) ресурсів
В. Лямець, А. Тевяшев	Не просто властивість операції (процесу функціонування системи), що відбивається в її здатності давати певний ефект, а дієвість такої здатності, тобто результативність, співвіднесена з ресурсними витратами

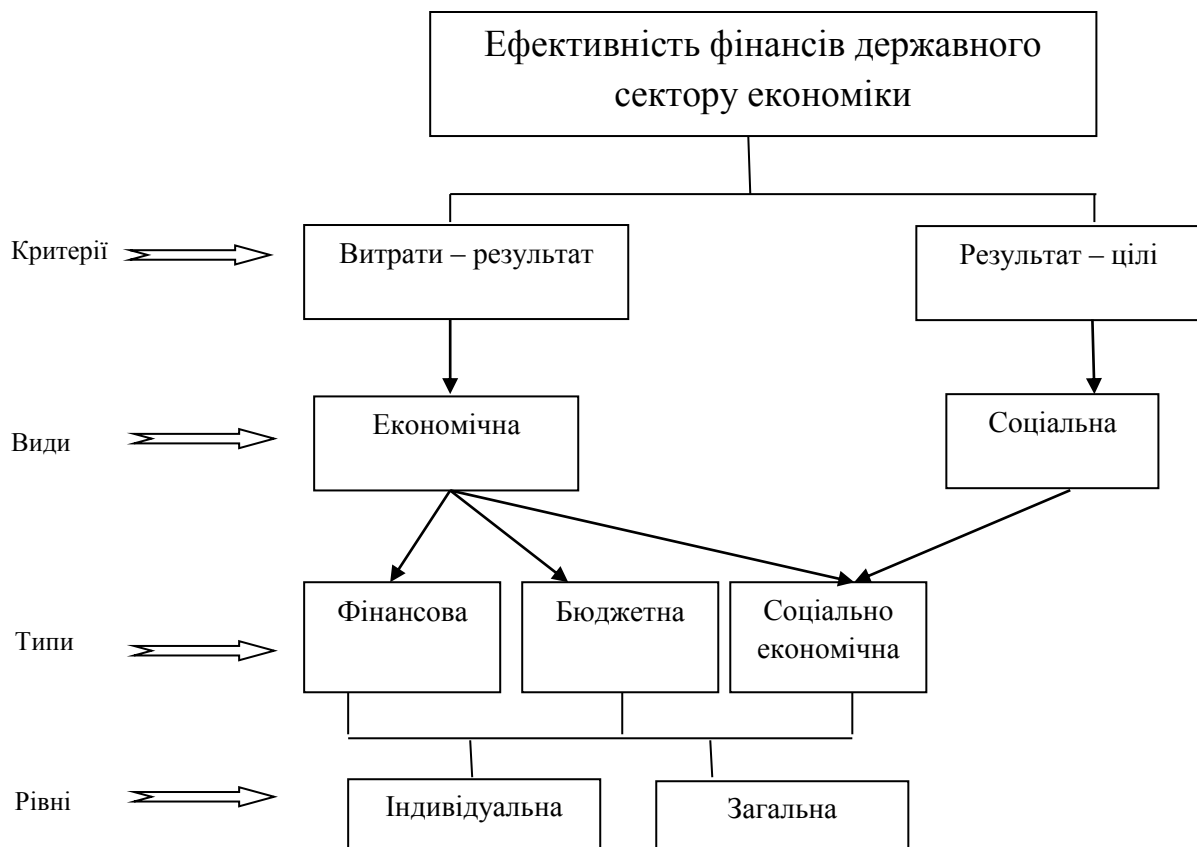
Джерело: складено авторами.

Доцільно зазначити, що специфіка функціонування фінансів державного сектору економіки, вимагає застосування особливих підходів до визначення понятійного апарату, методики обчислення та оцінювання показників ефективності. Основу такого дослідження становлять розглянуті вище теоретичні засади ефективності як загальнонаукової категорії, сформовані в процесі еволюції економічної думки.

Отже, ефективність фінансів державного сектору економіки – це комплексна характеристика якості формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки за критерієм повноти досягнення поставлених цілей соціально-економічного розвитку.

Класифікація ефективності фінансів державного сектору економіки за основними ознаками наведено на рисунку 2.1.

Оскільки ефективність характерна не для будь-якої взаємодії, а лише для цілеспрямованої діяльності, то з врахуванням відмінностей з метою функціонування підприємницьких і непідприємницьких суб'єктів державного сектору економіки, крім загальноприйнятого критерію «витрати – результати», необхідно враховувати критерій «результати – цілі». При цьому перший – притаманний для оцінок економічної ефективності, а другий – при врахуванні соціальних ефектів.

Рис. 2.1. Класифікація ефективності фінансів державного сектору економіки

Джерело: авторська розробка.

На нашу думку, при визначенні сутності ефективності фінансів державного сектору економіки доцільно використовувати цільовий підхід, оскільки функціонування цього сегмента економічної системи не завжди спрямовано на отримання кількісних результатів, а може визначатися якістю державного управління, його корисністю з точки зору відповідності потребам та інтересам суспільства. Це також обґрунтовується розподілом державного сектору економіки на непідприємницькі (сектор загального державного управління та інші бюджетні установи) та підприємницькі (державні унітарні підприємства, державні корпоративні підприємства, державні господарські об'єднання тощо) структури, які мають різне функціональне призначення, різні джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів, методи та принципи організації фінансової діяльності, що не унеможливорює застосування однакових критеріїв їх ефективності [35].

З врахуванням вище викладеного можна погодитися з думкою деяких авторів [75] про необхідність виділення індивідуального (для окремих структур державного сектору) та загального (для державного сектору в цілому) рівнів оцінювання ефективності у сфері державного управління, зокрема, у сфері державних фінансів.

Дослідники проблеми забезпечення ефективності функціонування фінансово-економічних систем схильні виокремлювати три аспекти ефективності: технологічний, економічний, соціальний. Виходячи з особливостей економічної діяльності суб'єктів державного сектору економіки технологічний аспект, що виявляється в рівні використання ресурсів виробництва, оцінках ефективності функціонування фінансів на даному сегменті економічної системи, фактично відсутній.

Залежно від базового методу організації фінансової діяльності індивідуальна ефективність може переважно виявлятися в:

- економічній ефективності для суб'єктів державного сектору економіки, що працюють за методом комерційного розрахунку;
- соціальній ефективності для суб'єктів сектору загального державного управління, що працюють на принципах бюджетного фінансування.

Огляд визначень економічної ефективності, що застосовуються в сучасній фінансово-економічній літературі, подано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Визначення поняття «економічна ефективність»

Автор	Визначення поняття
Вікіпедія	Результативність економічної системи, що виражається відношенням корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. Інтегральний показник ефективності, який формується на різних рівнях економічної системи, є підсумковою характеристикою функціонування національної економіки. Відношення проведеного продукту (ВВП) до витрат (праця, капітал, земля) мінус одиниця
А. Саліван	Використання ресурсів з метою максимізації виробництва продукції та послуг
В. Новожилов	Співвідношення результатів і витрат на їх отримання
Е. Ясин	Рівень організації економіки, за якого вже не можна здійснити будь-які зміни на користь однієї особи чи групи осіб, не здійснивши погіршення для іншої особи чи групи осіб
Ю. Світлична	Показник діяльності виробництва з розподілу та переробки ресурсів з метою виробництва товарів
В Іванієнко, В Ковальов, О. Волкова	Відносний показник, що порівнює отриманий ефект з витратами чи ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту
Н. Іващенко	Віддача у формі доходів різних ресурсів фірми, що знаходяться в її розпорядженні
І. Падерін	Полягає в економії всіх питомих витрат
Л. Федулова	Такий стан справ, за якого неможливо здійснити жодної зміни, яка більш повно задовольняє бажання однієї людини, не перешкоджаючи задоволенню бажань іншої людини

Джерело: складено авторами.

Загальна методологія визначення економічної ефективності полягає у відношенні результату виробництва до затрачених ресурсів (витрат),

тобто одержаного економічного ефекту до витрат на його досягнення. Узагальнюючим критерієм економічної ефективності фінансів державного сектору економіки є рівень продуктивності праці державних підприємств, що здійснюють підприємницьку комерційну діяльність. При цьому індикатором економічної ефективності на рівні окремого підприємства державної форми власності є підвищення результативності діяльності шляхом мінімізації витрат або максимізації прибутку.

Таким чином, поняття економічної ефективності фінансів державного сектору економіки походить безпосередньо із сутності поняття самого державного сектору як сукупності підприємств, що створені для виконання певних завдань і функцій, покладених на них державою. Такий підхід передбачає необхідність порівняння очікуваних і фактичних результатів їх діяльності.

Економічна ефективність функціонування суб'єктів державного сектору економіки безпосередньо пов'язана із соціальною ефективністю їх діяльності, спрямованої на вирішення цілої низки соціальних проблем.

Соціальну ефективність доцільно розглядати як на рівні окремо взятого суб'єкта, так і на загальнодержавному чи регіональному рівнях.

На загальному рівні соціальна ефективність є виразом задоволення потреб членів суспільства відповідно до реалізації основних положень соціальної політики держави у сфері забезпечення зайнятості, доходів і соціального захисту громадян.

Огляд визначень соціальної ефективності (табл. 2.6) дозволяє зробити висновок, що більшість авторів розглядає її лише з позиції загального, здебільше макроекономічного, рівня. Оцінкам індивідуального рівня соціальної ефективності приділяється недостатньо уваги.

Таблиця 2.6

Підходи до характеристики соціальної ефективності

Автор	Визначення поняття
С. Мочерний	Відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам суспільства. Відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини
С. Покропивний	Відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам суспільства і цілям суспільства
С. Дуба, О. Матіїв	Є виразом задоволення потреб членів суспільства, що є працівниками підприємства, без яких підприємець не може отримати роботу або прибуток
І. Мовчан	Відображає поліпшення соціальних умов життя людей (покращення умов праці та побуту, поліпшення зовнішнього довкілля, підвищення рівня зайнятості та безпеки життя людей, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати, ліквідація важкої фізичної праці тощо)

Джерело: складено авторами.

Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що у якості соціальної ефективності на рівні окремого суб'єкта державного сектору, як правило, використовується показник відношення соціального ефекту від заходів соціального спрямування до обсягу фінансування цих заходів за рахунок бюджетних коштів, який може бути віднесено до групи показників бюджетної ефективності. Тому на індивідуальному рівні частіше використовується термін «соціально-економічна ефективність».

Таким чином, соціальна ефективність вимірюється не стільки матеріальними витратами суспільства, скільки змістом і характером ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб різних соціальних верств населення та повнотою й якістю їх задоволення.

При оцінках загальної ефективності державного сектору економіки мова завжди повинна йти про соціально-економічну ефективність, яка формується як вартісна оцінка соціальних ефектів, та економічної ефективності в цілому, а також в розрізі бюджетної та фінансової складової за всією сукупністю суб'єктів даного сегмента з врахуванням комплементарних зв'язків між ефектами.

Виникнення соціально-економічної ефективності пов'язано із тим, що у сучасному суспільстві не можна говорити про кожен із напрямів ефективності, зокрема економічну та соціальну, відокремлено, тому що вся економічна система спрямована на підвищення добробуту в суспільстві за рахунок розвитку суспільного виробництва, а також покращення його соціальної організації на основі досягнення соціальних стандартів життя.

Соціально-економічна ефективність фінансів державного сектору економіки відповідає результатам фінансування бюджетних установ основним соціальним потребам і цілям суспільства, визначається відношенням вартісної оцінки отриманого соціального ефекту до обсягу фінансових ресурсів, використаних для успішної реалізації поставлених цілей.

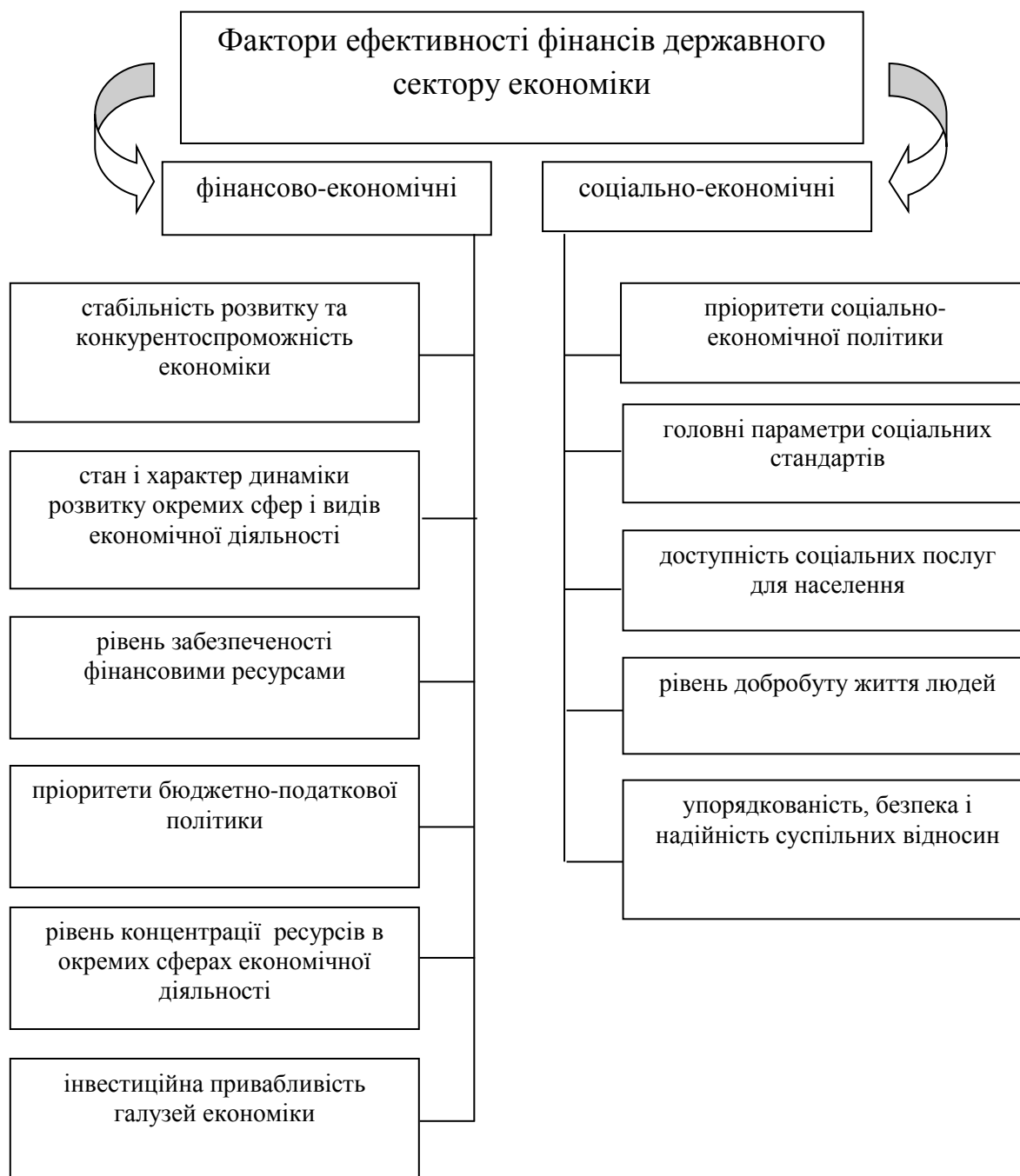
Враховуючи, що основним критерієм успішності функціонування господарського суб'єкта державного сектору є ефективне використання власних, бюджетних, позикових і залучених ресурсів, то основною характеристикою їх економічної ефективності є фінансова. Фінансова ефективність показує величину ефекту в розрахунку на одну гривню використаних фінансових ресурсів з різних джерел фінансування.

Бюджетна ефективність є характеристикою фінансового навантаження на Державний бюджет з боку суб'єктів державного сектору економіки, яке може вимірюватися шляхом зіставлення надходжень до Державного бюджету від суб'єктів даного сектору з обсягами бюджетного фінансування на їх утримання [29].

Ефективність є узагальнюючим, інтегральним поняттям, яке складається під впливом протилежних за дією різноманітних факторів та обставин. Це визначає не детермінований, а імовірнісний характер взаємозв'язку витрат, результатів і цілей, що, у свою чергу, потребує застосування складних кількісних методів дослідження.

Основні групи факторів формування ефективності фінансів державного сектору економіки подано на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Фактори ефективності фінансів державного сектору економіки

Як видно з рисунка 2.2, підвищенню ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки насамперед має сприяти нормативне визначення цілей і завдань його функціонування, а також встановлення цільових параметрів розвитку економіки.

У контексті особливостей діяльності бюджетних установ, державних унітарних підприємств і державних комерційних підприємств фінанси

державного сектору економіки покликані створити фінансові умови для реалізації стратегічних довгострокових рішень держави та забезпечити можливості оперативного управління кон'юнктурою на ринках товарів, робіт і послуг, які мають пріоритетне значення для соціально-економічного розвитку країни.

Основними завданнями, відносно розв'язання яких оцінюється ефективність фінансів державного сектору економіки, в сучасних умовах є:

- концентрація державних фінансових ресурсів за напрямками, що відповідають стратегічним пріоритетам держави з врахуванням інтересів національної безпеки;
- стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економіки шляхом здійснення структурної перебудови економіки;
- сприяння задоволенню потреб людей у суспільних благах, виробництво яких приватним сектором сприймається як неприбуткове;
- забезпечення екологічної рівноваги та збереження природного середовища.

Таким чином, забезпечення ефективності фінансів державного сектору економіки є важливими напрямком реалізації фінансової політики країни, який дозволяє обґрунтувати доцільність і масштаби його присутності в економіці, сприяє поліпшенню функціонування економічної системи країни в цілому, раціоналізації фінансового планування щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави. Одним з концептуальних положень при визначенні оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки є розробка системи показників, що дозволяють отримати індивідуальну та комплексну оцінку якості фінансового забезпечення державного сектору економіки.

2.2. Система показників оцінки ефективності фінансів державного сектору економіки

При формуванні державного сектору економіки особливе місце посідає вибір критеріїв і методів оцінки його ефективності, оскільки аналіз ефективності функціонування дає змогу визначити якість функціонування даного сегмента національної економіки. В умовах ринкової економіки кожний суб'єкт господарювання незалежно від форми власності має право на існування лише в тому випадку, коли забезпечується мінімально допустимий рівень ефективності його діяльності. І якщо функціонування певного суб'єкта є неефективним, то відбувається зміна власності або його ліквідація взагалі.

Для визначення та реалізації перспектив розвитку України, на нашу думку, необхідно, насамперед, оцінити вплив кількісних показників розвитку фінансів державного сектору економіки на обсяги виробництва та економічне зростання країни. При цьому під кількісними показниками розвитку державного сектору економіки маються на увазі масштаби його

економічної діяльності, що, у свою чергу, передбачає виявлення його частки в економіці країни як з погляду його ресурсів, так і результатів діяльності.

Масштаби державного сектору економіки дають змогу розкрити кількісні показники функціонування його суб'єктів. Оцінка ефективності є зворотним боком аналізу масштабів державного сектору, тому що за високого рівня ефективності існуючі масштаби державного сектору є виправданими, а при низькому рівні ефективності державного сектору слід переглянути його частку в національній економіці та визначити його оптимальні масштаби.

У науковій літературі існують різні точки зору щодо масштабів державного сектору економіки: від необхідності його значного скорочення до суттєвого розширення його меж. Проте слід відзначити, що значення даного сегмента залишається незмінним, оскільки він, певною мірою, виконує важливі функції макроекономічного регулювання, бере участь у формуванні державних фінансів, бюджету.

Серед науковців, які досліджують питання щодо кількісних показників державного сектору економіки, слід відзначити Дж. Стігліца, Є. Балацького, А. Вісаріонова, І. Федорову, В. Бірюкова, К. Кузнецову, А. Ілларіонова, Н. Пивоварову, Л. Якобсона, І. Малія, М. Білик, О. Длугопольського, О. Кухаря.

Відзначимо, що при оцінці масштабів діяльності державного сектору на практиці використовується такий же підхід, як при оцінці масштабів діяльності будь-якого іншого сектору економіки. Також масштаби державного сектору можуть бути оцінені й виходячи з різних позицій його господарської діяльності, що передбачає використання певного набору показників. Серед показників, що пропонуються в науковій літературі для розрахунку, можна відзначити основні, а саме: K_1 – частка державного сектору в загальній кількості зайнятих у країні; K_2 – частка державного сектору в загальному обсязі основних фондів у країні; K_3 – частка державного сектору у валовому випуску продукції у країні; K_4 – частка державного сектору в загальній кількості підприємств у країні; K_5 – частка інвестицій до основних фондів (капіталовкладень) державного сектору в загальному обсязі інвестицій у країні [7; 24; 37; 57; 60].

На нашу думку, вибір такого набору коефіцієнтів обумовлений, насамперед, їх смисловим навантаженням. Відповідно K_1 та K_2 показують частку основних макроекономічних факторів, а саме: працю і капітал, які знаходяться у розпорядженні державного сектору; показник K_3 характеризує обсяги виробництва суб'єктів державного сектору; K_4 – частку державного сектору з позиції кількісної оцінки суб'єктів господарювання, що входять до його складу; на відміну від вищезазначених показників, що оцінюють поточний стан державного сектору, коефіцієнт K_5 оцінює як його можливості, так і майбутній потенціал, оскільки на основі розрахунку обсягів інвестицій

(капіталовкладень) можна визначити, які створюються передумови для майбутнього динамічного розвитку національної економіки.

На основі вищенаведених п'яти кількісних показників, що характеризують діяльність державного сектору, розраховується узагальнений (інтегральний) показник, який дає змогу оцінити загальну участь державного сектору в національній економіці. У практиці аналітичних досліджень він називається «інтегральний показник відносного масштабу державного сектору економіки» і розраховується шляхом зважування або усереднення кількісних характеристик його діяльності.

У науковій літературі для конструювання інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки (K_i) пропонувалися різні підходи. У зарубіжній практиці використовується такий підхід щодо оцінки діяльності державного сектору економіки (2.1):

$$K_i = (K_1 + K_3 + K_5) / 3. \quad (2.1)$$

Російські вчені-економісти пропонують здійснювати розрахунок інтегрального показника шляхом усереднення показників K_1, K_2, K_3, K_4 або K_1, K_2, K_3 . Останній набір показників пояснюється тим, що при оцінці масштабу даного сектору вони враховують два класичні макроекономічні фактори (працю і капітал) і результат їх поєднання (обсяг випуску) [7; 57].

Вітчизняні науковці, зокрема О. Кухар, пропонують розраховувати інтегральний показник масштабу державного сектору на основі усереднення частки державного сектору в загальній кількості працівників, в загальній кількості підприємств та в обсязі виробництва [60], у свою чергу О. Длугопольський надає перевагу міжнародній практиці [37]. У Методичних рекомендаціях, затверджених Міністерством економіки, рекомендується розраховувати інтегральний коефіцієнт як середньоарифметичну таких показників: частки державного сектору в загальній кількості зайнятих, у загальному обсязі реалізації, чистого прибутку, загальній вартості основних та оборотних засобів і загальній кількості підприємств [70].

На нашу думку, найбільш повно відображає масштаби державного сектору економіки та його внесок в економічний розвиток країни інтегральний коефіцієнт, що розраховується таким чином (2.2):

$$K_i = (K_1 + K_2 + K_3 + K_4) / 4. \quad (2.2)$$

Даний підхід дає змогу оцінити внесок у національну економіку як виробничих підприємств, так і суб'єктів соціально-культурної сфери та державного управління, оскільки під час розрахунку враховані кількісні та результативні показники функціонування всіх суб'єктів державного сектору економіки. Що стосується частки інвестицій в основні фонди

(капіталовкладення) державного сектору в загальному обсязі інвестицій у країні, то, як уже зазначалося, даний показник більшою мірою відображає перспективи розвитку даного сегмента

Зазначимо, що інтегральний показник є усередненою часткою державного сектору в економіці (галузі, регіоні), вираженою у відсотках, і може змінюватися в межах від 0 до 100 %. Якщо інтегральний показник дорівнює або близький до 0, то це свідчить про відсутність державного сектору, а відповідно, значення даного коефіцієнта близько 100 % свідчить про його домінуюче положення.

Слід зазначити, що на сучасному етапі вивчаються лише кількісні показники, а ефективність функціонування суб'єктів державного сектору практично не розглядається. На нашу думку, розробка комплексного показника ефективності функціонування та удосконалення показників, що характеризують соціально-економічну ефективність, бюджетну ефективність та фінансову ефективність, є досить актуальною і має теоретичне і практичне значення.

Відзначимо, що, оскільки діяльність значної частини суб'єктів державного сектору направлена на задоволення соціальних стандартів, то, на нашу думку, основу показника ефективності їх діяльності становить показник соціально-економічної ефективності бюджетних установ.

Дослідження наукової літератури показало, що для визначення рівня соціальної ефективності (E_c), як правило, використовується така формула (2.3):

$$E_c = C / B, \quad (2.3)$$

де C – соціальний ефект від профінансованих державою заходів;
 B – загальні бюджетні витрати на фінансування даних заходів [37].

Показник соціальної ефективності характеризує ступінь витратності певного заходу для бюджету і, отже, ступінь обтяжливості фінансування діяльності підприємства державного сектору, яке реалізує зазначений соціальний захід.

У зарубіжній практиці досить часто для визначення соціальної ефективності використовується факторна схема аналізу ефективності фінансування підприємств даного сектору голландського професора Ніко Моля, яка відома під назвою методології «три Е» (2.4) [57].

$$E = E_{ек} E_{ef} E_{np}, \quad (2.4)$$

де $E_{ек}$ – коефіцієнт економії бюджетних ресурсів, який розраховується як відношення загальних витрат на здійснення заходів (Z) до загальних бюджетних витрат на фінансування даних заходів (B);

E_{ef} – коефіцієнт економічної ефективності профінансованих заходів, який розраховується як відношення загальних витрат на здійснення заходів (Z) до загального результату від здійснення заходів (V);

E_{np} – коефіцієнт соціальної продуктивності, який розраховується як відношення соціального ефекту від профінансованих державою заходів (E) до загального результату від здійснення заходів (V).

На нашу думку принциповим недоліком даного підходу є мультиплікативна взаємодія головних факторів соціальної ефективності – економія (economy), ефективність (efficiency) і продуктивність (effectiveness). Усунути його можливо шляхом застосування алгоритму визначення середньої геометричної. Отже, удосконалена формула визначення інтегрального показника соціально-економічної ефективності (E_{ce}) бюджетних установ має такий вигляд (2.5):

$$E_{ce} = \sqrt[3]{E_1 \cdot E_2 \cdot E_3}, \quad (2.5)$$

де E_1 – коефіцієнт економії бюджетних коштів, який розраховується як відношення загальної суми видатків Державного бюджету (Z) до загальних бюджетних витрат на фінансування поточної діяльності бюджетних установ (B);

E_2 – коефіцієнт економічної ефективності бюджетних установ, який розраховується як відношення загального результату від проведення заходу, який складається з оплати послуг бюджетних установ та інших джерел їх власних надходжень (V) до загальних бюджетних витрат на фінансування поточної діяльності бюджетних установ (B);

E_3 – коефіцієнт соціальної ефективності витрачання коштів бюджетних установ, який розраховується як відношення соціального ефекту від профінансованих державою заходів (E) до загальних бюджетних витрат на фінансування поточної діяльності бюджетних установ (B).

Даний аналіз дозволяє визначити комплексний вплив результатів діяльності бюджетних установ на соціально-економічну ефективність державного сектору економіки. Так, якщо $E_{ce} = 1$, то соціально-економічний ефект діяльності бюджетних установ компенсує видатки Державного бюджету на їх фінансування; якщо $E_{ce} > 1$, то спостерігається зростання доходів Державного бюджету, поліпшення якості функціонування соціальної сфери, що свідчить про підвищення соціально-економічної ефективності державного сектору. Якщо $E_{ce} < 1$, то видатки на фінансування бюджетних установ є невиправданими, в цьому випадку державний сектор неефективний.

Слід відзначити, що в сучасних умовах трансформації державного сектору одним з головних факторів відповідних змін є баланс доходів і

витрат держави, пов'язаний з підтримкою діяльності державного сектору взагалі та його окремих підприємств зокрема. Необхідно визначити середні нормативи щодо коефіцієнта соціально-економічної ефективності, і у випадку, якщо обсяги витрат на підтримку діяльності даного сегмента значно перевищують отримані доходи, то, на нашу думку, доцільним є впровадження низки заходів з оптимізації складу та структури державного сектору економіки.

З метою розрахунку фінансового навантаження на Державний бюджет – бюджетної ефективності (E_{δ}) суб'єктів державного сектору економіки використовується співвідношення між обсягами чистих надходжень до Державного бюджету в результаті діяльності суб'єктів державного сектору економіки та видатками з Державного бюджету на їх утримання (2.6):

$$E_{\delta} = (ПН + НН - В) / В, \quad (2.6)$$

де $ПН$ – податкові платежі до Державного бюджету від відповідного суб'єкта державного сектору;

$НН$ – інші доходи Державного бюджету, отримані від експлуатації відповідного суб'єкта державного сектору;

$В$ – витрати (як правило, середньорічні) Державного бюджету на підтримку діяльності відповідного суб'єкта державного сектору.

Слід зазначити, що розрахунок бюджетної ефективності відіграє важливу роль під час формування політики щодо державного сектору економіки та надає можливість узгодити такі економічні аспекти, як розвиток державного сектору і формування Державного бюджету (державних фінансів). На основі результатів розрахунку бюджетної ефективності можна здійснювати балансування двох суперечливих завдань держави: підтримка і розвиток державного сектору економіки і забезпечення збалансованості Державного бюджету.

Відзначимо, що проведення розрахунків бюджетної ефективності дозволяє оцінити доцільність перебування того чи іншого суб'єкта у складі державного сектору економіки. З урахуванням однакової значущості результатів діяльності як суб'єктів господарювання державного сектору економіки, так і бюджетних установ для формування бюджетної ефективності інтегральний показник може бути розрахований як середнє арифметичне з отриманих значень. При цьому чим більша величина E_{δ} , тим вигідніше підтримка відповідного суб'єкта державного сектору Державним бюджетом. Відповідно, якщо $E_{\delta} > 0$, тобто баланс доходів і витрат є позитивним, а отже, входження оціненого суб'єкта господарювання до складу державного сектору економіки є обґрунтованим. У випадку, якщо $E_{\delta} < 0$, то слід звернути увагу на можливість реструктуризації державного сектору шляхом приватизації неефективних суб'єктів.

Зазначимо, що основним критерієм ефективності функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, зокрема суб'єктів державного сектору, є його фінансова спроможність. І хоча фінансові аспекти в діяльності державного сектору не завжди є визначальними, їхня оцінка є необхідною. Аналіз фінансової ефективності діяльності суб'єктів державного сектору економіки традиційно здійснюється на основі розрахунку таких показників:

- рентабельність діяльності (P_d), який є визначальним у формуванні фінансової ефективності, оскільки відображає інтенсивність генерування чистого прибутку суб'єктами господарювання державного сектору в розрахунку на 1 грн. отриманого ними чистого доходу;
- ефективність використання оборотних активів (P_a), що є одним із головних чинників формування попереднього показника та характеризує прибутковість мобільної частини фінансових ресурсів суб'єктів господарювання державного сектору;
- рентабельність основних засобів (P_o) – додатковий показник, що характеризує внесок основних засобів у формування рентабельності діяльності державного сектору.

Слід відзначити, що в науковій літературі відсутні методологічні розробки щодо розрахунку інтегрального показника фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки (E_ϕ). На нашу думку, його доцільно розраховувати на основі запропонованої системи показників фінансової ефективності державного сектору з огляду на відсутність між ними мультиплікативного зв'язку за такою формулою (2.7):

$$E_\phi = \sqrt[3]{P_d \cdot P_a \cdot P_o} . \quad (2.7)$$

При цьому діяльність державного сектору з фінансової точки зору є ефективною, якщо інтегральний показник більше 0, а від'ємне значення даного показника свідчить про його фінансову неефективність. Слід зазначити, що в динаміці при нормальній роботі суб'єктів господарювання державного сектору рівень цього показника має збільшуватися.

При побудові комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки (E_{dc}) нами пропонується використовувати підхід визначення середньозваженої величини з трьох виділених інтегральних показників, оскільки на нашу думку, вони мають різне значення для формування загального ефекту.

Проранжована система показників ефективності державного сектору в порядку зменшення значущості, на нашу думку, має такий вигляд:

- соціально-економічна ефективність, оскільки основною функцією державного сектору є забезпечення виконання на належному рівні соціального захисту населення;

- бюджетна ефективність, оскільки необхідно аналізувати доцільність утримання даного сегмента за рахунок бюджетних коштів,
- фінансова ефективність – даний напрямок характеризує рівень прибутковості суб'єктів господарювання.

У цьому випадку комплексний показник ефективності може бути розрахований за такою формулою (2.8):

$$E_{\text{дс}} = r_1 \cdot E_{\text{се}} + r_2 \cdot E_{\text{б}} + r_3 \cdot E_{\text{ф}} \quad (2.8)$$

де r_1, r_2, r_3 – рівні значущості відповідних видів ефективності для формування комплексного показника, які задовольняють вимозі: $r_1 \geq r_2 \geq r_3$.

Важливим методологічним питанням є кількісна оцінка вказаних рівнів значущості.

Відповідно, для проранжованої в порядку убутання їх значущості системи показників рівень вагомості i -го показника (r_i) варто визначати за правилом Фішберна [136]:

$$r_i = \frac{2(N - i + 1)}{(N + 1)N} \quad (2.9)$$

де N – загальна кількість параметрів в комплексному показнику;

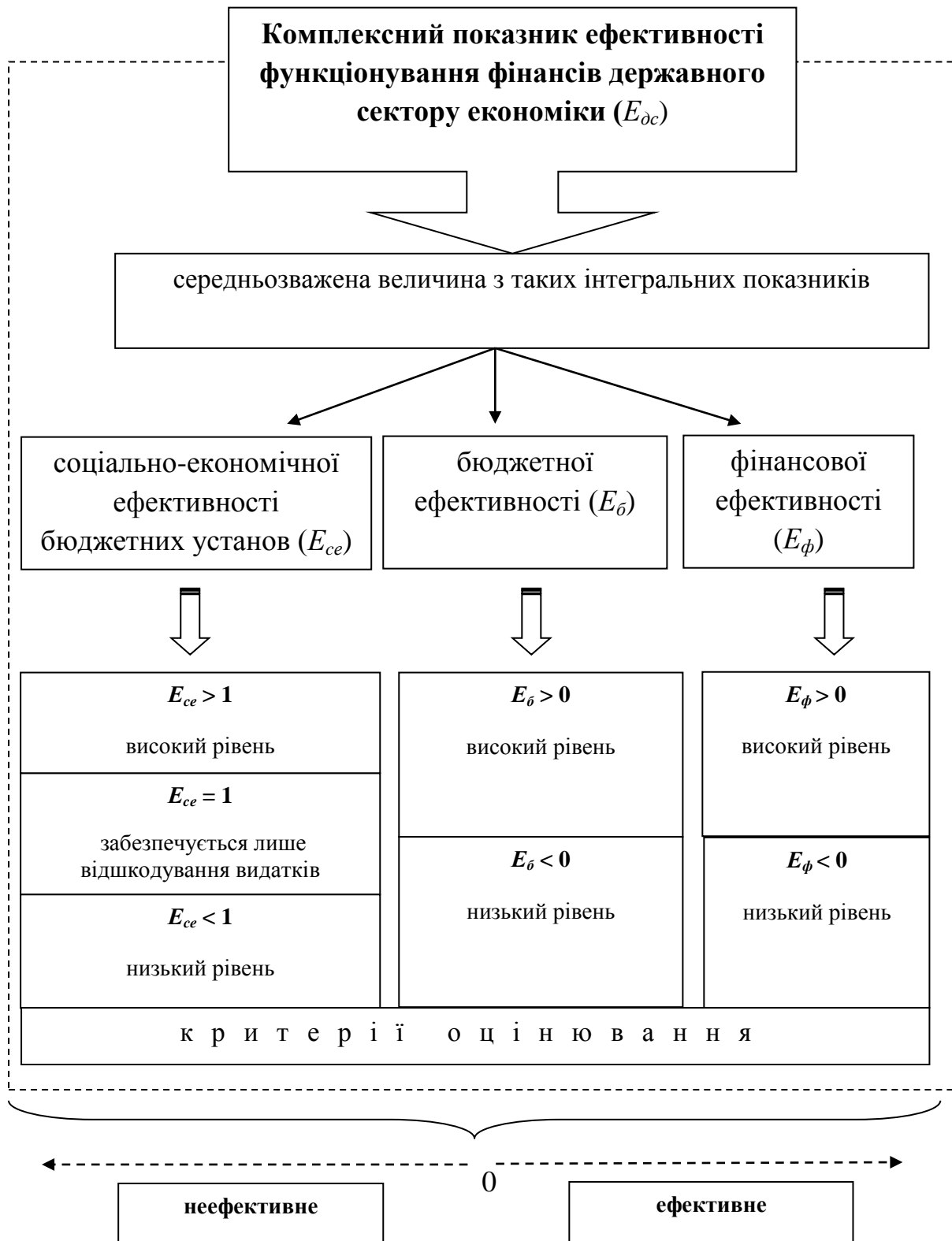
i – порядковий номер показника в проранжованій системі.

Правило Фішберна відображає той факт, що про рівень значущості показників невідомо нічого, крім того, що рівень значущості соціально-економічної ефективності є більшим від рівня значущості бюджетної ефективності, у свою чергу останній перевищує рівень значущості фінансової ефективності. Тоді кількісна оцінка рівнів значущості відповідає максимуму ентропії наявної інформаційної невизначеності про об'єкт дослідження.

Виходячи з передбачених критеріїв оцінювання інтегральних показників ефективності державного сектору за окремим напрямами його функціонування в цілому є ефективним, якщо комплексний показник ефективності більше 0. При цьому підвищення значення показника в динаміці свідчатиме про зростання ефективності даного сектору.

Узагальнена модель щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки на основі розглянутих показників подана на рисунку 2.3.

На нашу думку, з метою встановлення кількісних критеріїв якісної оцінки комплексної ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки необхідно використовувати інструментарій математичної статистики, що застосовується для дослідження варіації динамічного ряду показників. Базовими показниками відповідної методології є середньоквадратичне відхилення та коефіцієнт варіації.

Рис. 2.3. Модель оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки

З урахуванням розроблених у теорії статистики критеріїв інтерпретації отриманих значень для цих показників комплексну ефективність функціонування державного сектору економіки можна вважати стабільною, якщо коефіцієнт варіації протягом аналізованого періоду не перевищує 33 %.

Запропонований науково-методичний підхід до оцінки ефективності функціонування системи фінансів державного сектору економіки на основі комплексного показника, який узагальнює інтегральні рівні соціально-економічної ефективності бюджетних установ, бюджетної ефективності та фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки з врахуванням рівня їх значущості, є важливою складовою інструментарію оптимізації масштабів функціонування державного сектору з метою забезпечення належного виконання покладених на нього функцій і завдань.

2.3. Оцінка ефективності фінансів державного сектору економіки України

Критеріями визначення меж державного сектору економіки є економічна доцільність, національна безпека, соціальні стандарти, стратегічна орієнтованість і керованість.

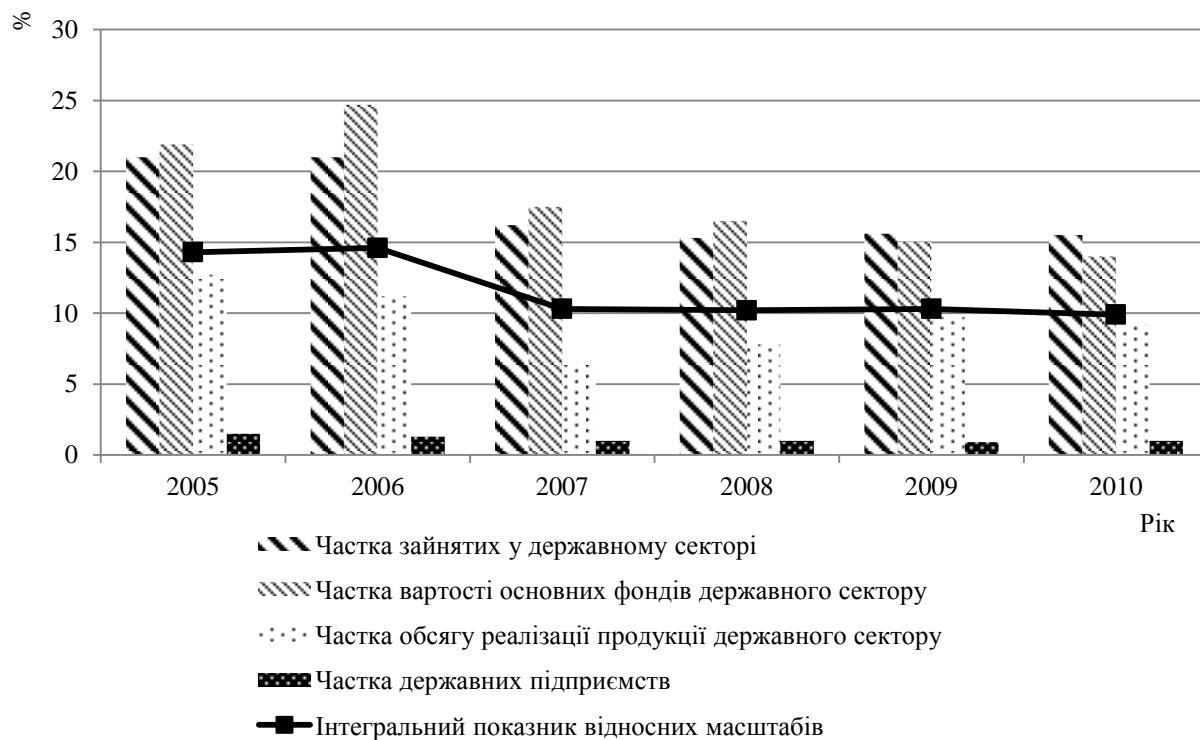
Ґрунтуючись на викладених в пп. 2.2 методичних засадах проведення оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки, проведемо аналіз кількісних показників якості їх розвитку в Україні.

Основні кількісні показники, що характеризують масштаби державного сектору за період 2005–2009 рр., подано в табл. В.1. Частка державного сектору в загальній кількості зайнятих в економіці України характеризує ресурсний потенціал даного сектору та ступінь поглинання ним робочої сили. Так, якщо в 2005 р. у державному секторі було зайнято 1 853 701 особа, або 21 % від загальної кількості зайнятих в економіці, то в 2009 р. спостерігається зменшення зайнятих до 1 208 325 осіб, що становить 15,6 % у загальній структурі зайнятості. Зауважимо, що, якщо в економіці в цілому спостерігається зниження рівня зайнятості лише на 12,5 %, то в державному секторі даний показник за період 2005–2009 рр. скоротився більше ніж на третину. Аналогічний дисбаланс динаміки спостерігається і стосовно середньорічної вартості основних фондів: якщо в національній економіці їх вартість збільшилася практично в 2,15 раза, то в державному секторі – лише в 1,47 раза. Загальна кількість державних підприємств та організацій у 2009 р. скоротилася більше ніж на 33 % порівняно з 2005 р., у той час як в економіці в цілому спостерігається збільшення кількості суб'єктів господарювання на 9,5 %. Звертає на себе увагу ситуація щодо динаміки обсягів реалізації, а саме: невідповідність між напрямками збутової діяльності. Протягом 2007–2009 рр. обсяги реалізації державного сектору та в цілому по економіці мають різний характер абсолютного відхилення (скорочення при зростанні або навпаки). Так, якщо до 2009 р. обсяги продажів продукції підприємства України збільшувалися в середньому на 558 222,5 млн. грн. щорічно, то в 2009 р. вони скоротилися на 272 220 млн. грн. При цьому динаміка обсягів реалізації продукції суб'єктами господарювання державного сектору економіки мала протилежне спрямування: до 2009 р. скорочувалися в

середньому на 94 213,7 млн. грн., то в 2009 р. зросли на 243 099,2 млн. грн. Тобто на основі проведеного аналізу, ми можемо констатувати факт щодо диспропорцій, що відмічаються в державному секторі порівняно з економікою в цілому. Така ситуація склалася, по-перше, внаслідок проведення політики щодо зменшення обсягів державного сектору, по-друге, внаслідок спрямування його в основному на виконання управлінських і соціальних функцій держави.

Під час аналізу необхідно звертати увагу на динаміку інтегрального показника масштабів державного сектору економіки, оскільки його значення визначає тенденції зміни обсягів державного сектору в національній економіці залежно від потреби в посиленні або зменшенні його ролі й участі у процесах соціально-економічного розвитку.

Загальна динаміка зміни інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки України за період 2005–2009 рр. подана на рис. 2.4.

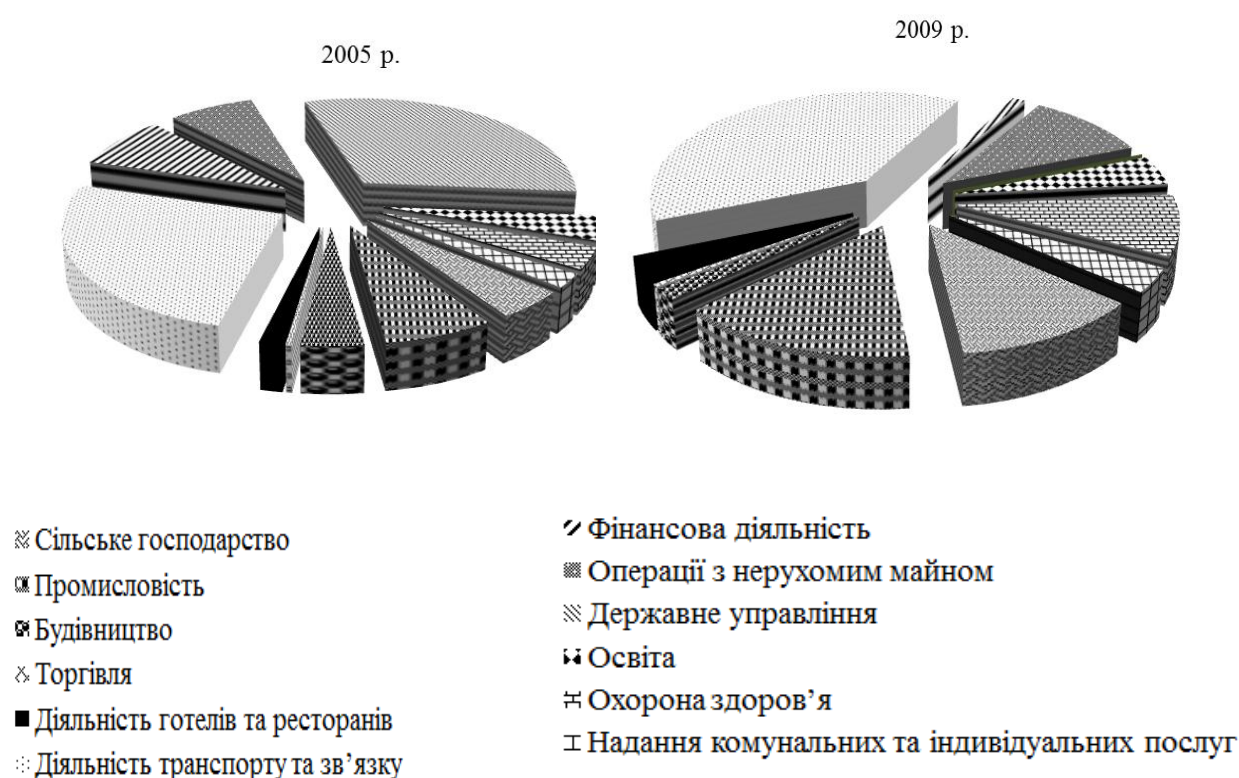
Рис. 2.4. Динаміка інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки України за період 2005–2009 рр. і факторів його формування

У вітчизняній економіці намітилася тенденція до зменшення обсягів державного сектору, підтвердженням чого є зниження інтегрального показника у 2009 р. до рівня 0,9 %. Слід відзначити, що така ситуація є наслідком зменшення частки державного сектору економіки в загальних обсягах за такими кількісними параметрами, як кількість зайнятих,

кількість суб'єктів господарювання, середньорічна вартість основних фондів.

З метою виявлення причин зменшення масштабів державного сектору економіки України в цілому проведемо дослідження кількісних показників державного сектору економіки України та розрахуємо інтегральний показник у розрізі видів економічної діяльності. Аналіз кількісних показників державного сектору економіки за видами діяльності здійснюватимемо виходячи з рівня поглинання ним робочої сили, з рівня концентрації, вартості основних фондів та результативності діяльності.

Інформація щодо частки зайнятих у державному секторі економіки у розрізі видів економічної діяльності за період 2005–2009 роки наведена в табл. В.2.

Рис. 2.5. Структура зайнятих у державному секторі економіки України за видами економічної діяльності

Як видно з рис. 2.5 ресурсна база суб'єктів даного сегмента за видами економічної діяльності коливається в 2009 р. від 0,5 до 43,7 %. Так, найбільша питома вага в загальній кількості зайнятих спостерігається в таких видах економічної діяльності: транспорт і зв'язок – 43,7 %. Десятивідсотковий бар'єр подолали лише такі види економічної діяльності, як сільське господарство, промисловість, операції з нерухомістю, охорона здоров'я, значення даного показника для яких становить 13,6; 17,0; 11,7; 10,2 % відповідно. Найменша частка зайнятого працездатного населення в державному секторі України представлена в

оптовій та роздрібній торгівлі – 0,5 %, фінансовій діяльності – 1,2 %, будівництві – 1,9 %, діяльності готелів та ресторанів – 4,0 %, колективних, громадських та особистих послугах – 4,1 % та освіти – 5,0 %. Скорочення даного показника спостерігається за такими видами діяльності, як промисловість – на 1,9 %, будівництво – на 8,9 %, оптова та роздрібна торгівля – на 0,5 %, транспорт і зв'язок – на 24,9 %, фінансова діяльність – на 20,8 %, операції з нерухомістю – на 7,6 %, освіта – на 5,3 %, надання колективних, громадських та особистих послуг – на 1,8 %.

Динаміку та структуру питомої ваги середньорічної вартості основних фондів державного сектору в загальній їх вартості у розрізі видів економічної діяльності за період 2005–2009 рр. подано в табл. В.3 та на рис. 2.6.

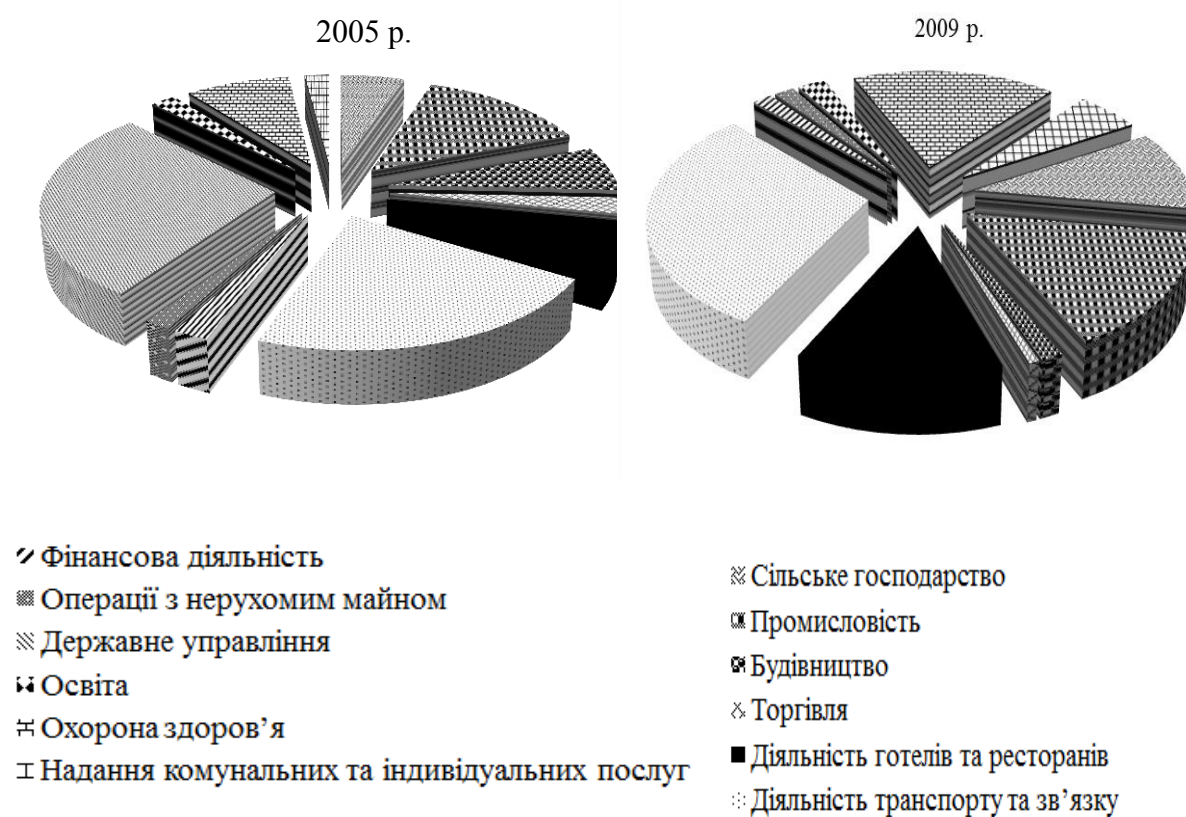

Рис. 2.6. Структура основних фондів суб'єктів господарювання державного сектору економіки України за видами економічної діяльності

Як видно з рис. 2.6, найбільша частка необоротних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки зосереджена в таких видах діяльності, як промисловість, транспорт та зв'язок і охорона здоров'я. Таку ситуацію можна пояснити тим, що в зазначених видах діяльності у виробництві визначеного переліку продукції (товарів, робіт, послуг) держава є монополістом. Незначна питома вага основних фондів суб'єктів державного сектору економіки зосереджена в будівництві – 1,7 %, торгівлі – 0,8 %, фінансовій діяльності – 2,2 %, операціях з нерухомістю – 2,2 %, освіті – 3,1 % та наданні послуг – 7,0 %. У цілому на основі наведених

даних можна відзначити значне зниження частки вартості основних фондів державного сектору економіки в загальній вартості майже за всіма видами діяльності. Зростання даного показника спостерігається лише в сільському господарстві – на 2,5 %, готельно-ресторанному бізнесі – на 5,3 %, охороні здоров'я – на 4,3 % та наданні комунальних і індивідуальних послуг – на 2,7 %.

Зважаючи на значну роль обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) для формування показників ефективності функціонування суб'єктів господарювання та їх вплив на ділову активність і рентабельність, розглянемо динаміку та структуру даного показника у розрізі видів економічної діяльності (табл. В.4, рис. 2.7).

Наведені на рис. 2.7 дані свідчать, що в загальному обсязі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) частка суб'єктів державного сектору економіки є незначною і коливається в межах з 6,5 % в 2007 р. до 12,7 % в 2005 р., а в 2009 р. становить 9,7%. При цьому структура реалізації державного сектору є неоднорідною в розрізі видів економічної діяльності: частка окремих видів коливається від 0,8 % до 39,6 % у 2009 р. Слід відзначити, що лише підприємства транспорту та здійснення операцій з нерухомістю виробляють більше 20 % загального обсягу, а частка підприємств, що здійснюють фінансову діяльність та будівництво, є меншою 1 %.

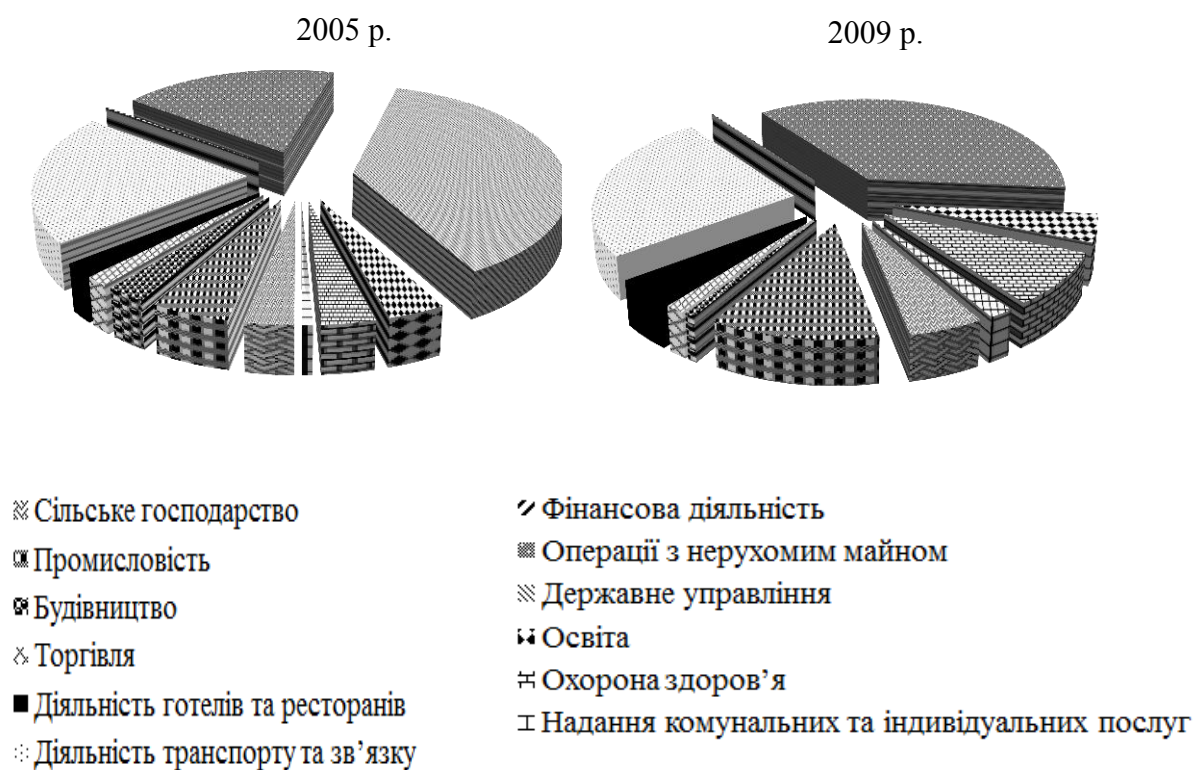
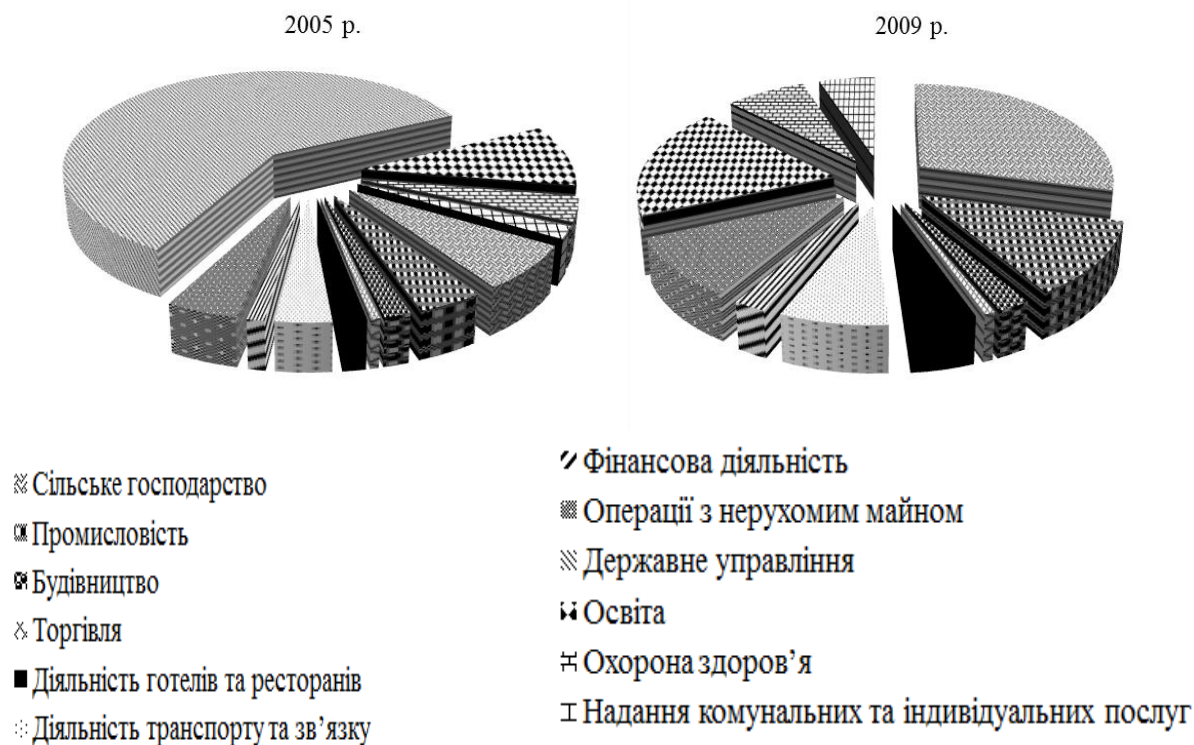

Рис. 2.7. Структура обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки України за видами економічної діяльності

Знову ж таки, як за всім державним сектором, так і за більшістю видів діяльності відбувається значне скорочення обсягів реалізації, що відбивається на його галузевій структурі. Найбільші негативні зміни спостерігаються в транспортній галузі, операціях з нерухомістю та будівництві.

У процесі дослідження сучасних тенденцій розвитку суб'єктів державного сектору економіки слід відзначити значне скорочення їх частки в загальній кількості суб'єктів господарювання, про що свідчать дані, наведені в табл. В.5 та на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Структура складу суб'єктів господарювання державного сектору економіки України за видами економічної діяльності

Як бачимо з рис. 2.8, відмічається зменшення як абсолютних, так і відносних показників, що характеризують розвиток державного сектору України. У 2009 році в розрізі окремих видів економічної діяльності питома вага суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальній кількості підприємств та організацій коливається в межах від 0,1 (торівля) до 3,8 % (сільське господарство). Така ситуація, на нашу думку, може бути оцінена як прояв недостатньої обґрунтованості державної політики щодо складу та структури державного сектору економіки в умовах фінансової кризи. І як результат, у 2009 р. відносні масштаби державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності, оцінені за інтегральним показником, мають таке значення (рис. 2.9).

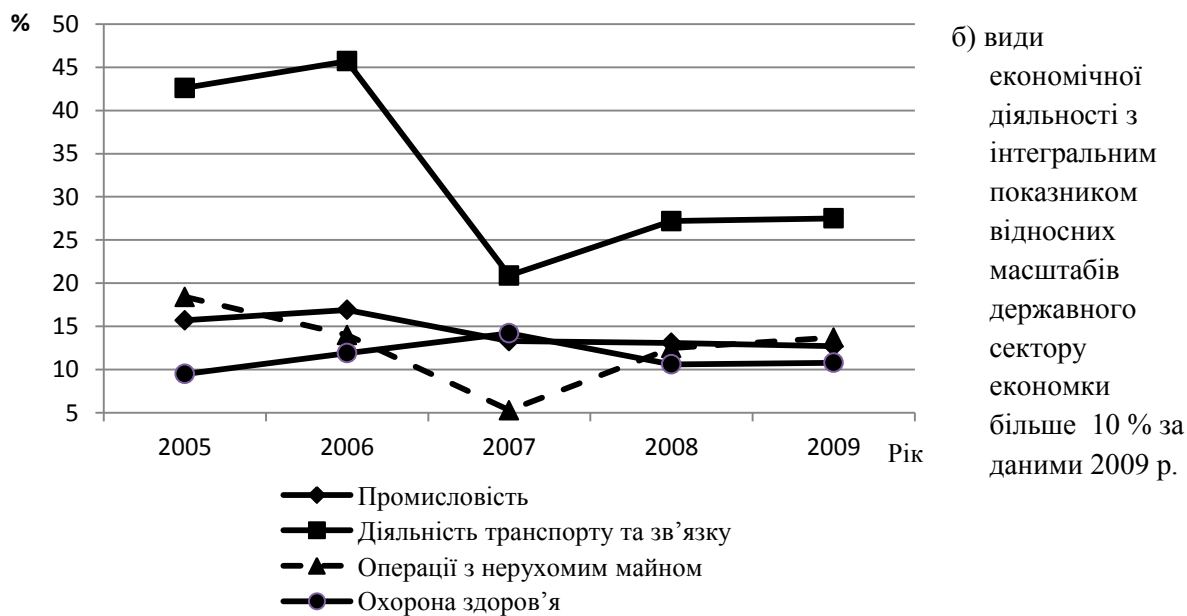
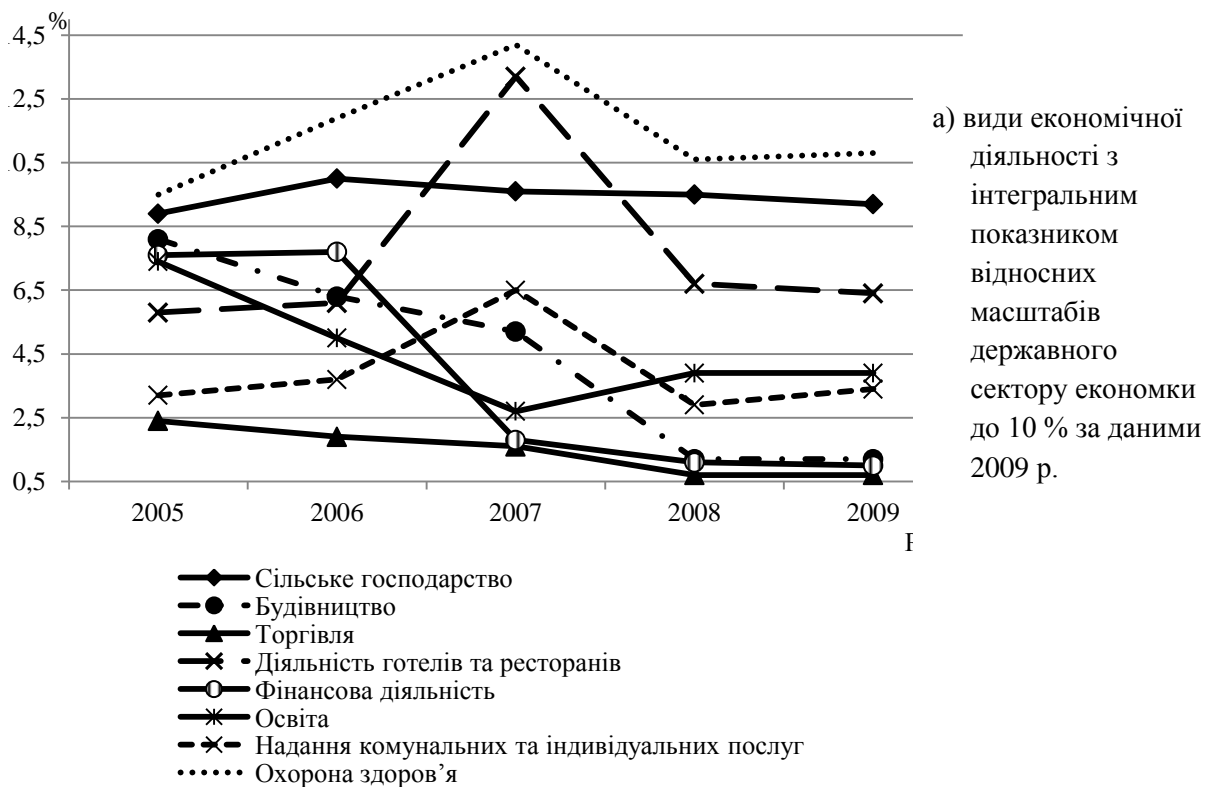

Рис. 2.9. Динаміка інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки України в розрізі видів економічної діяльності за період 2005–2009 рр.

Так, найбільше державний сектор представлений в 2009 р. за таким видом економічної діяльності, як діяльність транспорту та зв'язку, відповідно інші види діяльності характеризуються домінуванням

приватного сектору. Посилення ролі державного сектору економіки відмічається лише в сільському господарстві, готельно-ресторанному бізнесі, охороні здоров'я та наданні колективних, громадських та особистих послуг, а в розрізі інших видів діяльності відбувається зниження кількісних показників державного сектору економіки. Слід зауважити, що порівняно стабільний рівень інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки є характерним для сільського господарства та охорони здоров'я.

Отже, ми можемо констатувати факт, що зменшення інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки в цілому зумовлене зниженням кількісних параметрів діяльності суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності.

Відзначимо також, що розрахунок інтегрального показника відносних масштабів державного сектору економіки має важливе значення як для економіки взагалі, так і стратегічно важливих галузей зокрема, виходячи з потреби забезпечення економічної безпеки і досягнення найважливіших цілей соціально-економічного розвитку країни. Тому доцільно використовувати показник масштабу державного сектору при формуванні політики державного регулювання національної економіки.

Звичайно, у сучасних умовах під впливом реформування відносин власності роль фінансів державних підприємств постійно змінюється. Як свідчить практика розвинутих країн, частка державних підприємств має бути домінуючою у пріоритетних галузях економіки, які визначаються на законодавчому рівні, враховуючи бажаний рівень їх автономності та фінансово-господарської самостійності. У табл. 2.7 подано галузеві пріоритети державного сектору в окремих країнах Європейського Союзу.

Таблиця 2.7

Розподіл державного сектору за галузями економіки в країнах ЄС

Країна	Галузь
Італія	Чорна металургія, електрохімічна промисловість, суднобудівельна промисловість
Іспанія	Електроенергетика
Великобританія	Вугільна промисловість, ядерна енергетика
Франція	Електроенергетика, аерокосмічна промисловість, електронна промисловість, хімічна промисловість металургія, автомобілебудування

Проведений аналіз галузевої структури державного сектору країн ЄС дає змогу зазначити, що, як правило, державний сектор переважає в базових галузях, хоча ступінь державної участі в них може варіюватися. Так, наприклад, в економічно розвинутих країнах електроенергетика більше ніж на третину представлена державними підприємствами, також державні підприємства сконцентровані у промисловості, транспорті, в інших галузях їх вплив незначний. Зокрема в Італії найбільші державні компанії контролюють в основному чорну металургію, електротехнічну і суднобудівельну промисловість. Що стосується Іспанії, то держава

встановила жорсткий контроль у галузі виробництва електроенергії. Великобританія характеризується зосередженням державного сектору у вугільній промисловості в ядерній енергетиці. Державний сектор Франції контролює електроенергетику, аерокосмічну, електронну, хімічну промисловості, металургію та автомобілебудування [23].

У свою чергу, слід відзначити, що галузева структура державного сектору України дещо відрізняється від європейських країн. За відносним масштабом державного сектору економіки види економічної діяльності поділяють на три групи: економічна діяльність з високим рівнем державного сектору, що становить більше 30 %, з помірним рівнем – від 10 до 30 % та низьким рівнем – менше 10 %.

Проведемо класифікацію видів економічної діяльності за часткою в ньому державного сектору економіки України, результати якої подано в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Класифікація видів економічної діяльності за відносним масштабом державного сектору економіки України

З високим рівнем (більше 30 %)		З помірним рівнем (від 10 до 30 %)		З низьким рівнем (менше 10 %)	
2005 р.	2009 р.	2005 р.	2009 р.	2005 р.	2009 р.
- державне управління; - транспорт і зв'язок		- промисловість; - операції з нерухомістю	- промисловість; - операції з нерухомістю; - транспорт зв'язок	- сільське господарство; - будівництво; - торгівля; - діяльність готелів і ресторанів; - фінансова діяльність; - освіта; - охорона здоров'я; - надання послуг	

Зауважимо, що до 2008 р. державне управління мало високий рівень концентрації суб'єктів державного сектору, що зумовлено винятковими функціями даного виду економічної діяльності. Починаючи з 2008 р., статистична інформація щодо частки факторів формування інтегрального показника відносних масштабів за державним управлінням відсутня.

Також значний рівень відносних масштабів є характерним для діяльності транспорту та зв'язку, яка в 2005 р. належала до групи з високим рівнем, а в 2009 р. через зниження кількісних показників функціонування суб'єктів цієї сфери перейшла до групи з помірним рівнем відносних масштабів державного сектору.

У цілому, склад видів діяльності, що належать до другої та третьої груп, протягом аналізованого періоду є стабільним. Так, помірний рівень концентрації державного сектору відмічається у промисловості та операціях з нерухомістю, а найменше державний сектор представлений у

сільському господарстві, будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, фінансовій діяльності, освіті, колективних та особистих послугах, в готельному господарстві.

Неоптимальність галузевої структури державного сектору в національній економічній системі, на нашу думку, є наслідком прорахунків здійснених у процесі трансформації державного сектору економіки України. Подальший розвиток державного сектору економіки України повинен базуватися на двох ключових принципах – концентрації та ефективного інвестування ресурсів.

Принцип концентрації передбачає встановлення граничної межі питомої ваги державної власності у структурі корпоративного контролю підприємств різних галузей економіки України. Так, на нашу думку, до галузей, в яких слід підтримувати високий рівень відносних масштабів державного сектору слід віднести енергетику, транспорт і зв'язок, корабле-, авіа- і ракетобудування, військово-промисловий комплекс. Галузі з високою інвестиційною привабливістю, такі як чорна металургія, вугільна, хімічна промисловості повинні мати помірний або низький рівень присутності суб'єктів державної форми власності. Збереження впливу держави в соціальній сфері (охорона здоров'я, освіта, наука, культура) повинно відбуватися з урахуванням національних особливостей і традицій.

Дотримання принципу ефективного інвестування ресурсів можливе лише за умови проведення постійного моніторингу діяльності підприємств з державною часткою власності. Його основним завданням має бути оцінка ефективності функціонування суб'єктів державного сектору економіки з метою виявлення напрямків оптимізації кількісних параметрів присутності держави в різних видах економічної діяльності. Необхідно також, на нашу думку, звернути увагу і на той факт, що сучасні дослідження масштабів державного сектору економіки не містять чітких рекомендацій визначення критеріїв оптимального розміру державного сектору економіки, які враховували б специфіку його завдань і функцій, а також порівняльну соціально-економічну ефективності окремих суб'єктів.

Отже, основне завдання держави стосовно державного сектору економіки полягає в тому, щоб знаходити і підтримувати його оптимальні розмір і структуру для досягнення високого рівня соціально-економічної ефективності суспільства. Тому важливим є питання щодо формування таких масштабів державного сектору, які б забезпечували належний рівень ефективності його функціонування. Так, при визначенні оптимальних розмірів даного сектору, об'єктів і механізмів бюджетного фінансування його суб'єктів доцільно враховувати рівень виконання соціально-економічних функцій, що відображається в інтегральному показнику соціально-економічної ефективності бюджетних установ, та мають враховуватися рівні бюджетної та фінансової ефективності державного сектору в цілому.

Слід звернути увагу на те, що під час аналізу діяльності суб'єктів державного сектору України такий індикатор, як соціальна ефективність не вивчається у зв'язку з відсутністю необхідної інформаційної бази, хоча він надав би досить об'єктивну інформацію щодо доцільності функціонування того чи іншого суб'єкта із соціальним напрямком діяльності.

Загальна оцінка соціально-економічної ефективності бюджетних установ за період 2005–2009 рр., розрахована на основі запропонованої в пп. 2.2 моделі, подана в табл. 2.9. Зауважимо, що в даних розрахунках коефіцієнт соціальної ефективності нами взято за одиницю, виходячи з вимоги, що мінімальна величина соціального ефекту має відповідати обсягам виділеного бюджетного фінансування.

Таблиця 2.9

Розрахунок соціально-економічної ефективності бюджетних установ України за період 2005–2009 рр.

Показник	Рік					Коефіцієнт зростання	
	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2005	2009 до 2008
Надходження бюджетних установ, млн. грн. (V)	8210,1	11797,7	16524,2	15201,2	20565,1	2,50	1,35
Витрати Державного бюджету на фінансування поточних витрат бюджетних установ (B)	75573,6	82532,0	99850,5	143683,4	146962,8	1,94	1,02
Загальна сума видатків Державного бюджету (Z)	112975,9	137108,0	174254,3	241490,1	242437,2	2,15	1,00
E_1	1,49	1,66	1,75	1,68	1,65	1,10	0,98
E_2	0,11	0,14	0,17	0,11	0,14	1,29	1,32
E_3	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
E_{ce} , %	54,56	61,93	66,10	56,23	61,34	1,12	1,09

Джерело: власні розрахунки на основі даних [79].

Наведені розрахунки свідчать, що інтегральний показник соціально-економічної ефективності бюджетних установ знаходиться на досить низькому рівні і в середньому його значення за період 2005–2009 рр. складає 60 %. Однак спостерігається зростання рівня соціально-економічної ефективності з 54,6 % в 2005 р. до 61,3 % у 2009 р., тобто в

1,12 раза. У 2008 р. з огляду на кризові явища в економіці відмічалось зниження соціально-економічної ефективності бюджетних установ до 56,2 % порівняно з попередніми роками.

Основним фактором загального покращення рівня соціально-економічної ефективності є зростання коефіцієнта економічної ефективності бюджетних установ (майже на 29 % у відносному вимірі порівняно з 2005 р.), хоча в цілому економічна ефективність бюджетних установ є досить низькою та становить у середньому на рік 0,13. Але основу загальної величини соціально-економічної ефективності бюджетних установ становить коефіцієнт економії бюджетних коштів, який за аналізований період зріс у 1,1 раза та становив у 2009 р. 1,65.

Таким чином, на основі проведених розрахунків інтегрального показника соціально-економічної ефективності бюджетних установ можемо зробити висновок, що державний сектор економіки України не повною мірою виконує покладені на нього функції щодо дотримання належного рівня соціальних стандартів, забезпечення яких є основною функцією даних суб'єктів.

Наступним показником, що формує загальний рівень ефективності фінансів державного сектору економіки і відіграє важливу роль при розробці державної фінансової політики у сфері розподілу фінансових ресурсів, є інтегральний показник бюджетної ефективності даного сектору.

Динаміка інтегрального показника бюджетної ефективності фінансів державного сектору економіки України за період 2005–2009 рр. з урахуванням результатів діяльності державних підприємств та бюджетних установ наведена в табл. 2.10.

Результати проведених розрахунків показують, що за аналізований період, бюджетна ефективність державного сектору має від'ємний результат, який у середньому на рік становить 14,73 %. Це зумовлено неефективністю діяльності бюджетних установ, за якими чисті надходження до бюджету від їх функціонування не покривають поточні витрати на їх утримання (в 2009 р. на 1 грн. поточних витрат з бюджету на фінансування бюджетних установ випадало 86 копійок дефіциту надходжень для повного покриття цих витрат).

Таким чином, існуючі масштаби державного сектору економіки не виправдовують себе, що обумовлює необхідність подальшої оптимізації його обсягів, які б забезпечували належний рівень бюджетної ефективності.

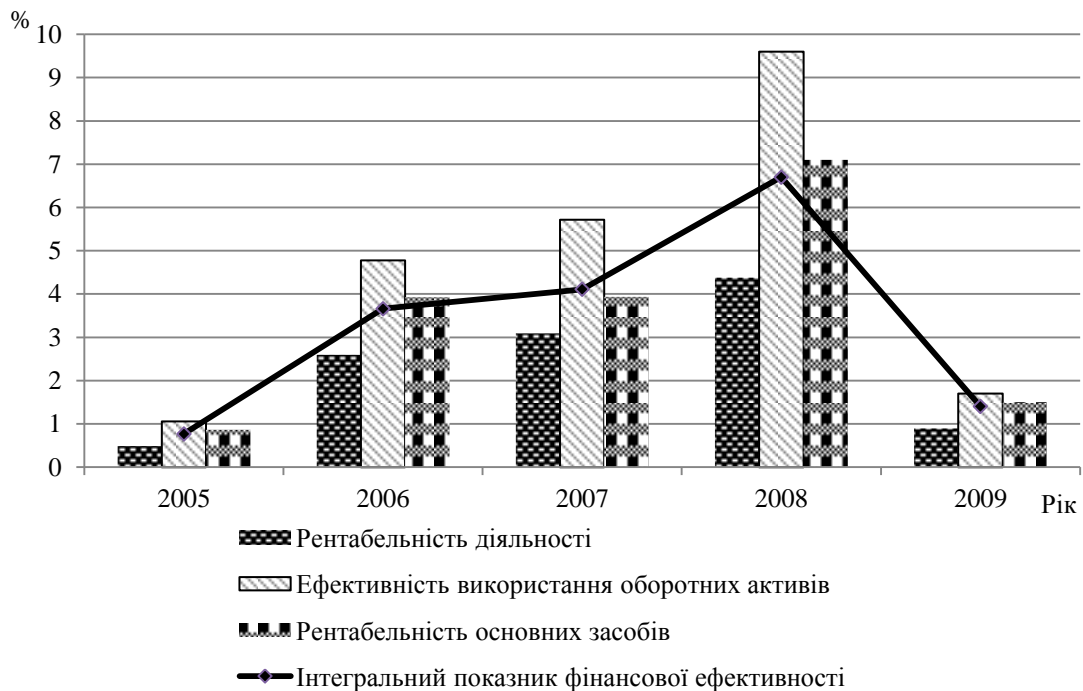
Таблиця 2.10

Аналіз бюджетної ефективності фінансів державного сектору економіки за період 2005–2009 рр.

Показник	Рік					Коефіцієнт зростання	
	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2005	2009 до 2008
Податкові надходження підприємств державного сектору, млн. грн.	7335,4	22047,8	19281,1	33046,0	40055,4	5,46	1,21
Неподаткові надходження підприємств державного сектору, млн. грн.	10934,3	12904,4	13051,4	32439,2	28961,5	2,65	0,89
Витрати Державного бюджету на підтримку підприємств державного сектору, млн. грн.	14041,3	20425,7	29748,8	38693,0	33294,3	2,4	0,9
Бюджетна ефективність підприємств державного сектору, %	30,11	71,12	8,69	69,24	107,29	3,56	1,55
Надходження до Державного бюджету від бюджетних установ, млн. грн.	8210,1	11797,7	16524,2	15201,2	20565,1	2,50	1,35
Витрати Державного бюджету на фінансування бюджетних установ, млн. грн.	75573,6	82532,0	99850,5	143683,4	146962,8	1,94	1,02
Бюджетна ефективність бюджетних установ, %	-89,14	-85,71	-83,45	-89,42	-86,01	0,96	0,96
Інтегральний показник бюджетної ефективності, %	-29,51	-7,29	-37,38	-10,09	10,64	-0,36	-1,05

Джерело: власні розрахунки на основі даних [79].

Оцінка наступної складової комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки України, а саме – інтегральної фінансової ефективності та факторів її формування за період 2005–2009 рр. наведено на рис. 2.10.

Рис. 2.10. Динаміка показників фінансової ефективності суб'єктів господарювання державного сектору економіки України за період 2005–2009 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі даних [78].

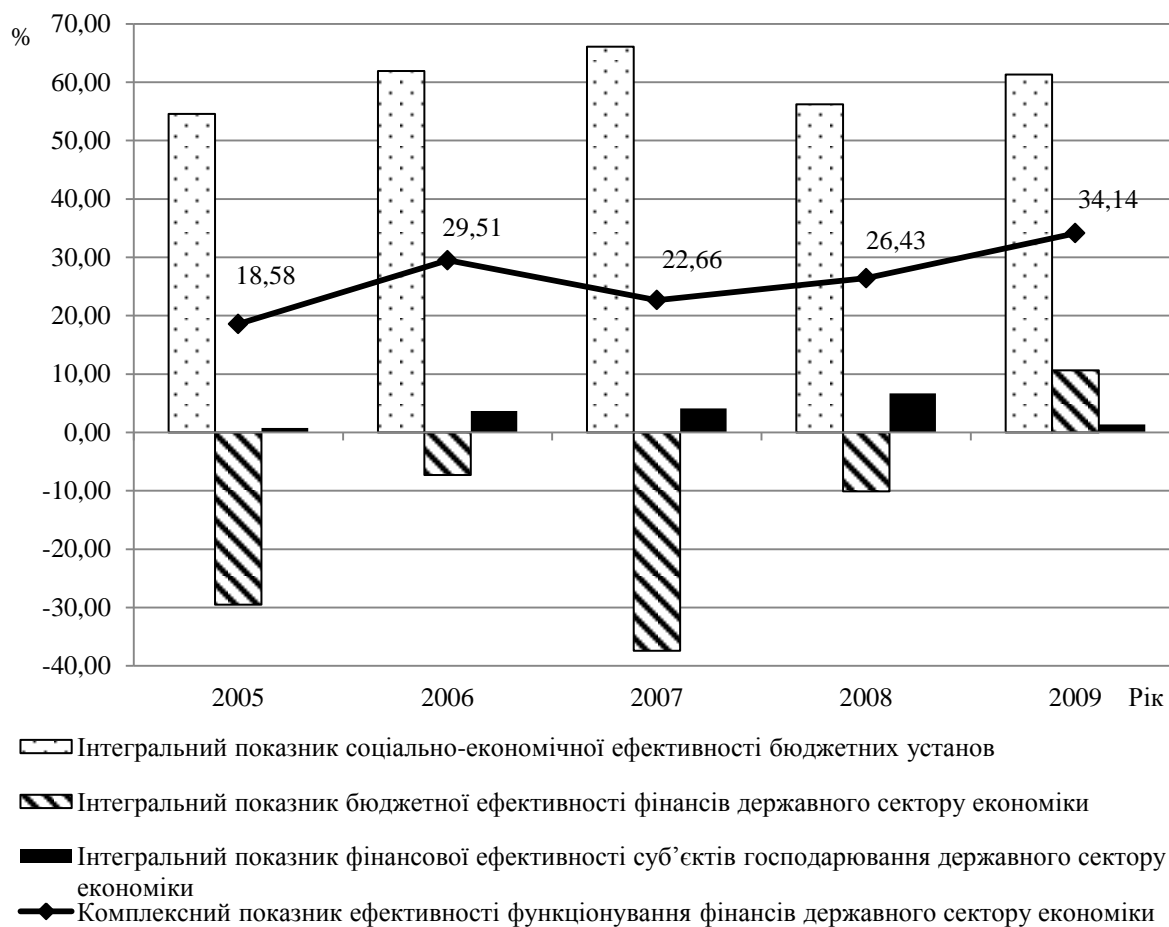
Слід зазначити, що до 2008 р. за рахунок зростання показників, які формують фінансову ефективність суб'єктів господарювання інтегральний показник фінансової ефективності мав тенденцію до зростання, а в 2009 р. внаслідок проявів фінансово-економічної кризи він істотно знизився. Так, для рентабельності діяльності та рентабельності основних засобів темп скорочення становив 79 % від показника 2008 р., для ефективності використання оборотних активів – 82 %. Потягом 2005–2008 рр. рівень інтегрального показника фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки знаходився в межах від 0,77 до 6,7 %, а в 2009 р. становив лише 1,4 %.

Головним якісним параметром функціонування державного сектору економіки є суспільна ефективність, яку запропоновано оцінювати за допомогою комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки.

Вплив факторів на рівень комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки на основі

запропонованої в пп. 2.2 моделі за період 2005–2009 рр. подано на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Оцінка комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки
Джерело: власні розрахунки на основі даних [78; 79].

Як свідчить проведений розрахунок, загальний рівень ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки має досить широкий діапазон коливання (від 18,58 % у 2005 р. до 34,14 % у 2009 р.) і становить у середньому на рік 26,26 %. Позитивне значення комплексного показника зумовлено високим рівнем значущості показника соціально-економічної ефективності, який нівелював негативне значення інтегрального показника бюджетної ефективності за аналізований період. Що стосується показника фінансової ефективності, то він знаходиться на низькому рівні і його роль у комплексному показнику незначна.

Оцінка варіації динамічного ряду комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки за період 2005–2009 рр. характеризується середньоквадратичним відхиленням, що дорівнює 2,4 %, та коефіцієнтом варіації на рівні 0,09. Це свідчить про стабільний характер збереження ефективності суб'єктів державного сектору на існуючому рівні.

Таким чином, проведений аналіз щодо відносних масштабів державного сектору економіки та його розрахунок у розрізі видів економічної діяльності свідчить, що державний сектор економіки України посідає незначне місце у складі національної економіки та спостерігається зменшення його частки. У той же час спадна динаміка присутності державного сектору в національній економіці не призводить до зниження рівня його ефективності. Це вказує на необхідність збереження державного сектору економіки у фінансово-економічній системі України за умови оптимального поєднання кількісних пропорцій з якісними параметрами його функціонування.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ

3.1. Взаємозв'язок ефективності та масштабів державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності

Важливу роль під час аналізу ефективності функціонування державного сектору економіки відіграють не лише рівень його абсолютної або відносної ефективності, а й врахування при цьому впливу зміни його масштабів. Отже, досить актуальним на сьогоднішній день є питання щодо якості впливу трансформаційних процесів на ефективність функціонування зазначеного сегмента. Слід відзначити, що в наукових колах досить розповсюдженою є думка, згідно з якою суб'єкти господарювання приватного сектору економіки працюють з більшою ефективністю порівняно з державним, а тому останній необхідно якщо і не ліквідувати, то хоча б мінімізувати. Однак це положення є недостатньо обґрунтованим. Як видно з наведених у табл. Г.1 даних, державний сектор економіки України виявив більшу стійкість до негативних проявів глобальної фінансової кризи, на що вказує порівняння середньорічних показників рентабельності за сегментами економіки в цілому.

Для визначення пропорцій співіснування державного та приватного секторів, які б забезпечували відповідну ефективність, доцільно провести порівняльний аналіз їх ефективності за видами економічної діяльності.

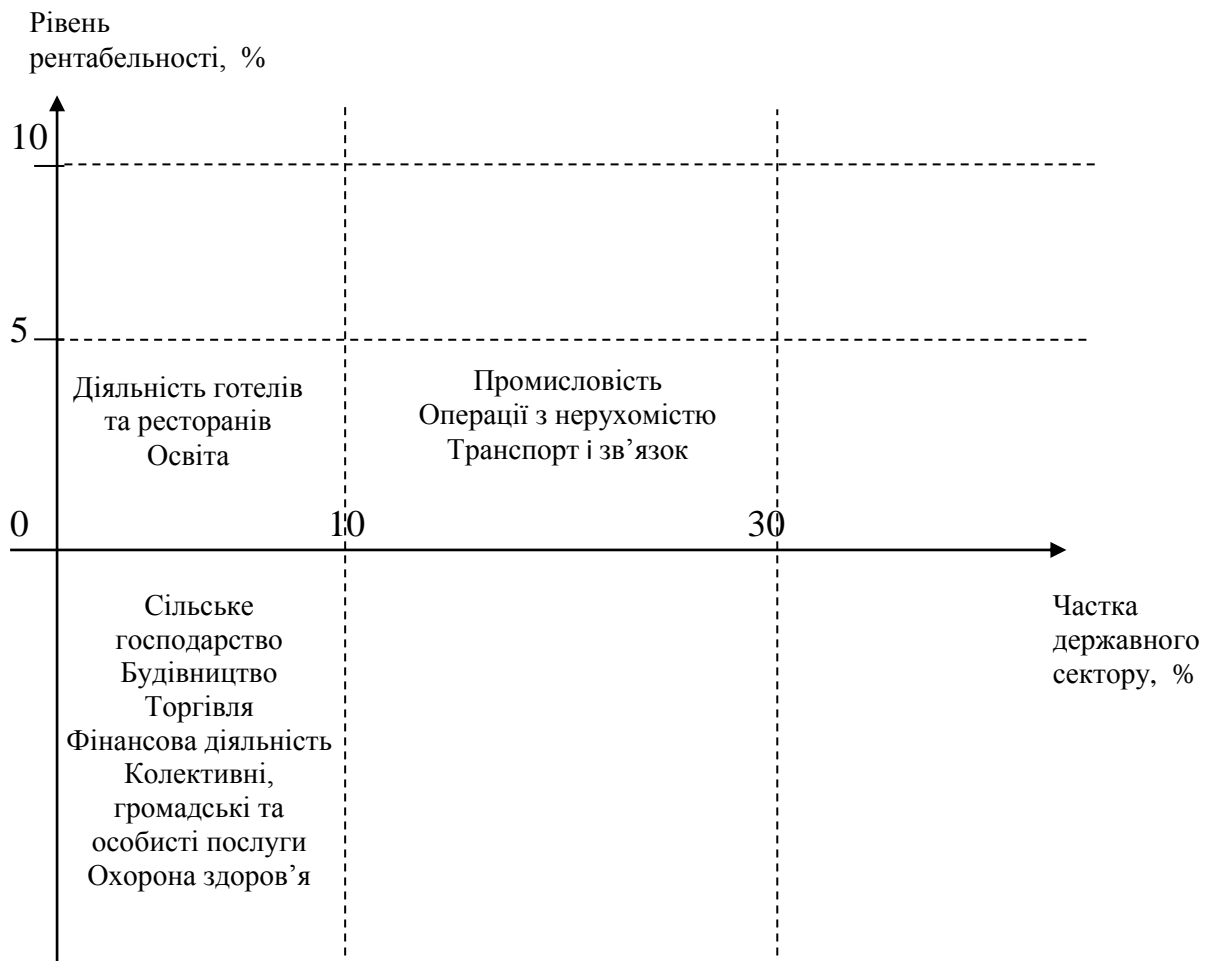
У докризовий період намітилися позитивні зрушення щодо покращення показників ефективності діяльності суб'єктів державного сектору економіки. Так, у 2007 р. порівняно з попередніми періодами подолали збитковість суб'єкти господарювання таких видів економічної діяльності, як сільське господарство, промисловість, операції з нерухомістю. Фінансова криза спровокувала втрату рентабельності в сільському господарстві, промисловому виробництві, фінансовій діяльності, а також поглибила негативний стан ефективності господарювання державного сектору економіки в будівництві, наданні комунальних та індивідуальних послуг.

Слід відзначити, що для окремих видів діяльності (готельно-ресторанний бізнес, діяльність транспорту та зв'язку, охорона здоров'я та соціальна допомога) негативні наслідки фінансової кризи були майже не відчутними, про що свідчить зростання показників рентабельності.

Здійснюючи міжгалузеве зіставлення ефективності суб'єктів державного та приватного секторів економіки у 2009 р., зазначимо, що її рівень та якість є кращими в державному секторі для більшості видів економічної діяльності, а саме: в торгівлі, готельно-ресторанному бізнесі, транспорті та зв'язку, операціях з нерухомістю, освіті, у сфері охорони здоров'я та при наданні комунальних та індивідуальних послуг.

Розглянемо взаємозв'язок ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки та частки державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності (рис. 3.1). При цьому, враховуючи, що максимальний рівень рентабельності діяльності серед видів економічної діяльності в цілому по економіці в 2009 р. становив лише 9,3 % (сільське господарство), то для розмежування зон рентабельності при побудові матриці відповідності рівня рентабельності діяльності частці державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності України, на нашу думку, доцільно використовувати таку шкалу:

- 1) зона збитковості – менше 0 %;
- 2) зона низької рентабельності – від 0 до 5 %;
- 3) зона середньої рентабельності – від 5 до 10 %;
- 4) зона високої рентабельності – від 10 %.

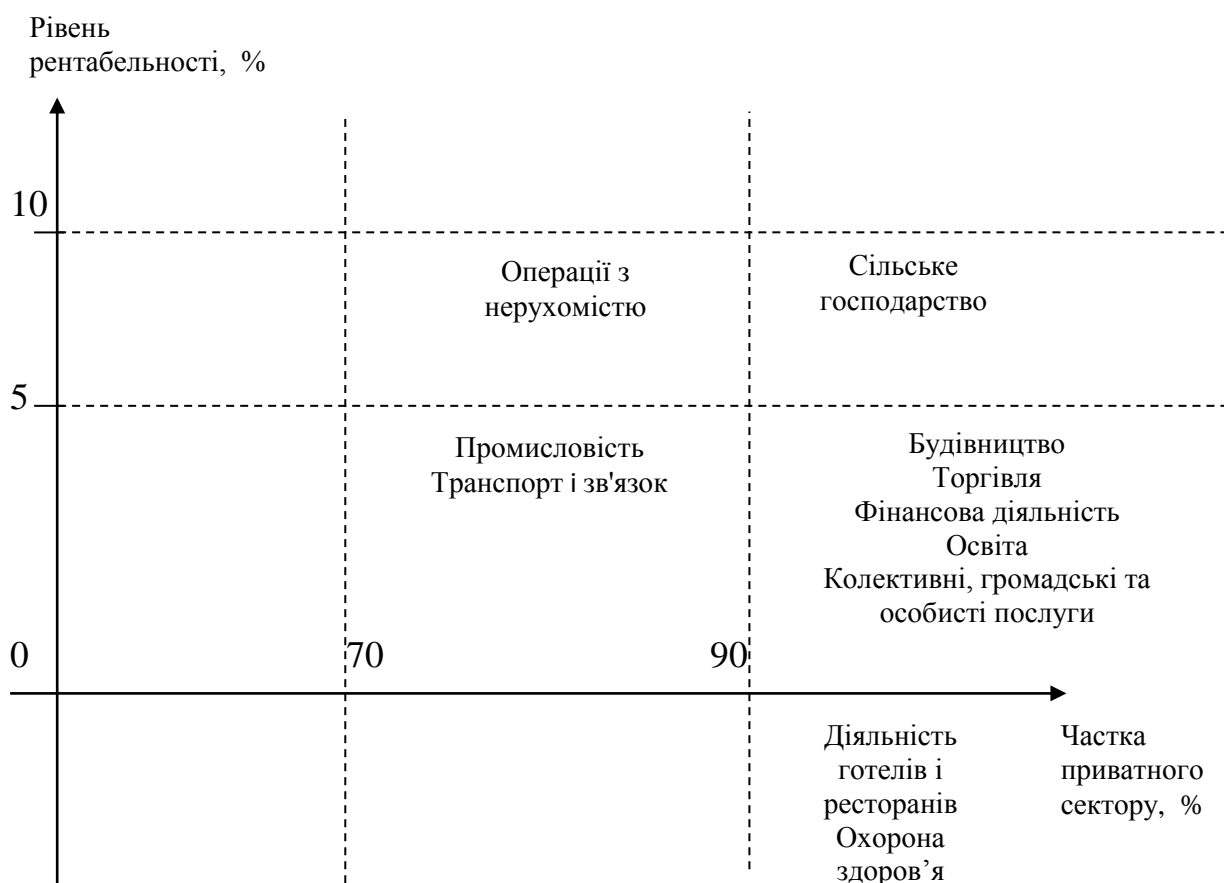
Рис. 3.1. Матриця відповідності рівня рентабельності діяльності частці державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності України

Таким чином, як бачимо, державним сектором економіки за середньорічними показниками не забезпечується подолання

п'ятивідсоткового рівня рентабельності діяльності. Незначний перелік видів економічної діяльності демонструє прибутковість у державному секторі економіки. Низький рівень рентабельності спостерігається в промисловості, операціях з нерухомістю, транспорті та зв'язку, які характеризуються помірною часткою державного сектору за відносними масштабами, а також готельно-ресторанному бізнесі та освіті, що входять до групи з низькою часткою державного сектору.

Збитковою є діяльність суб'єктів господарювання таких видів економічної діяльності, в яких і частка державного сектору є досить низькою: сільське господарство, будівництво, торгівля, фінансова діяльність, колективні, громадські та особисті послуги.

Дещо іншим є розподіл видів економічної діяльності за даними параметрами в розрізі приватного сектору (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Матриця залежності рівня рентабельності та частки недержавного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності

Що стосується приватного сектору економіки, то збитково в 2009 році спрацювали лише суб'єкти господарювання таких видів економічної діяльності, як готельно-ресторанний бізнес та охорона здоров'я. Рівень рентабельності від 0 до 5 % відзначається в більшості видів економічної діяльності: промисловості, транспорті та зв'язку,

будівництві, торгівлі, фінансовій діяльності, освіті й наданні комунальних та індивідуальних послуг. При цьому приватний сектор займає більше 70 % у вказаних видах діяльності. Відповідно такі види економічної діяльності, як сільське господарство та операції з нерухомістю в посткризовий період мають досить високий рівень рентабельності, що становить більше 5 %.

Таким чином, результати проведеного дослідження вказують на те, що вищезазначені постулати про неефективність державного сектору та доцільність мінімізації його присутності в національній економіці є правомірними лише для окремих видів діяльності та в межах певних етапів приватизаційних циклів.

Для підтвердження даних висновків проведемо статистичний аналіз взаємозв'язку відносних масштабів державного сектору та його ефективності в цілому і в розрізі окремих видів економічної діяльності на основі розрахунку коефіцієнта кореляції та детермінації. При цьому в дослідженні передбачимо можливість впливу відносних масштабів державного сектору на його фінансову ефективність, виражену інтегральним показником (див. пп. 2.2). Результати оцінки зазначених показників подано в табл. 3.1.

На основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що збільшення відносних масштабів державного сектору економіки в цілому призводить до зниження рівня його фінансової ефективності, що зумовлено, насамперед, домінуванням у складі державного сектору суб'єктів, діяльність яких першочергово направлена на задоволення суспільних потреб. При цьому масштаб державного сектору та його фінансова ефективність характеризуються помірним взаємозв'язком. Що стосується коефіцієнта детермінації, то 30,54 % зміни інтегрального показника фінансової ефективності функціонування суб'єктів державного сектору економіки залежить від зміни його відносних масштабів.

Аналіз даних показників у розрізі видів економічної діяльності надав можливість розподілити види економічної діяльності за характером залежності ефективності функціонування фінансів державного сектору від його відносних масштабів присутності в національній економіці. Так, сільське господарство; фінансова діяльність, охорона здоров'я та соціальна допомога характеризуються відсутністю зв'язку між зазначеними параметрами. При цьому, як правило, на відносні масштаби державного сектору в даній групі видів економічної діяльності випадає незначна частка зміни ефективності його функціонування, оскільки коефіцієнт детермінації коливається в діапазоні від 0,03 до 2 %. Винятком є сільське господарство, для якого від'ємне значення коефіцієнта кореляції (-0,16) свідчить, що зі збільшенням масштабів державного сектору в даному виді економічної діяльності відбувається зниження ефективності його функціонування. Слід зазначити, що такий негативний вплив розширення державного сектору в сільському господарстві на ефективність зумовлює 24,73 % її скорочення.

Таблиця 3.1

Оцінка коефіцієнтів кореляції та детермінації взаємозв'язку відносних масштабів державного сектору та його ефективності в цілому та в розрізі окремих видів економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Рік										Коефіцієнт	
	2005		2006		2007		2008		2009		кореляції	детермінації, %
	K_i	E_ϕ	K_i	E_ϕ	K_i	E_ϕ	K_i	E_ϕ	K_i	E_ϕ		
У цілому по державному сектору	1,5	0,77	1,3	3,66	1,0	4,11	1,0	6,7	0,9	1,4	-0,42	17,28
Види економічної діяльності з відсутнім взаємозв'язком (кореляція до $\pm 0,3$)												
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	8,9	-1,94	10,0	-2,67	9,6	0,51	9,5	0,01	9,2	-0,01	-0,16	24,73
Фінансова діяльність	7,6	2,09	7,7	-2,08	1,8	-1,38	1,1	0,01	1,0	-0,08	0,13	1,64
Охорона здоров'я та соціальна допомога	9,5	0,69	11,9	-5,99	14,2	1,97	10,6	-0,02	10,8	0,05	0,05	0,3
Види економічної діяльності зі слабким взаємозв'язком (кореляція до $\pm 0,3$)												
Діяльність готелів та ресторанів	5,8	3,20	6,1	0,98	13,2	2,39	6,7	0,01	6,4	0,03	0,33	10,59
Діяльність транспорту та зв'язку	42,6	7,07	45,7	4,75	20,9	6,07	27,2	0,003	27,5	0,09	0,40	16,33
Освіта	7,4	1,66	5,0	2,02	2,7	7,20	3,9	0,11	3,9	0,10	-0,39	15,52
Види економічної діяльності з помірним взаємозв'язком (кореляція до $\pm 0,5$)												
Промисловість	15,7	-0,38	16,9	4,20	13,3	1,27	13,1	-0,01	12,7	-0,04	0,64	41,26
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,4	-8,97	1,9	-17,13	1,6	-0,18	0,7	0,06	0,7	0,01	-0,70	48,33
Види економічної діяльності з сильним взаємозв'язком (кореляція до $\pm 0,7$)												
Будівництво	8,1	-5,97	6,3	-3,25	5,2	-7,53	1,2	-0,13	1,2	-0,19	-0,80	64,47
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	18,4	-0,66	14,0	12,84	5,3	19,37	12,5	0,49	13,7	0,07	-0,77	58,79
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	3,2	-1,81	3,7	-14,76	6,5	-15,35	2,9	-0,12	3,4	-0,08	-0,74	54,89

Джерело: власні розрахунки на основі даних [78; 79].

За даними табл. 3.1 до другої групи, в якій простежується слабкий взаємозв'язок між масштабами державного сектору та його фінансовою ефективністю, віднесено такі види економічної діяльності: готельно-ресторанний бізнес, транспорт і зв'язок, освіта. Зворотний взаємозв'язок даних показників відмічається лише в освіті. Це, на нашу думку, обумовлено тим, що діяльність відповідних суб'єктів господарювання спрямована насамперед на задоволення соціальних стандартів, а не на отримання прибутку. Відносний вплив кількісного показника на якісний становить за цією групою від 10,59 до 16,33 %.

Помірний вплив масштабів на ефективність функціонування державного сектору спостерігається в промисловості та торгівлі. За значенням коефіцієнта детермінації в промисловості динаміка фінансової ефективності на 41,26 % залежить від зміни частки державного сектору в даному виді діяльності, в торгівлі – на 48,33 %.

Сильний взаємозв'язок обраних показників, що має зворотний характер, відмічається в будівництві, операціях з нерухомістю та наданні послуг. Для даної групи рівень фінансової ефективності залежить від зміни масштабів включання державного сектору в її здійснення в межах від 54,89 до 64,47 %.

Проведемо кореляційно-регресійне моделювання залежності фінансової ефективності державного сектору економіки від його відносних масштабів у розрізі виділених груп та в цілому. Моделювання проведено з використанням програмних засобів функції регресійного аналізу в Excel. Оцінка параметрів регресії здійснюється за методом найменших квадратів на основі статистичних даних.

Для групи з низьким рівнем взаємозв'язку між досліджуваними параметрами отримане рівняння регресії має вигляд (3.1):

$$y = 1,28891 + 0,72664x, \quad (3.1)$$

де y – фінансова ефективність функціонування суб'єктів державного сектору економіки;

x – відносний масштаб державного сектору економіки.

Інтерпретація отриманого рівняння парної регресії дозволяє зробити висновок, що зростання відносного масштабу державного сектору (питомої ваги) на 1 % призводить до збільшення фінансової ефективності для промисловості, торгівлі та фінансової діяльності в середньому на 0,73 %.

Для групи видів діяльності із середнім взаємозв'язком між масштабами державного сектору та його фінансовою ефективністю відповідне рівняння регресії можна подати у вигляді (3.2):

$$y = -5,67897 + 0,450882x. \quad (3.2)$$

Як видно з наведеної моделі, зростання частки державного сектору в державному управлінні, освіті та наданні колективних, громадських та особистих послуг на 1 % супроводжується підвищенням інтегрального показника фінансової ефективності на 0,45 %. Дане рівняння також є статистично значущим, оскільки розрахункове значення t -критерію (2,6842) перевищує його критичне значення (0,129) при тому ж рівні вірогідності.

Для групи видів діяльності із сильним взаємозв'язком між масштабами державного сектору та його фінансовою ефективністю відповідне рівняння регресії матиме вигляд (3.3):

$$y = -3,48999 + 0,333995x. \quad (3.3)$$

Дана модель демонструє, що в умовах відсутності державного сектору економіки функціонування суб'єктів економічної діяльності цієї групи буде неефективним. При цьому збільшення масштабів державного сектору на 1 % обумовлює зростання інтегрального показника фінансової ефективності на 0,33 %.

У цілому для державного сектору економіки стохастична залежність фінансової ефективності від масштабів його розповсюдження в певному виді діяльності може бути описана таким рівнянням (3.4):

$$y = -1,94786 + 0,179598x. \quad (3.4)$$

Отже, середній інтегральний показник фінансової ефективності за даною групою в умовах домінування приватної власності становитиме 1,95 %. При нарощенні обсягів державного сектору економіки у відносному вимірі на 1 % фінансова ефективність економіки в середньому зростає на 0,18 %. Дана модель є статистично значущою за t -критерієм Стьюдента, оскільки розрахункове значення 4,87 перевищує критичне при заданому рівні вірогідності (95 %).

У переважній більшості виявлені моделі вказують на необхідність присутності державного сектору у вітчизняній економіці, оскільки за умов його відсутності інтегральний показник фінансової ефективності матиме від'ємне значення. Виняток становить лише група з низьким рівнем взаємозв'язку між визначеними параметрами, але і в її межах демонструється пряма залежність підвищення ефективності фінансів державного сектору за умови зростання його масштабів.

Отже, на нашу думку, для підвищення фінансової ефективності є доцільним нарощення присутності державного сектору економіки у складі суб'єктів господарювання за всіма видами діяльності, крім групи з відсутнім взаємозв'язком, що охоплює сільське господарство; фінансову діяльність, охорону здоров'я та соціальну допомогу. Відповідно впровадження запропонованих моделей позитивно вплине на покращення ефективності діяльності суб'єктів господарювання як державного, так і недержавного секторів економіки, а також дозволить визначити

оптимальні пропорції співіснування державного та недержавного секторів економіки в цілому та в галузевому розрізі зокрема.

3.2. Вплив масштабів державного сектору економіки на економічне зростання України

Ефективність національної економіки визначається насамперед оптимальним складом форм, методів та інструментів налагодження взаємодії державного та приватного секторів відповідно до стратегічних потреб розвитку соціально-економічної системи та інтересів суспільства щодо створення ефективного конкурентного середовища. При цьому слід враховувати, що ці два сектори економіки постійно конкурують один з одним з приводу розподілу впливу на перебіг соціально-економічних процесів у тій чи іншій сфері. Практичним проявом цієї конкуренції є динамічний характер розміру державного сектору, що виявляється у циклічності зміни його ролі в розвитку економіки за рахунок проведення перманентної трансформації відносин власності.

У наукових дослідженнях проблем функціонування економіки державного сектору зауважується, що подібна гнучкість складу та структури суб'єктів господарювання в розвинутих країнах світу виявляється у формуванні так званого приватизаційного циклу, спрямованого на безперервний пошук оптимальних масштабів державного сектору з врахуванням ефективності його функціонування [8].

Доцільність та обов'язковість присутності держави в ринковій економіці як активного агента здійснення підприємницької діяльності пов'язана з винятковою важливістю виконання притаманних їй функцій. В основі розвитку сучасної соціально орієнтованої економіки знаходиться вектор становлення системи державних соціально-економічних функцій. Історично держава здійснювала функції підтримки та регулювання ринкових відносин у формі захисту приватної власності, координації процесів торгівлі та обміну, реалізації правових норм. На сучасному етапі у складі соціально-економічних функцій держави можна виокремити такі елементи:

- соціальні, що спрямовані на забезпечення виконання належного рівня соціальних стандартів життя і пом'якшення соціальних суперечностей між різними верствами населення;
- економічні, що полягають у регулюванні сфери економічних відносин, створенні належних умов для стабільного розвитку виробництва, ділового партнерства і співробітництва в економічній сфері, організації виробничого процесу на основі функціонування різних форм власності та підприємницької діяльності;
- фінансові, що передбачають створення ефективною системи оподаткування та умов, які стимулюють легалізацію доходів суб'єктів господарювання та зниження рівня «тінізації» економіки;

– екологічні – підтримання екологічної рівноваги та забезпечення раціонального природокористування з метою досягнення стійкого розвитку та гарантування нормальних умов життєдіяльності не тільки для сучасних, а й майбутніх поколінь.

Слід зазначити, що в історичному контексті роль держави у забезпеченні економічного та соціального розвитку суспільства постійно зростає. Безпосереднім наслідком цього процесу є збільшення потреби в державному фінансуванні, що пов'язано з розвитком системи державного управління та відповідною необхідністю фінансового забезпечення діяльності органів державної влади, які виконують функції моніторингу та контролю підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. З іншого боку, це обумовлено зростанням попиту на культурну, освітню та благодійну діяльність, яке вимагає створення фондів фінансових ресурсів, акумуляцію та розподіл яких ефективно може здійснювати тільки держава.

Всі витрати, пов'язані з діяльністю держави, в економічній теорії прийнято розділяти на чотири категорії: споживання в державному секторі (заробітна плата працівникам державного сектору, поточні витрати на утримання державного апарату), соціальні трансферти (соціальна допомога непрацевдатним, пенсіонерам, безробітним, малозабезпеченим), відсотки з державного боргу та державні інвестиції.

Проблема оптимізації рівня державних видатків є однією з основних для сучасної економічної теорії та практики, оскільки зміна обсягів і структури державних видатків спричиняє зміну сукупного попиту в економіці та істотно впливає на змістовні характеристики економічної системи (конкуренція, ефективність, ступінь впровадження ринкових механізмів та інші).

Тривалий час в економічній думці панувало твердження, що зростання виробництва супроводжується прискореним зростанням державних витрат. Даний постулат був сформульований німецьким економістом А. Вагнером (A. Wagner) у 1892 р. та є відомим під назвою «Закон Вагнера» або «Закон зростаючих суспільних витрат» [15].

Як свідчать дослідження наукових праць, закон Вагнера на сучасному етапі розвитку економічної системи формулюється в такому вигляді: суспільний розвиток взагалі та індустріальне зростання зокрема повинні супроводжуватися постійним збільшенням частки державних витрат у валовому внутрішньому продукті [9].

Основні причини, що обумовлюють зростання державних витрат, можна поєднати у три групи:

1) соціально-політичні, прояв яких є наслідком розширення функцій держави у забезпеченні соціальних стандартів і дотриманні належного рівня національної безпеки;

2) економічні, виникнення яких спричинено науково-технічним прогресом, зростанням витрат на розвиток науки, фінансуванням інноваційно-інвестиційних проектів;

3) історичні, що складаються під впливом зростання непередбачених державних витрат і супроводжуються збільшенням державного боргу і відсотків за ним.

Даним законом передбачається, що зростання державних витрат відбувається вищими темпами, ніж зростання номінального суспільного продукту. Вказані вище положення Вагнера емпірично підтверджуються проведеними дослідженнями динаміки ВВП і державних витрат країн ЄС (табл. Д.1).

Як видно з даних табл. Д.1, економіка розвинутих країн Європи демонструє певну циклічність у дотриманні базових співвідношень між темпами нарощення державних витрат і зростанням ВВП. На нашу думку, це є свідченням завершення структурного перерозподілу та усталення пропорцій співіснування приватного і державного секторів в економічному середовищі цих держав. Крім того, отримані результати порівняння темпів приросту державних витрат і ВВП вказують на те, що закон Вагнера справджується переважно в країнах з недостатньо розвинутою економікою, а в розвинутих країнах даний закон почав втрачати своє значення з кінця 70-х років ХХ ст. Це, в свою чергу, пов'язано із завершенням формування конкурентного середовища, наявність приватної складової в якому є обов'язковою умовою ефективного функціонування ринкового механізму. Відповідні висновки за результатами аналізу макроекономічних показників різних країн були отримані також такими науковцями та практиками, як С. Ламартіна (S. Lamartina) [140], А. Загіні (A. Zaghini) [140], Д. Мітчелом (D. Mitchell) [141].

На підставі середньорічних темпів зростання державних витрат і ВВП країн ЄС і України можна виділити три кластерні групи щодо дотримання закону Вагнера (рис. 3.3):

I група – країни, в яких нарощення державних витрат не супроводжується економічним зростанням (Ісландія, Україна);

II група – країни з помірним приростом державних витрат і помірними темпами економічного зростання (Чеська Республіка, Литва, Данія, Люксембург, Угорщина та інші);

III група – країни з високим приростом державних витрат й інтенсивним економічним зростанням (Словенія, Фінляндія).

У межах кожної з даних груп спостерігається дотримання дії закону Вагнера, тобто існування прямої залежності темпів економічного зростання від зміни державних витрат.

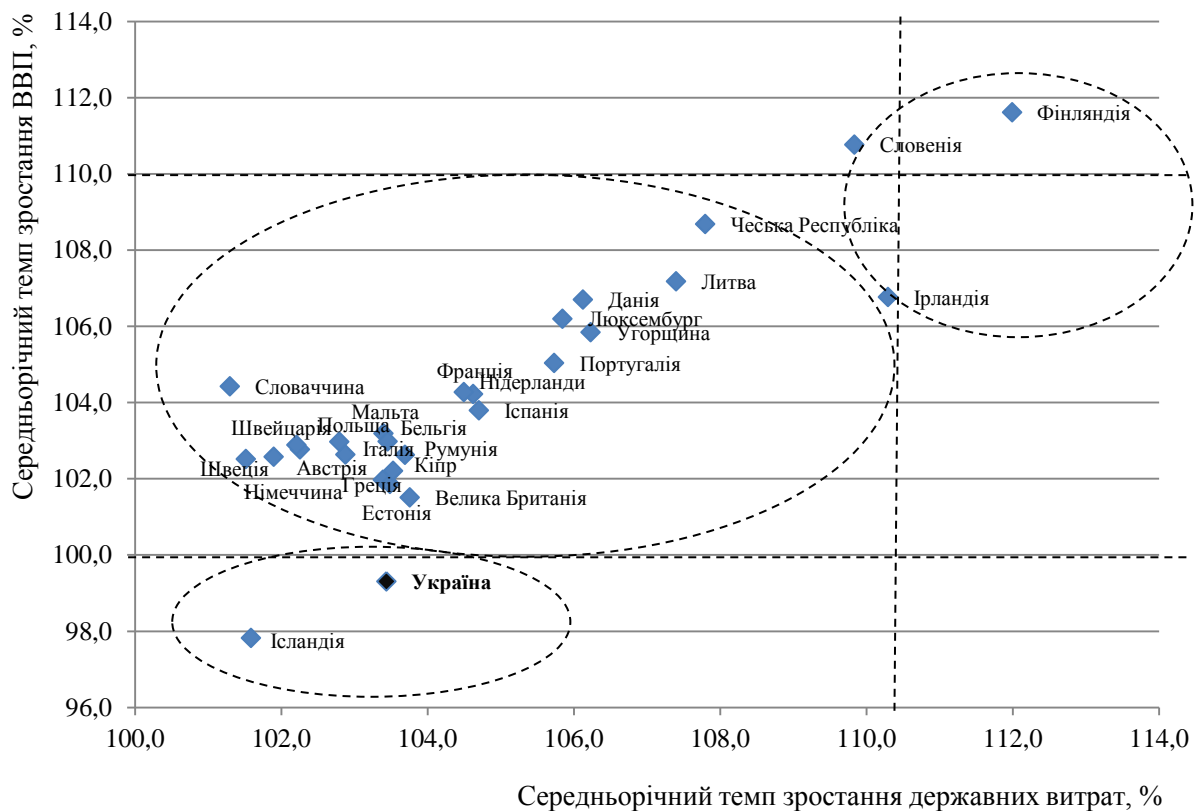

Рис. 3.3. Кластерні групи країн ЄС і України щодо дотримання закону Вагнера

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [135].

Однак, як свідчать дані рис. 3.4, для України характерним є відсутність чіткого взаємозв'язку та невідповідність закону Вагнера у щорічних темпах економічного зростання та динаміці державних витрат. Найбільший прояв невідповідності динаміки зазначених показників спостерігався у 2004–2006 рр. Різна направленість у змінах ВВП і державних витратах насамперед зумовлена перерозподілом власності та ігноруванням ринкових механізмів управління економікою.

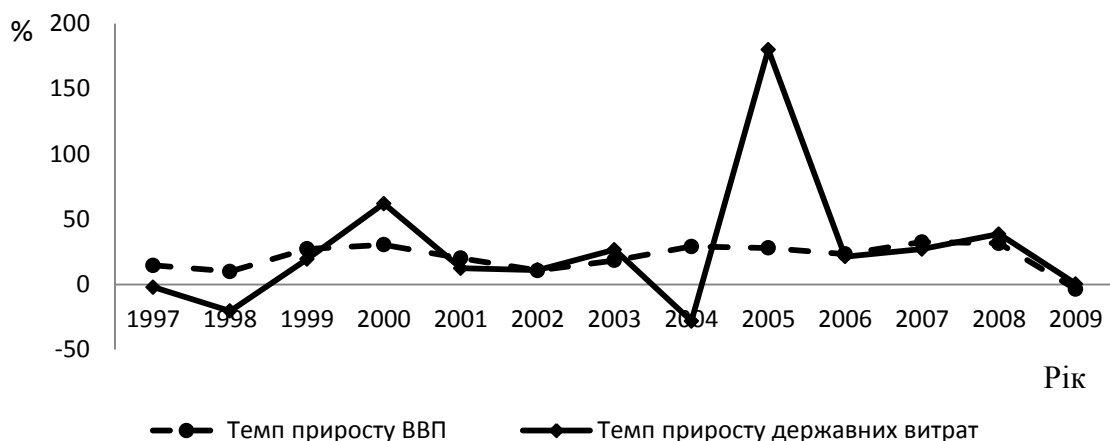
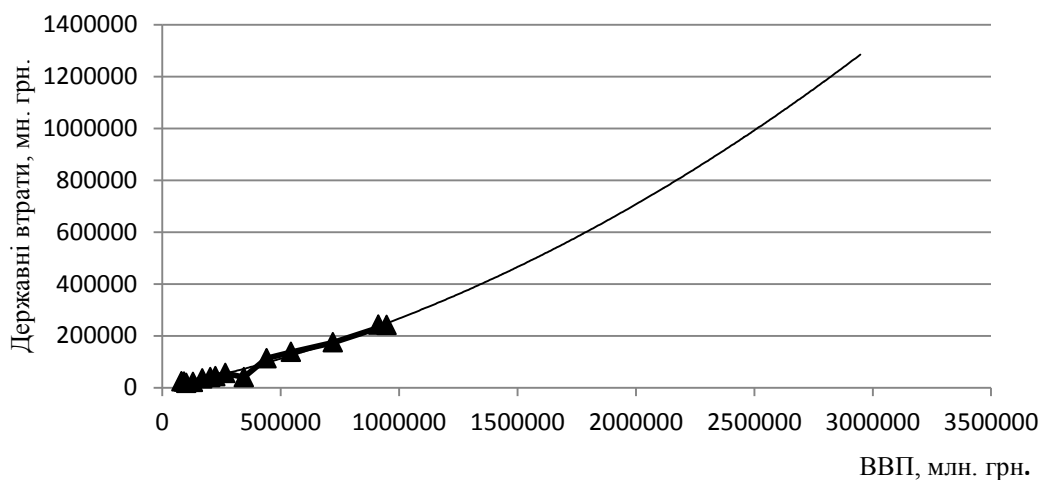

Рис. 3.4. Динаміка ВВП і державних витрат України за 1997–2009 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [77; 79].

Водночас, дослідження зміни ВВП України залежно від обсягів державних витрат (рис. 3.5) засвідчує, що в довгостроковій перспективі процеси економічного зростання в українській економіці підпорядковуються дії закону Вагнера. Така тенденція, на нашу думку, насамперед обумовлена становленням ринкових механізмів у національній економіці та незавершеністю процесів формування структури власності.

Рис. 3.5. Виявлення прояву закону Вагнера за даними макроекономічної статистики України

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [77].

Окрім того, А. Вагнер вважав, що з часом зміна структури державних витрат буде пов'язана з їх перерозподілом на користь виконання завдань, зумовлених потребою культурного розвитку та забезпечення добробуту населення, тобто соціальних видатків на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення. Наслідком такого процесу є перевищення коефіцієнтом еластичності попиту на суспільні блага одиниці, що вказує на вищу корисність та якість суспільних благ для населення порівняно з іншими матеріальними благами.

Слід зазначити, що дана гіпотеза Вагнера цілком підтверджується наявною статистикою щодо структури державних витрат країн ЄС та України (рис. 3.6).

Одним з наслідків реалізації закону Вагнера є загальна тенденція до зростання частки державного сектору в економіці країни, яка призводить до його домінування та перетворення економічної системи в односекторальну за рахунок дії так званого ефекту комунізму, який виражається в поступовому поглинанні приватного сектору державним.

Так, в більшості країн ЄС протягом 2001–2010 рр. відмічалось зростання питомої ваги державних витрат у ВВП (табл. Д. 2). Найбільш інтенсивно цей показник зростав в Ірландії (в 2,02 раза), Латвії (на 26,86 %), Кіпрі (на 22,11 %), Ісландії (на 20,89 %), Португалії (на 20,71 %).

Зменшення державних витрат відбувалося лише в Словаччині, частка яких у ВВП скоротилася на 10,1 %.

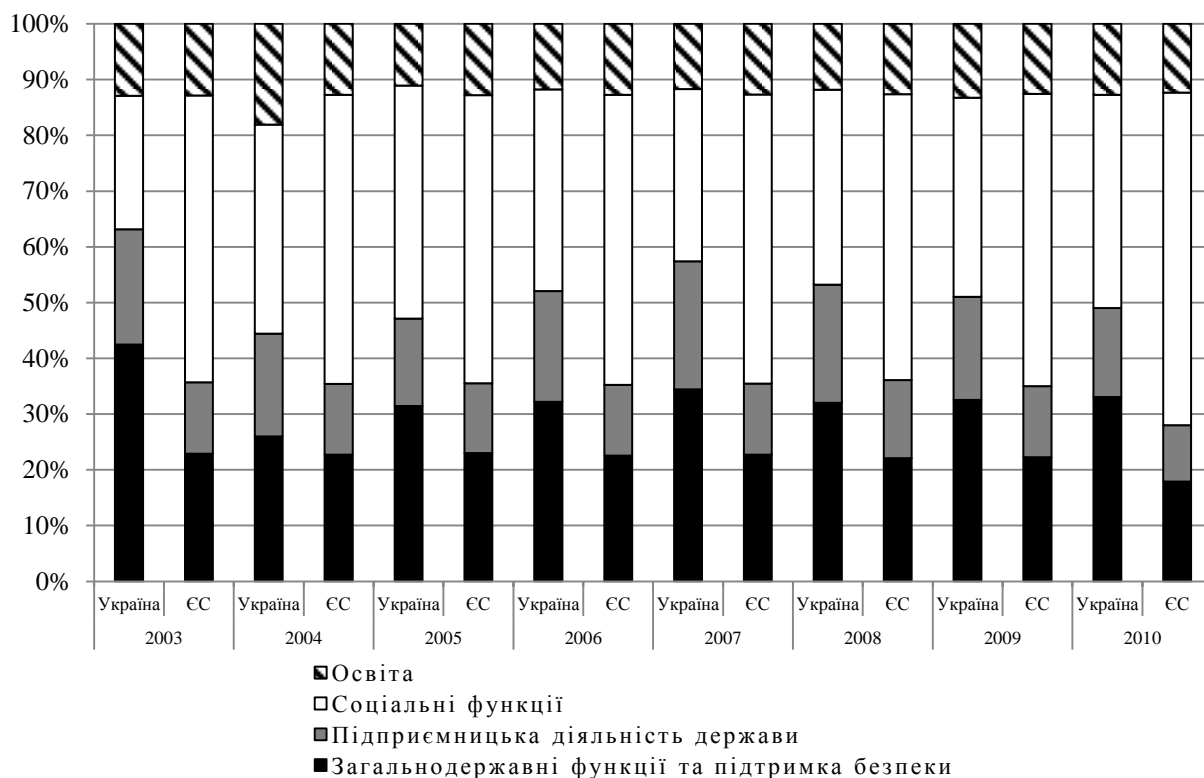

Рис. 3.6. Динаміка структури державних витрат країн ЄС та України

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [79; 135].

Дані, наведені в табл. Д.2, свідчать що в середньому частка державних витрат у ВВП країн ЄС протягом 2001–2010 рр. коливалася від 45,6 до 51 %. При цьому найнижчий рівень державних витрат у ВВП мають країни постсоціалістичного простору, а саме: Литва (36,06 %) Естонія (36,59 %), Румунія (36,69 %), Латвія (37,95 %), Словаччина (39,25 %). Високий рівень фінансування державного сектору спостерігається в таких високорозвинутих європейських країнах, як Данія (54,25 %), Швеція (53,72 %), Франція (53,71 %), Швейцарія (53,51 %).

Оскільки вплив державних витрат на динаміку економічного зростання визначається рівнем саморегулювання ринкової системи, науковцями запропоновано врахування так званого ефекту Армі-Рана, виявленого економістами Р. Армі (R. Armeu) та Р. Рана (R. Rahn). Згідно з їх дослідженнями позитивний вплив нарощення державних витрат на зростання ВВП спостерігається до моменту досягнення деякого оптимального значення частки державних витрат, а подальше їх нарощення знижує обсяги виробництва в економічній системі.

За оцінками Д. Скаллі (G. Sculli) зниження економічного зростання відбувається після досягнення витратами держави рівня 23 % від ВВП країни. Дана оптимальна частка державних витрат отримала назву «точка Скаллі». Відповідно міжсекторальна конкуренція спостерігається лише

після досягнення даної критичної величини присутності державного сектору в національній економіці.

Відзначимо, що для більшості країн значення точки Скаллі значно відхиляється від вказаної вище оптимальної величини, що зумовлено низькою ефективністю системи державного регулювання економіки, зокрема, в частині формування бюджетної політики. Так, для США середня частка державних витрат у ВВП становить близько 36 %, а для країн ЄС – 47 %. Враховуючи те, що темпи зростання ВВП і його рівень у розрахунку на одну особу в США є вищими, ніж в країнах Європи, можна стверджувати, що саме сильні позиції держави в країнах ЄС зумовлюють значно нижчі рівні їх рухливості та достатку [9].

На рис. 3.7 подано залежність темпів приросту ВВП України від частки державних витрат у його структурі за період 1996–2009 рр. Отримана хвилеподібна траєкторія кривої Армі-Рана вказує на відсутність стійких взаємозв'язків між державними витратами і обсягами ВВП України в часі. При цьому вона дозволяє зробити висновок, що для України максимальний рівень приросту ВВП досягається при частці державних витрат близько 23 %, тобто знаходиться на рівні класичної точки Скаллі.

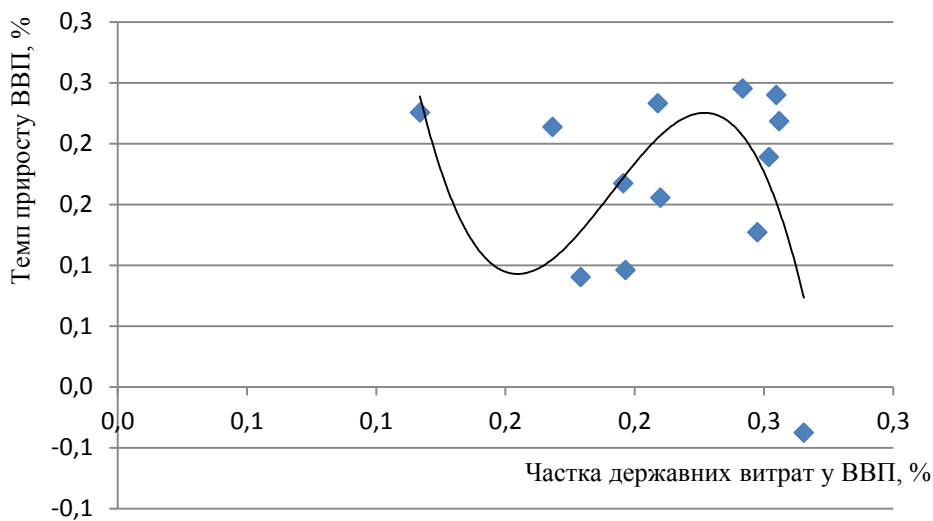

Рис. 3.7. Крива Армі-Рана і «точка Скаллі» для України
Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [79].

Економетрична модель кривої Армі-Рана, отримана на основі мультирегресійного вивчення зміни динаміки ВВП залежно від частки державних витрат ($d_{\text{де}}$), описується функцією:

$$\Delta \text{ВВП} / \text{ВВП} = -0,18626d_{\text{де}} - 0,18345 d_{\text{де}}^2. \quad (3.5)$$

Дана модель свідчить про неефективну бюджетну політику України та низький рівень впровадження ринкових механізмів регулювання економіки, оскільки зростання частки бюджетних витрат знижує темпи приросту ВВП країни.

Спільна дія закону А. Вагнера та ефекту Армі-Рана зумовлює існування об'єктивного обмеження для зростання національної економіки і засвідчує, що при досягненні певної величини ВВП подальше функціонування економічної системи спрямовано лише на збереження вже досягнутого рівня достатку, а не на його накопичення.

Відмічене порушення дії закону Вагнера вказує на завершення тривалого періоду посилення масштабів державного сектору в економіці та формування в різних країнах нового типу економічної динаміки – приватизаційного циклу.

Під приватизаційним циклом мають на увазі як циклічне, так і нерегулярне коливання частки державного сектору в національній економіці, яке характеризує посилення або послаблення міжсекторальної конкуренції.

За своєю суттю приватизаційний цикл є структурним явищем, яке відображає часові зміни ролі приватного та державного секторів в економіці. За тривалістю в межах 25–45 років він займає проміжну позицію між інвестиційним і технологічним циклами. На відміну від вказаних циклів, приватизаційний цикл легше ідентифікувати за емпіричними даними.

Слід зауважити, що в наукових дослідженнях, як правило, вивчаються приватизаційні цикли на основі динамічної моделі за типом «хижак - жертва». Вперше ідея використання таких моделей щодо державного сектору економіки була висловлена у 1994 р. у роботах П. Велфенса (P. Welfens) та П. Джасінські (P. Jasinski) [147].

Враховуючи відмінності в режимах функціонування національних економік країн світу, які визначаються рівнем розвитку конкурентного середовища та ринкових відносин, виділяються чотири модифікації зазначеної вище динамічної моделі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Характеристика моделей приватизаційних циклів

Тип режиму економіки	Представники	Математична модель	Формалізація моделі *
Класичний	Країни Західної Європи, США	Стандартна модель «хижак - жертва»	$\Delta X = bX + cXY$ $\Delta Y = b'Y + c'XY$
Неокласичний	Канада, Китай	Узагальнена модель «хижак - жертва»	$\Delta X = a + bX + cXY$ $\Delta Y = b'Y + c'XY$
Перехідний	Країни Східної Європи, крім країн СНД	Модифікована модель «хижак - жертва»	$\Delta X = b(Y-X) + c(Y-X)^2$ $\Delta Y = b'Y + c'X + dX^2$
Реліктовий	Країни СНД	Модифікована узагальнена модель «хижак - жертва»	$\Delta X = a + bX + cXY$ $\Delta Y = a' + b'Y + c'XY$

* X, Y – показники, що відображають внесок державного і приватного секторів відповідно у формування певного показника ефективності національної економіки;
 $\Delta X, \Delta Y$ – річна зміна показників X, Y ;
 a, b, c, d, a', b', c' – параметри моделі.

Джерело: розроблено на основі [147].

Для інтерпретації отриманих при моделюванні даних важливим є зміст параметрів моделі. Так, параметри b та b' характеризують внутрішні можливості до самовідтворення державного та приватного секторів відповідно, при цьому на поступове знищення певного сектору вказує від'ємне значення даного параметра. Параметр d відображає внутрішню секторальну взаємодію, пов'язану з конкуренцією агентів одного сектору з приводу залучення ресурсів. Якщо даний параметр є додатною величиною, це вказує на те, що подібна конкуренція стимулює розвиток державного сектору, а від'ємне – на негативний вплив внутрішньої конкуренції на стан сегмента в цілому. Параметри c та c' є характеристиками міжсекторальної конкуренції, яка супроводжується експансією одного сегмента над іншим. За умови відсутності впливу зовнішніх факторів має додержуватися рівність: $c = c'$, оскільки втрачені ресурси одним сектором переходять до іншого. Про наявність гострої міжсекторальної конкуренції свідчать високі рівні коефіцієнтів. При цьому сектори переходять в автономний режим функціонування із зниженням зазначених коефіцієнтів.

Головні відмінності моделей приватизаційних циклів полягають у базових функціональних властивостях сукупності даних щодо функціонування державного та приватного секторів. Ці відмінності виявляються у можливості та стабільності досягнення рівноважного стану, розподілі функцій «хижака» та «жертви», а також в інтенсивності та амплітуді прояву циклічних явищ.

Слід зазначити, що при вивченні рівноваги між державним і приватним секторами ключовим питанням є виявлення можливостей існування стійкості та кількості рівноважних станів. З підвищенням рівня розвитку національної економічної системи відбувається поступова втрата стійкості параметрів співіснування вказаних секторів і виникає ефект множинності рівноваги.

У формуванні розподілу ролей з позиції системи відношень «хижак - жертва» основна увага приділяється характеру міжсекторальної конкуренції, яка не дозволяє повністю нівелювати присутність одного з секторів і встановлювати монополію іншого в економіці. У загальному випадку роль «хижака» передбачає, що відповідний сектор економіки має меншу питому вагу за певним показником функціонування соціально-економічної системи, але спостерігається поступове зростання даного показника за рахунок ефекту поглинання частини ресурсів, що належать «жертві».

У країнах з розвинутою економікою у ролі «хижака» традиційно є державний сектор, який діє агресивно що до приватного, поступово займаючи нові базові сегменти ринку. Протилежною є ситуація в країнах з перехідним і реліктовим режимами, в яких відбувається поглинання державного сектору приватним за рахунок масової приватизації з метою подолання монополізму держави та створення конкурентного ринкового середовища. Це явище визначає змістовні відмінності між двома типами економічних систем. Так, в розвинутих країнах державний сектор є

активним і ефективним агентом національної економіки, займаючи при цьому агресивну конкурентну позицію, спрямовану на захоплення тих ринків, на яких приватний сектор виявляється недостатньо ефективним. При відсутності розвинутих механізмів секторальної конкуренції державний сектор не має можливості істотно впливати на забезпечення ефективності господарювання, у зв'язку з чим рівень його присутності в національній економіці має скорочуватися.

Інтенсивність та амплітуда прояву коливань приватизаційного циклу визначається історичною тривалістю існування певного економічного режиму. При цьому за даною функціональною властивістю спостерігається перехід від чітко вираженого приватизаційного циклу розвинутих ринкових економік до повної відсутності такого явища в реліктових економіках.

Отже, стандартна модель приватизаційного циклу визначається такими характеристиками:

- 1) існування єдиної та стійкої рівноваги;
- 2) державний сектор виконує роль хижака, приватний – жертви;
- 3) характерність для економік з остаточно сформованим приватизаційним циклом, з чітко вираженими змінами характеру співвідношення між державним і приватним секторами.

Відповідно для неокласичного режиму, що описується узагальненою моделлю «хижак - жертва» характерними є:

- 1) існування єдиної, але нестійкої рівноваги;
- 2) виконання державним сектором ролі хижака, а приватним – жертви;
- 3) прояв в економіках, що знаходяться на заключній стадії процесу становлення приватизаційного циклу з відносно сформованими змінами характеру співвідношення між державним і приватним секторами.

Модифікована модель «хижак - жертва» для перехідного режиму економіки має такі функціональні властивості:

- 1) існування єдиної нестійкої рівноваги, але дослідження ретроспективних даних може вказувати на хибні рівноваги;
- 2) приватний сектор виконує роль хижака, державний – жертви;
- 3) притаманна для економік, що знаходяться в процесі формування приватизаційного циклу, ретроспективних даних недостатньо для виявлення динамічної траєкторії співвідношення між державним і приватним секторами.

Реліктові режими економіки характеризуються специфічними властивостями, зумовленими більш тривалим використанням адміністративно-командних інструментів регулювання. З огляду на це її функціональні властивості значно відрізняються від властивостей інших режимів і полягають в:

- 1) існуванні множинної рівноваги без чітко виражених тенденцій стійкості;
- 2) виконанні ролі хижака приватним сектором, а державним – жертви;

3) відсутності чітко виявленого приватизаційного циклу у зв'язку з недостатністю історичних спостережень за динамікою співвідношень між державним і приватним секторами.

Отже, на нашу думку, з врахуванням того, що в Україні процес формування приватного сектору фактично було розпочато в 90-х роках ХХ ст., що не дозволяє отримати презентативну статистичну базу для виявлення повної загальної тенденції розвитку приватизаційного циклу, вітчизняну економіку слід розглядати як реліктову.

З метою порівняння та оцінки циклічності зміни показників економічного зростання та масштабів державного сектору економіки (рис. 3.8) за базу було прийнято на рівні 1990 р., що зумовлено складністю підрахунку ланцюгових показників через зміни методології розрахунку валового внутрішнього продукту (ВВП).

Для ідентифікації стану національної економіки слід зазначити, що відповідно до стадії економічного циклу для України є характерним наявність спадного тренда. При цьому, починаючи з 1998 р., економіка країни демонструвала зростання показника ВВП, яке було призупинене фінансово-економічною кризою 2008 р. Що стосується приватизаційного циклу, амплітуда коливань якого природно має більші часові межі, то динамікою інтегрального коефіцієнта масштабу державного сектору економіки України засвідчується перебування економічної системи на стадії спаду до 2007 р., що пов'язано із зменшенням присутності держави на ринку та посиленням конкуренції. Виникнення фінансової кризи зумовило необхідність коригування рівня втручання держави у функціонування економіки, що спричинило нарощення інтегрального коефіцієнта масштабів державного сектору.

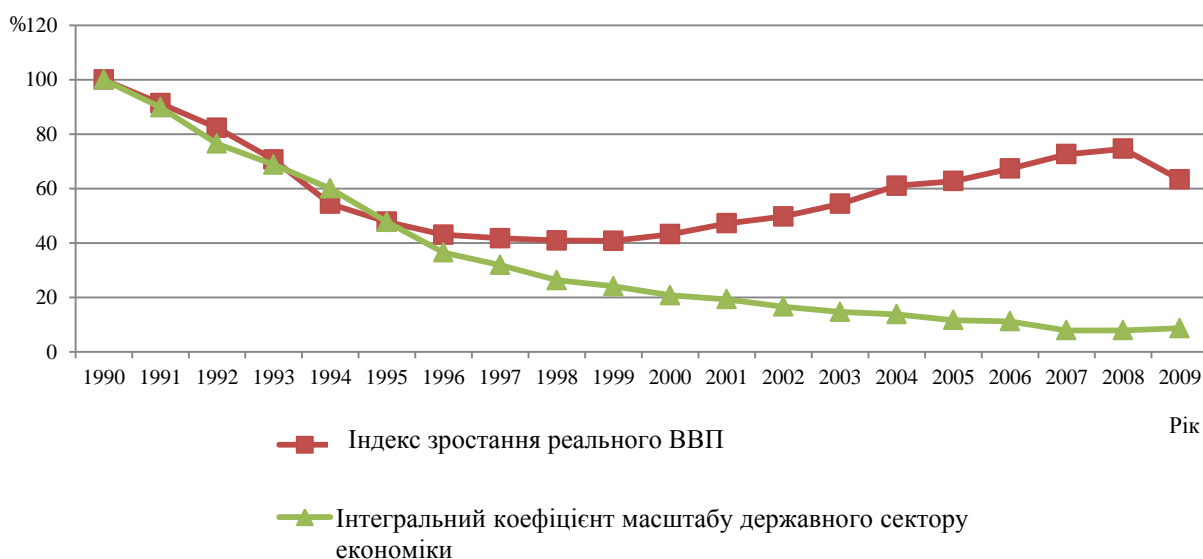
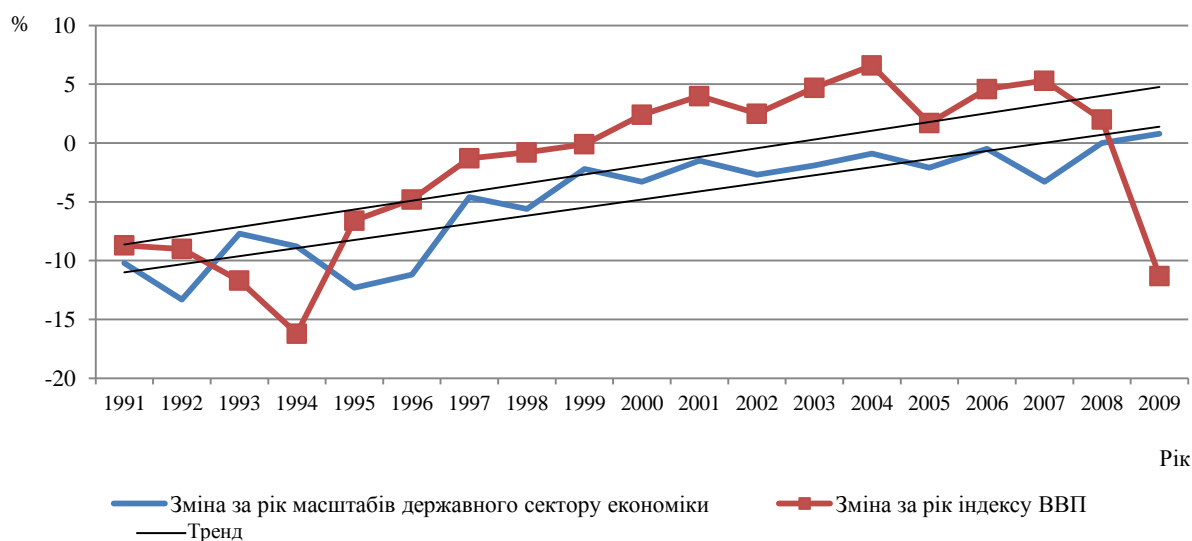

Рис. 3.8. Порівняння динаміки показників індексу зростання реального ВВП з інтегральним коефіцієнтом масштабу державного сектору економіки України за 1990–2009 рр.

Джерело: розроблено за [77; 78].

Водночас наявних даних достатньо для відображення хвилеподібної тенденції розвитку приватизаційного циклу відносних масштабів державного сектору економіки України в короткострокових періодах, що наочно демонструє характер динаміки приростів досліджуваних показників (рис. 3.9).

Одним із завдань держави в сучасних умовах є забезпечення ефективного розвитку державного сектору економіки, якісні та кількісні показники функціонування якого становлять основу економічної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку суспільного виробництва, забезпечення безперервності відтворювального процесу, досягнення соціальних стандартів якості життя та належного виконання суспільно значущих функцій регулювання соціально-економічних процесів. Разом з тим виконання цим сегментом національної економіки притаманних йому функцій пов'язане, насамперед, з процесом формування та використання фінансових ресурсів країни. Це дозволяє стверджувати, що головною передумовою соціально-економічного розвитку в країні є ефективність фінансів державного сектору економіки [34].

Рис. 3.9. Зіставлення показників абсолютного приросту індексу ВВП та інтегрального коефіцієнта масштабу державного сектору економіки України за 1991–2009 рр.

Джерело: власні розрахунки.

На нашу думку, одним з параметрів, що визначає ефективність функціонування національної економіки, зокрема, виражену в темпах економічного зростання, є відносні масштаби державного сектору економіки, які впливають на якість конкурентного середовища та дієвість ринкових механізмів.

Для оцінки впливів масштабів державного сектору економіки на економічне зростання нами пропонується використовувати відносний показник, що характеризує величину зростання ВВП у розрахунку на 1 %

інтегрального показника масштабу державного сектору. Динаміка даного показника в Україні протягом 1991–2009 рр. подана на рис. 3.10. При цьому, на нашу думку, слід враховувати, що дія зміни структурних зрушень в економіці на економічне зростання відбувається з певним часовим запізненням реагування, тому більш адекватно дію масштабів державного сектору на динаміку ВВП характеризує показник впливу з лагом реакції ВВП в 1 рік.

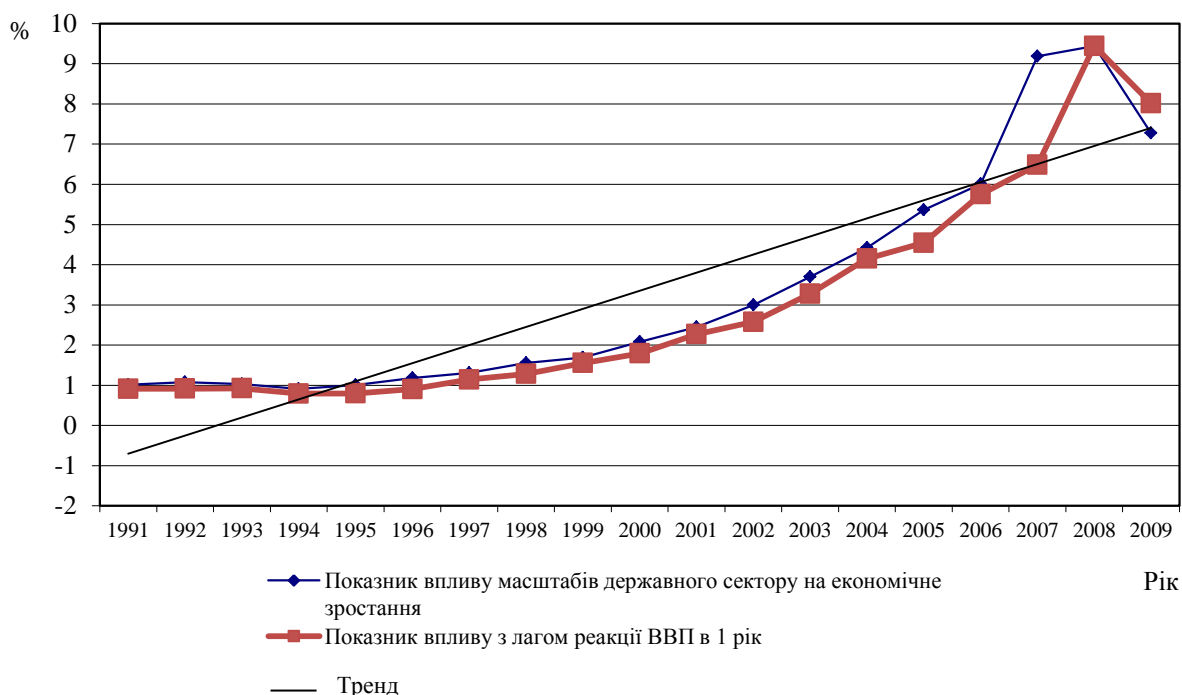

Рис. 3.10. Вплив масштабів державного сектору на економічне зростання в Україні за період 1991–2009 рр.

Джерело: власні розрахунки.

Рис. 3.10. свідчить, що структурні зміни, які відбуваються в економіці України, пов'язані із зменшенням рівня присутності державного сектору та посиленням міжсекторальної конкурентної боротьби, що позитивно впливають на економічну ефективність і динаміку економічного зростання країни в цілому.

Таким чином, моделювання приватизаційних циклів є одним з важливих інструментів соціально-економічного аналізу на макrorівні, який може використовуватися в системі макроекономічного прогнозування.

При цьому слід враховувати, що горизонт можливого прогнозу для країн з різними економічними режимами суттєво відрізнятиметься. Надійні довгострокові прогнози секторальної структури економіки можливі лише для країн з остаточно сформованим приватизаційним циклом, а в міру зниження ступеня його сформованості надійність прогнозування зменшуватиметься.

Для реліктових економік, до яких належить і Україна, дуже високою є ймовірність трансформації режиму функціонування економіки, зміни характеру приватизаційного циклу. У цьому випадку прогноз може бути спрямований лише на виявлення загальної спрямованості соціально-економічного розвитку в перспективі, тобто здійснюватися тільки за якісними характеристиками, без оцінки кількісних параметрів співвідношення між державним і приватним секторами у структурі економіки.

Результати аналізу приватизаційних циклів можуть бути використані як попереджуючі індикатори, що дозволяють обґрунтувати потреби в проведенні структурної трансформації відносин власності певної спрямованості залежно від виявлених чинників дестабілізації економічного розвитку України. При цьому загальним завданням прийняття рішень у сфері оптимізації секторальної структури соціально-економічної системи є створення сприятливого конкурентного середовища та досягнення високої ефективності економічних процесів у довгостроковій перспективі.

3.3. Формування нормативних показників динамічного розвитку фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки

Проведений у попередньому розділі аналіз ефективності функціонування державного сектору економіки свідчить про досить низький рівень його фінансової ефективності. Як відомо, ефективність функціонування суб'єктів господарювання залежить від ряду факторів, серед яких визначальна роль належить діловій активності. Ділова активність – це сукупність цілеспрямованих процесів, які забезпечують досягнення запланованих темпів економічного зростання на основі узгодженого розвитку складових економічної системи відповідно до зміни умов навколишнього середовища [14]. Таким чином, на нашу думку, важливим аспектом вдосконалення методичних підходів щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки є забезпечення врахування впливу на цей процес зміни ділової активності у відповідному сегменті економічної системи.

У цілому оцінка ділової активності ґрунтується на виявленні ступеня досягнення поставлених цілей і здійснюється на основі аналізу динамічності розвитку вартісних і кількісних показників, до складу яких належать: обсяги виробництва та реалізації продукції, показники розвитку суб'єктів господарювання, обсяги фінансування та споживання ресурсів. Врахування рівня відповідності темпів економічного зростання зазначених показників встановленим цільовим (еталонним) значенням має бути головним принципом забезпечення фінансової ефективності функціонування державного сектору економіки. Крім того, на нашу думку, ефективне управління формуванням фінансів державного сектору економіки має базуватися на таких принципах:

- комплексності, який передбачає тісний взаємозв'язок прямих та непрямих впливів управлінських рішень у сфері формування фінансів державного сектору економіки та їх загальну спрямованість на досягнення єдиної мети – забезпечення належного рівня фінансової безпеки України;
- динамічності – це врахування змін факторів зовнішнього та внутрішнього середовища та можливість перегляду цільових (еталонних) значень показників динаміки національної економіки;
- узгодженості, який передбачає збалансованість поточних (тактичних) і довгострокових орієнтирів діяльності державного сектору економіки, тобто розумне поєднання вимог його прибутковості та соціальної й бюджетної ефективності, що знаходяться в певній діалектичній суперечності.

На нашу думку, максимально відповідає вказаним принципам методичний підхід щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки за допомогою методу формування динамічного параметра (нормативної системи показників).

Вибір даного методу зумовлений рядом його переваг, основними з яких є:

- забезпечення можливості системного підходу до аналізу діяльності підприємств, оскільки в нормативну систему показників входять показники, що відображають переважну більшість чинників зростання ефективності;
- узагальнення в єдиному критерії відомих закономірностей зростання ефективності;
- врахування умов виробництва суб'єктів господарювання за рахунок включення в нормативну систему показників, що відображають як результати їх діяльності, так і наявні ресурси;
- єдиний підхід до оцінки як ефективних, так і нерентабельних підприємств, оскільки даний метод базується на аналізі не лише досягнутого рівня, а й на оцінці динаміки основних техніко-економічних показників;
- узагальнення як об'ємних, так і вартісних показників шляхом використання лише відносних величин (темпів зростання);
- гнучкість та адаптивність методик оцінки, заснованих на даному методі, оскільки існує можливість змінювати ранги показників залежно від зміни умов господарювання.

Отже, відмінність динамічного нормативу, що відображає стан функціонування і розвитку суб'єктів господарювання, від традиційних методів полягає в тому, що замість звичних рівнів і темпів зростання показників у цій системі оперують порядком темпів зростання, який виражений їх рангами. Основу методики оцінки фінансової ефективності за допомогою динамічного нормативу (нормативної системи показників) становить метод рангової оцінки.

Математичний апарат рангової статистики заснований на порівнянні двох з характеристик досліджуваних показників – нормативного і фактичного рангу й оцінці їх відмінностей.

Динамічний норматив упорядковує різні показники діяльності суб'єктів господарювання шляхом призначення їм відповідних залежностей співвідношень темпів їх зростання. Відповідно чим вище має бути темп зростання одного показника що до темпів зростання інших, тим вище його ранг. При цьому враховується, що в еталонному режимі показники, що виражають результати, повинні мати рівень зростання вищий, ніж показники, що оцінюють внутрішні умови діяльності. Таким чином, динамічний норматив є впорядкованою множиною, в якій кожен показник має свій ранг, тобто фіксоване місце у впорядкуванні. Він встановлює строгий порядок, в якому контрольовані показники повинні «слідувати» один за одним, щоб режим роботи суб'єктів господарювання найкращим чином сприяв реалізації їх господарської місії.

Фактичні значення темпів зміни показників утворюють неврегульовану множину, в якій, як правило, порушено їх нормативне впорядкування. Фактичні ранги показників визначаються аналогічно до нормативних на основі порівняння фактичних темпів зростання.

Оцінка фінансової ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки на основі даного методу включає декілька етапів (рис. 3.3).

Першочергово здійснюється визначення переліку показників відповідно до цілей аналізу. У свою чергу вибір показників для формування динамічного нормативу і встановлення їх пріоритетів здійснюється з врахуванням таких вимог щодо реалістичності факторного впливу та порівнюваності параметрів.

Для розробки ефективного механізму управління фінансовою ефективністю функціонування фінансів державного сектору необхідно вибрати показники, за темпами зміни яких і оцінюватиметься фінансова ефективність. Показники мають охоплювати всі сфери фінансового управління, в той же час для забезпечення належної якості аналізу та контролю їх кількість має бути обмежена.

На нашу думку, для державного сектору економіки найбільш повно даним вимогам задовольняє така система показників, а саме:

- 1) обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг – використання даного показника обґрунтоване прагненням оцінити результат діяльності державного сектору;
- 2) чистий прибуток – дає змогу оцінити фінансово-економічний ефект від діяльності суб'єктів державного сектору економіки;
- 3) надходження до бюджету – відображає сумарні надходження до бюджету від діяльності суб'єктів державного сектору економіки;
- 4) кількість суб'єктів господарювання – інформує щодо зміни масштабів державного сектору економіки та рівня його концентрації;

Рис. 3.11. Етапи оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки на основі нормативної системи показників

- 5) середньооблікова кількість зайнятих у державному секторі економіки – характеризує рівень поглинання державним сектором робочої сили;
- 6) середньорічна вартість оборотних активів – відображає вартість оборотних активів, які використовуються суб'єктами державного сектору економіки для досягнення поставлених цілей;
- 7) середньорічна вартість основних фондів – відображає обсяг основних фондів, що знаходяться в державній власності;
- 8) обсяги фінансування з бюджету – характеризує рівень вимог державного сектору до бюджету з приводу його утримання як суб'єкта економічної системи, що забезпечує досягнення належного рівня соціальних стандартів.

Значення відповідних показників фінансової ефективності фінансів державного сектору економіки України за період 2005–2009 рр. подано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Вихідні дані для аналізу фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки

Показник	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
Обсяг реалізації продукції, млн. грн.	192393,3	211919,1	158258,7	236491,5	266590,7
Чистий прибуток, млн. грн.	939,71	5519,6	4891,0	10356,7	2465,5
Надходження до бюджету, млн. грн.	26479,9	46749,9	48856,7	67028,5	69016,8
Кількість суб'єктів господарювання, підприємств	5064	4587	3789	3448	3395
Середньооблікова кількість зайнятих, чол.	1853701	1823430	1396391	1277611	1208325
Середньорічна вартість оборотних активів, млн. грн.	88467,4	115497,8	85420,5	107720,6	141966,9
Середньорічна вартість основних фондів, млн. грн.	494081,6	569510,4	711174,8	878913,5	1063375,3
Обсяги фінансування з бюджету, млн. грн.	89614,9	102957,7	129599,3	182376,5	180257,11

Джерело: [78, 79].

Наступний етап формування динамічного нормативу полягає у визначенні рангів темпів зростання за даною системою показників. Як правило, при цьому враховуються економічні закономірності зростання ефективності.

Так, на нашу думку, оптимальний розвиток суб'єктів державного сектору економіки можна подати у вигляді такої нерівності (3.6):

$$T_{зр} > T_{зп} > T_{збд} > T_{зк} > T_{зч} > T_{зоа} > T_{зоф} > T_{зф} > 100 \% \quad (3.6)$$

де $T_{зр}$ – темп зростання обсягу реалізації продукції, робіт, послуг;

$T_{зп}$ – темп зростання чистого прибутку;

$T_{збд}$ – темп зростання обсягу надходжень до бюджету;

$T_{зк}$ – темп зростання кількості суб'єктів господарювання;

$T_{зч}$ – темп зростання середньооблікової кількості працюючих;

$T_{зоа}$ – темп зростання середньорічної вартості оборотних активів;

$T_{зоф}$ – темп зростання основних фондів;

$T_{зф}$ – темп зростання обсягів фінансування з бюджету.

Так із закономірності зростання обсягу реалізації продукції, робіт, послуг і прибутку як умови, що забезпечує ефективність діяльності, випливає, що зростання цих показників повинно випереджати зростання

решти. При цьому, враховуючи, що для державного сектору економіки місія його існування виражається в першочерговому й обов'язковому виконанні соціально-економічних завдань, зростання прибутковості для суб'єктів господарювання в цій сфері втрачає свою пріоритетність порівняно з «золотим правилом економіки», традиційним для недержавного сектору.

Більш високі темпи зростання чистого прибутку є об'єктивною вимогою для забезпечення можливості зростання надходжень до бюджету, оскільки останні формуються в основному шляхом його перерозподілу.

Далі із закономірності зростання середньої дохідності в державному секторі економіки випливає, що зростання обсягів перших трьох показників повинно випереджати зростання кількості суб'єктів даного сегмента.

При цьому, оскільки середній рівень робочих місць у державному секторі економіки є контрольованим показником, що не повинен істотно змінюватися, то темп зростання кількості відповідних суб'єктів господарювання має випереджати темп зростання середньооблікової кількості працюючих.

Вимога щодо забезпечення скорочення або незмінності ресурсомісткості праці зумовлює більш високий ранг кількості працюючих порівняно з підвищенням вартості оборотних активів.

Темп зростання оборотних активів, у свою чергу, має випереджати швидкість зростання основних фондів з метою забезпечення належного рівня мобільності фінансових ресурсів суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

В умовах випереджаючого зростання основних фондів державного сектору економіки над обсягами бюджетного фінансування на його утримання забезпечується формування позитивної величини чистого оборотного (робочого) капіталу, що створює умови для підтримки фінансової стійкості та платоспроможності відповідних суб'єктів господарювання.

У побудованому таким чином динамічному нормативі закладено, що, якщо фактичні значення зростання показників співвідноситимуться в порядку їх значущості в динамічному нормативі, то в цьому випадку виконуватимуться умови фінансово-економічної ефективності функціонування державного сектору економіки.

Після побудови динамічного нормативу здійснюється розрахунок фактичних темпів зростання показників.

Розрахунок темпів зростання показників фінансової ефективності державного сектору економіки за період 2006–2009 рр. подано в табл. 3.4.

Наступним етапом аналізу фінансової ефективності державного сектору економіки є встановлення фактичним значенням темпів зростання показників відповідних рангів і порівняння їх з еталонним рядом динамічного нормативу.

Таблиця 3.4

Темпи зростання факторів формування фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки за період 2006–2009 рр., %

Темп зростання показника	Рік			
	2006	2007	2008	2009
Обсягу реалізації продукції, робіт, послуг	110,15	74,68	149,43	112,73
Чистого прибутку	587,37	88,61	211,75	23,81
Надходжень до бюджету	176,55	104,51	137,19	102,97
Кількості суб'єктів господарювання	90,58	82,60	91,00	98,46
Середньооблікової кількості зайнятих	98,37	76,58	91,49	94,58
Середньорічної вартості оборотних активів	130,55	73,96	126,11	131,79
Середньорічної вартості основних фондів	115,27	124,87	123,59	120,99
Обсягів фінансування з бюджету	114,89	125,88	140,72	98,84

Джерело: власні розрахунки на основі даних [78, 79].

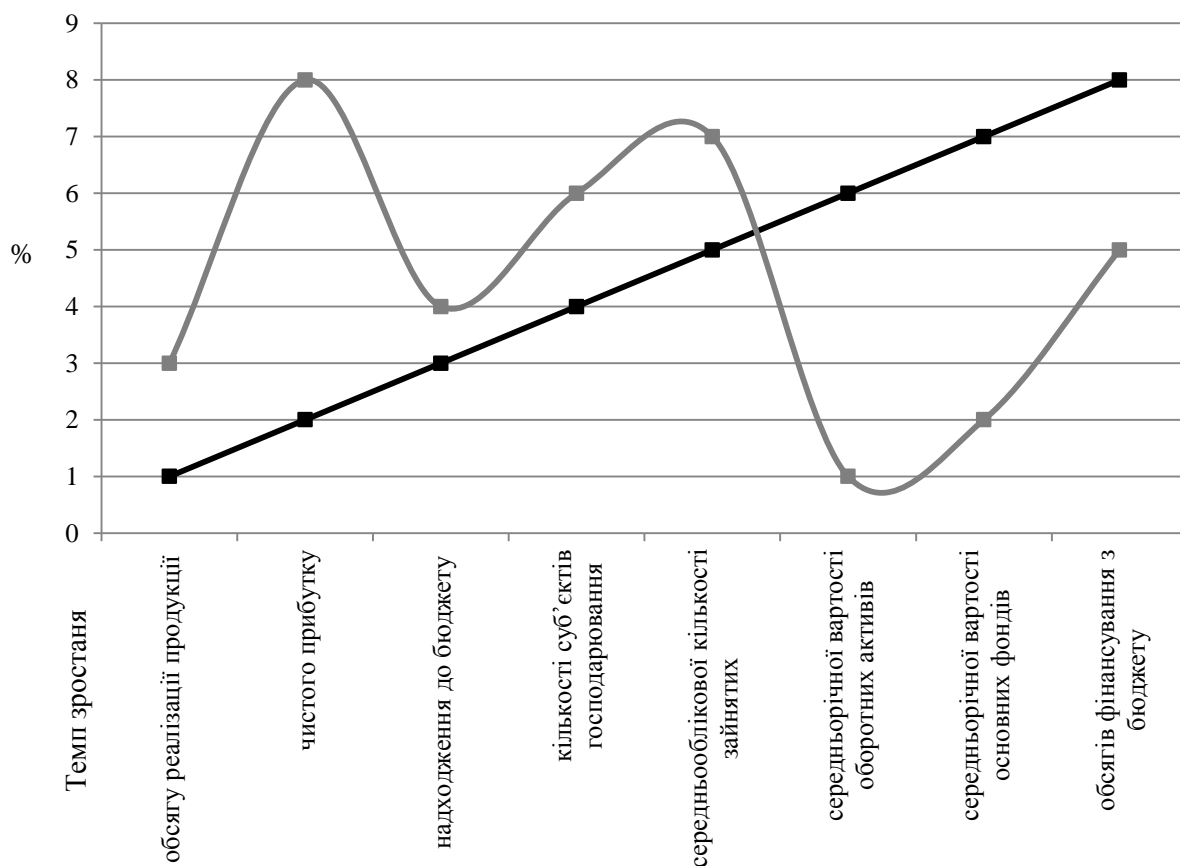
Визначення фактичних рангів відповідно до розрахованих темпів зростання показників, що визначають рівень фінансової ефективності державного сектору економіки та їх порівняння з еталоном за період 2006–2009 рр., подано в табл. Ж.1.

Для унаочнення отриманих результатів подамо графічно результати проведених розрахунків показників фінансової ефективності державного сектору економіки за 2009 р. З цією метою побудуємо графіки, де по осі Х відкладемо фактичні ранги темпів зростання відповідних показників, а по осі У – нормативні (рис. 3.12).

Як видно з рис. 3.12, будь-яке відхилення фактичного рангу від нормативного надає уявлення про випередження або відставання темпів зростання відповідних показників динамічного розвитку фінансової ефективності від їх нормативного значення. За результатами порівняння нормативних темпів зростання з фактичними можемо зробити висновок про прискорення зростання середньорічної вартості оборотних активів, середньорічної вартості необоротних активів та обсягів фінансування з бюджету. Так, нормативний ранг темпу зростання середньорічної вартості оборотних активів – 6, а фактичний – 1, темп зростання середньорічної вартості необоротних фондів із 7-ї позиції за нормативом фактично перемістився на 2-ге місце, а темп зростання обсягів фінансування з 8-го рангу – на 5-те.

Відповідно відбулося уповільнення динаміки таких факторів формування фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки: обсягу реалізації продукції, чистого прибутку, надходжень до бюджету, кількості суб'єктів господарювання та кількості зайнятих. Як бачимо з графіка, темп зростання обсягу реалізації продукції за фактичним значенням має 3-й ранг, у той час як в еталонному ряді його ранг дорівнює 1. Негативна ситуація спостерігається і щодо темпів зростання чистого прибутку: так, маючи в еталонному ряді 2-й ранг, за фактичним значенням показник отримав ранг 8. У свою чергу, надходження до бюджету, які за нормативом мають 3-й ранг, фактично перемістилися на 4-ту позицію, а

кількість суб'єктів господарювання відстає від нормативу на 2 ранги; зростання середньооблікової кількості працюючих, для якого еталонний ряд дорівнює 5, фактично знаходиться на 7-му місці.

Рис. 3.12. Порівняння нормативного і фактичного рангів темпів зростання показників динамічного розвитку фінансової ефективності державного сектору за 2009 р.

Отже, жоден з визначених показників за фактичним рядом темпів зростання не відповідає еталону. Таким чином, на основі проведених розрахунків можемо зробити висновок, що суб'єкти державного сектору економіки не дотримуються основних економічних закономірностей і працюють неефективно.

Порівняння еталонних і фактичних рядів здійснюється за допомогою двох коефіцієнтів рангової кореляції, які набули широкого застосування в статистиці, а саме – коефіцієнта Кендалла та коефіцієнта Спірмена, які характеризують взаємозалежність фактичного і еталонного рангових рядів аналізованих показників.

Коефіцієнт Кендалла (E) характеризує кореляцію фактичного і нормативного впорядкувань на основі інверсій (порушень нормативного порядку) тактичних рангів показників і розраховується за формулою (3.7) [101]:

$$E = 1 - \frac{4 \sum_{i=1}^{n-1} m_i}{n(n-1)}, \quad (3.7)$$

де m – число інверсій для i -го показника;
 n – число показників, включених у динамічний норматив.

Якість діяльності оцінюється на основі коефіцієнта кореляції Спірмена (K), який узагальнює характер відхилень між тактичним і нормативним порядком руху вибраних показників (3.8) [101]:

$$K = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n y_i^2}{n(n^2 - 1)}. \quad (3.8)$$

де y_i – різниця між нормативним рангом і місцем у фактичній послідовності i -го показника.

Оптимальним значенням даних коефіцієнтів є 1, оскільки в цьому випадку немає відхилення фактичних рангів від нормативних.

Узагальнення цих двох коефіцієнтів в один дають оцінку рівня відповідності цільовому значенню фінансової ефективності державного сектору економіки (R) (3.9):

$$R = \frac{(1 + E)(1 + K)}{4} \quad (3.9)$$

Рівень відповідності цільового значення фінансової ефективності державного сектору економіки може знаходитися в межах від 0 до 1 (або у відсотках – від 0 до 100 %). Відповідно чим ближче коефіцієнт до одиниці (100 %), тим вище міра наближення фактичного рівня фінансової ефективності державного сектору економіки до цільового значення.

Спираючись на дані табл. 3.5 проведемо оцінку рівня відповідності цільовому значенню фактичного рівня фінансової ефективності державного сектору економіки за період 2006–2009 рр.

Таблиця 3.5

Результати аналізу рівня відповідності цільовому значенню фінансової ефективності державного сектору економіки України

Показник	Рік			
	2006	2007	2008	2009
1. Коефіцієнт Спірмена	0,12	-0,43	0,41	-0,28
2. Коефіцієнт Кендалла	0,24	-0,29	0,21	-0,29
3. Рівень відповідності цільовим значенням	0,35	0,10	0,43	0,13

Джерело: власні розрахунки

Як свідчить величина інтегрального показника, протягом аналізованого періоду фактична ефективність державного сектору економіки в середньому становить лише 25,25 %, що нижче очікуваного рівня майже в 4 рази.

Таким чином, враховуючи низький рівень даного показника головним напрямком підвищення ефективності управління фінансами державного сектору економіки є впровадження дієвої системи фінансового планування, спрямованого на встановлення обґрунтованих цільових показників формування фінансів державного сектору економіки та його ділової активності відповідно до сформованих зовнішніх і внутрішніх економічних умов.

3.4. Система цільового планування фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки

Обґрунтування фінансових показників, які є результатом багатьох господарських рішень, досягається у процесі фінансового планування та прогнозування. Прогнози і плани є формами передбачення, тобто випереджального відображення дійсності, заснованого на пізнанні об'єктивних законів і закономірностей. Форми передбачення тісно взаємопов'язані, являючи собою послідовні етапи процесу конкретизації можливого стану і поведження об'єкта в майбутньому. Починається цей процес із загальнонаукового передбачення ймовірних якісних характеристик майбутніх станів об'єкта (тобто висування гіпотез), а завершується складанням плану переведення об'єкта в новий бажаний стан. Проміжною, з'єднуючою, ланкою між ними є прогноз.

Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів державного сектору економіки, що функціонують у сфері матеріального виробництва, відбувається за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансових ресурсів, зокрема, коштів з Державного бюджету України, що потребує ефективного контролю за формуванням і використанням фінансових ресурсів, тому для державних підприємств функція планування є традиційною. Запровадження державного контролю за діяльністю та використанням прибутку державних підприємств дозволяє державі більш ефективно використовувати свою власність.

Держава здійснює права власника через уповноважені органи державної влади. Управління об'єктами державної власності в Україні відповідно до чинного законодавства здійснюють Кабінет Міністрів України і, за його уповноваженням, центральні та місцеві органи виконавчої влади, а у випадках, передбачених законом, – також інші суб'єкти. Окрім того, держава здійснює належні їй повноваження власника державного майна, зокрема, й у формі нормативно-правового регулювання.

Законом України від 16 червня 2005 року № 2668-IV було внесено необхідні зміни до Господарського кодексу України. Відповідно до зазначених змін державні комерційні підприємства, казенні підприємства та господарські товариства, у статутному фонді яких більше 50 % акцій (часток, паїв), належить державі (далі – державні підприємства), зобов'язані на кожний наступний рік складати і виконувати річний фінансовий план відповідно до статті 75 ГКУ. Даною статтею встановлюється, що фінансовий план державного підприємства підлягає затвердженню до 1 вересня року, що передує плановому, для:

- підприємств, що є суб'єктами природних монополій, і підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 мільйонів гривень, – Кабінетом Міністрів України;
- інших підприємств – органами, до сфери управління яких вони входять [25].

Згідно з передбаченим порядком фінансовий план державного підприємства складається на рік з поквартальною розбивкою і відображає обсяги планових надходжень в спрямування коштів з метою забезпечення потреб діяльності та розвитку підприємства в планованому році, а також довідкову інформацію щодо фактичних показників минулого року та планових показників поточного року.

Оскільки основним узагальнюючим фінансовим показником результатів господарської діяльності підприємства та джерелом формування фінансових ресурсів як суб'єктів господарювання, так і економічної системи держави в цілому є прибуток, основу фінансового плану державних підприємств становить планування формування чистого прибутку підприємства та його розподілу.

Фінансовий план державного підприємства повинен забезпечувати зростання фінансових результатів діяльності, отримання валового та чистого прибутку, розмір яких не може бути меншим, ніж прогнозний показник поточного року, розрахований на базі фактично досягнутих показників I кварталу поточного року та прогнозних показників II, III і IV кварталів поточного року з урахуванням прогнозованого рівня інфляції. У разі зменшення чистого прибутку порівняно з відповідним періодом попереднього року підприємство обов'язково повинно надати аналітичний висновок з обґрунтуванням причин такого зменшення.

Розподіл прибутку (доходу) державних підприємств здійснюється відповідно до затвердженого фінансового плану з урахуванням вимог Господарського кодексу України та інших законів. У фінансовому плані затверджуються суми коштів, які направляються державі як власнику і зараховуються до Державного бюджету України. Органи, до сфери управління яких належать державні підприємства, до 15 липня року, що передує плановому, надають Кабінету Міністрів України інформацію про обсяги перерахування прибутку державних комерційних підприємств для їх врахування при формуванні Державного бюджету.

Зміни до затвердженого фінансового плану підприємства можуть уноситися один раз на рік, в якому затверджувався фінансовий план, та не більше двох разів протягом планового року. Зміни до фінансового плану підприємства не можуть уноситись у періоди, за якими минув строк звітування. Проект змін до фінансового плану підприємства з пояснювальною запискою про причини змін готується підприємством і подається органам, уповноваженим управляти державним майном або корпоративними правами держави, після закінчення звітної періоду (кварталу) не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом [87].

Органи, уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, у місячний строк здійснюють аналіз проекту фінансового плану підприємства з обов'язковим порівнянням його показників з показниками фінансово-господарської діяльності підприємства за два попередні роки, приймають рішення щодо затвердження (або погодження) фінансового плану або повернення його на доопрацювання та в письмовій формі повідомляють підприємство про прийняте рішення.

Слід зазначити, що виконання фінансового плану здійснюється державним підприємством безпосередньо у процесі господарської діяльності, а контроль за його виконанням покладено на органи, уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави.

Міністерство фінансів України здійснює моніторинг затверджених фінансових планів підприємств державного сектору економіки щодо органів, уповноважених управляти державним майном або корпоративними правами держави.

Контроль за своєчасним складанням фінансових планів підприємств, а також за виконанням показників затверджених (погоджених) фінансових планів підприємств здійснюють органи, уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави. Відповідальність за достовірність та обґрунтованість планування окремих показників несе керівник підприємства згідно з укладеним контрактом.

Як уже було зазначено, державні підприємства згідно з нормативними вимогами складають фінансові плани на майбутній рік до 15 червня року, що передуює плановому. Ця обставина зумовлює високу вірогідність закладання в планах недостатньо обґрунтованих фінансових показників, оскільки фактичні річні обсяги доходів і витрат, руху грошових коштів, що зазначаються у формі фінансового плану і які є базою формування планових показників, на момент планування ще не сформовано. Тобто планування практично здійснюється, виходячи не з фактичних, а прогнозних показників за попередній період, визначених на підставі отриманих результатів за перше півріччя передпланового року.

З метою з'ясування обґрунтованості планових показників діяльності суб'єктів державного сектору економіки проведемо аналіз виконання їх фінансових планів за період 2005–2009 рр. (рис. 3.13, табл. Д.3, Д.4).

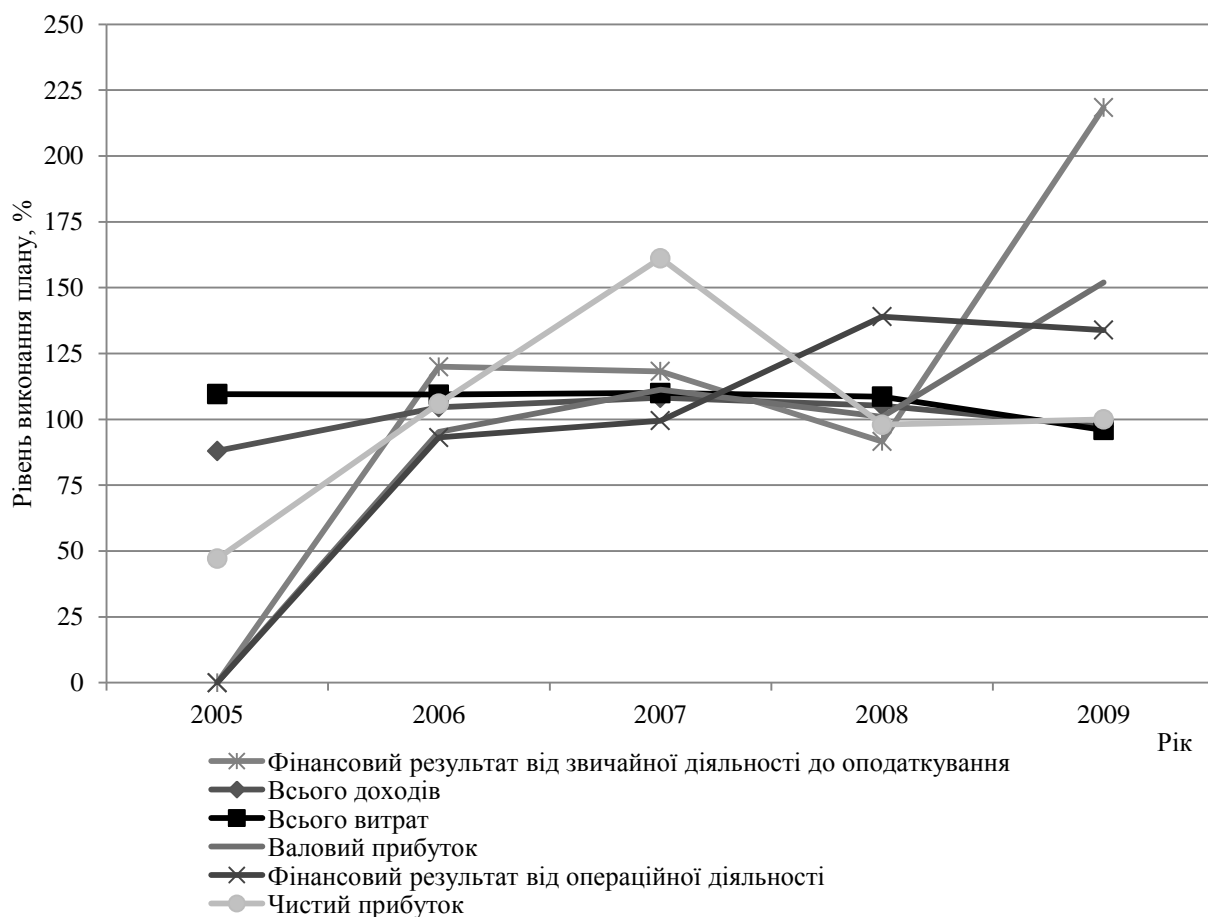

Рис. 3.13. Рівень виконання фінансових планів суб'єктами державного сектору економіки за період 2005–2009 рр.

Як видно з рис. 3.13, покладені як база планування прогностичні показники фінансових результатів є недостовірними, оскільки вони не знайшли підтвердження у фактичних результатах. Більшість прогностичних показників у частині планування окремих складових доходів і витрат є вищими за реальні. При цьому головною причиною викривлення показників фінансових результатів є систематичне завищення планових показників доходів, насамперед чистого доходу від реалізації, та заниження показників витрат невиробничого характеру.

Така практика фінансового планування, що реалізується на державних підприємствах України, є прямим порушенням принципів планування. Прийняття як бази для планування недостовірних прогностичних показників призводить до неможливості ефективної організації функціонування державного сектору економіки та прийняття необґрунтованих помилкових управлінських рішень.

Враховуючи нормативні терміни складання фінансових планів державними підприємствами, вважаємо за доцільне здійснювати прогнозування можливої величини доходів і витрат за передплановий період шляхом коригування звітних показників року, що передуює передплановому, на середній темп їх зміни за декілька попередніх років.

З метою поліпшення виконання фінансових планів суб'єктів господарювання державного сектору економіки щодо формування фінансових результатів (зростання прибутковості за рахунок скорочення збитковості) необхідно враховувати при обґрунтуванні планових показників цільовий рівень фінансової ефективності даного сегмента національної економіки. Виконання цього завдання можливо за умови використання науково обґрунтованих економетричних моделей фінансової ефективності державного сектору економіки, що характеризують її функціональну залежність від дії системи факторів, які визначають темпи економічного зростання національної економіки (зокрема, ділову активність державного сектору економіки).

Враховуючи те, що фінансова ефективність державного сектору економіки залежить від ряду показників ділової активності та має принаймні два рівня оцінювання з результатом «ефективно» або «неефективно», моделювання їх взаємозв'язку доцільно проводити на основі дискримінантного аналізу. Він є статистичним методом, який дозволяє вивчити відмінності між двома і більше групами об'єктів за декількома змінними одночасно. Дискримінантний аналіз дозволяє здійснити класифікацію фінансової ефективності державного сектору з урахуванням змін показників ділової активності в умовах, коли не відомо заздалегідь, до якого з існуючих класів вона належать.

Дискримінантна функція будується аналогічно рівнянню регресії, яке має такий вигляд (3.10):

$$D = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_kx_k \quad (3.10)$$

де D – залежна змінна, що ідентифікує приналежність об'єкта оцінювання до однієї з декількох груп;

b_0, b_1, b_2, b_3, b_k – коефіцієнти (параметри) регресії;

$x_1, x_2 \dots x_k$ – незалежні змінні.

Слід відзначити, що якісні незалежні змінні (номінальні та порядкові), що використовуються в дискримінантному та регресійному аналізах, перетворюються на бінарний тип (частіше всього 0-1). Отримані таким чином бінарні змінні називають фіктивними (dummy), вони відображають наявність (1) або відсутність (0) ознаки. При порівнянні двох груп (бінарна залежна змінна) формується одна дискримінантна функція [52].

Проведемо моделювання дискримінантної функції на основі покрокового аналізу з виключенням. У цьому випадку всі змінні (показники ділової активності) будуть спочатку включені в модель, а потім на кожному кроці змінні, що не значно впливають на результат оцінки, виключатимуться зі складу моделі. У підсумку склад дискримінантної моделі міститиме лише ті змінні, чий внесок у дискримінацію більший, ніж у інших.

На першому етапі нами передбачається, що на фінансову ефективність державного сектору економіки впливають такі показники за державним сектором економіки:

- темп зростання обсягу реалізації продукції, робіт, послуг (x_1);
- темп зростання чистого прибутку (x_2);
- темп зростання кількості суб'єктів господарювання (x_3);
- темп зростання середньооблікової кількості зайнятих (x_4);
- темп зростання середньорічної вартості оборотних активів (x_5);
- темп зростання середньорічної вартості основних фондів (x_6);
- темп зростання обсягів фінансування з бюджету (x_7).

З метою формування репрезентативної вибірки нами сформовано таблицю вихідних даних для проведення моделювання дискримінантної функції, що містить відповідні показники за період 2006–2009 рр. (табл. 3.1).

Якщо формувати дискримінантну функцію у складі всіх передбачених змінних, то вона матиме такий вигляд (3.11):

$$y = -0,1152 - 0,0117x_1 + 0,0001x_2 + 0,0142x_3 + 0,0449x_4 + 0,0248x_5 - 0,0584x_6 - 0,0027x_7 \quad (3.11)$$

Статистична значущість кожної змінної визначається значенням показника F-статистики, який є характеристикою міри внеску змінної у формування результативного показника. Оцінений за допомогою пакета аналізу даних табличного процесора Excel рівень значущості даної дискримінантної функції становить 0,68, що значно перевищує граничний рівень.

Оцінка показників значущості сформованої дискримінантної функції на основі традиційних статистичних параметрів подана в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Оцінка значущості показників дискримінантної функції

Показник	Значення
Множинний R	0,345189
R-квадрат	0,119156
Нормований R-квадрат	-0,05212
Стандартна помилка	6,155063
Спостереження	44

Оскільки значущість коефіцієнта детермінації даної функції становить 0,35, то він має бути скоригований з метою підвищення рівня адекватності та презентативності дискримінантної функції.

При формуванні дискримінантної функції може застосовуватися метод, який передбачає введення додаткових змінних, що справляють значний вплив на результативний показник. На нашу думку, крім показників ділової активності, важливим параметром формування

фінансової ефективності державного сектору економіки є зміна його відносних масштабів (x_8).

У результаті кореляційно-регресійного моделювання отримано таку дискримінантну функцію залежності фінансової ефективності від зміни якісних показників і кількісних параметрів функціонування державного сектору економіки (3.12):

$$y = 1,226712 + 0,0084x_1 + 0,0002x_2 + 0,0021x_3 + 0,0544x_4 + 0,0228x_5 - 0,0558x_6 - 0,0017x_7 - 0,0367x_8 \quad (3.12)$$

Вона характеризується високим рівнем значущості, який дорівнює 0,55. При цьому згідно з розрахованим коефіцієнтом детермінації введені нами в модель змінні зумовлюють близько 17 % варіації фінансової ефективності державного сектору економіки.

При цьому враховуючи, що рівень фінансової ефективності державного сектору економіки може мати будь-яке як позитивне, так і негативне значення, а також з врахуванням фактичних рівнів ефективності різних видів економічної діяльності державного сектору пропонуємо таку шкалу оцінювання фінансової ефективності:

- менше 0 – фінансово неефективне функціонування державного сектору;
- від 0 до 10 – середній рівень фінансової ефективності даного сегмента;
- більше 10 – високий рівень фінансової ефективності.

Таким чином, узагальнюючи наведені пропозиції щодо удосконалення планування фінансів державного сектору економіки пропонуємо таку схему здійснення даного процесу (рис. 3.14). Згідно з нею передбачається послідовне проходження чотирьох модульних етапів, кожен з яких підпорядкований загальній меті планування фінансів державного сектору – забезпечення підвищення рівня соціально-економічної, бюджетної та фінансової ефективності його функціонування.

На нашу думку, отриману модель можна використовувати для прогнозування фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки при формуванні планових показників розвитку даного сегмента національної економіки.

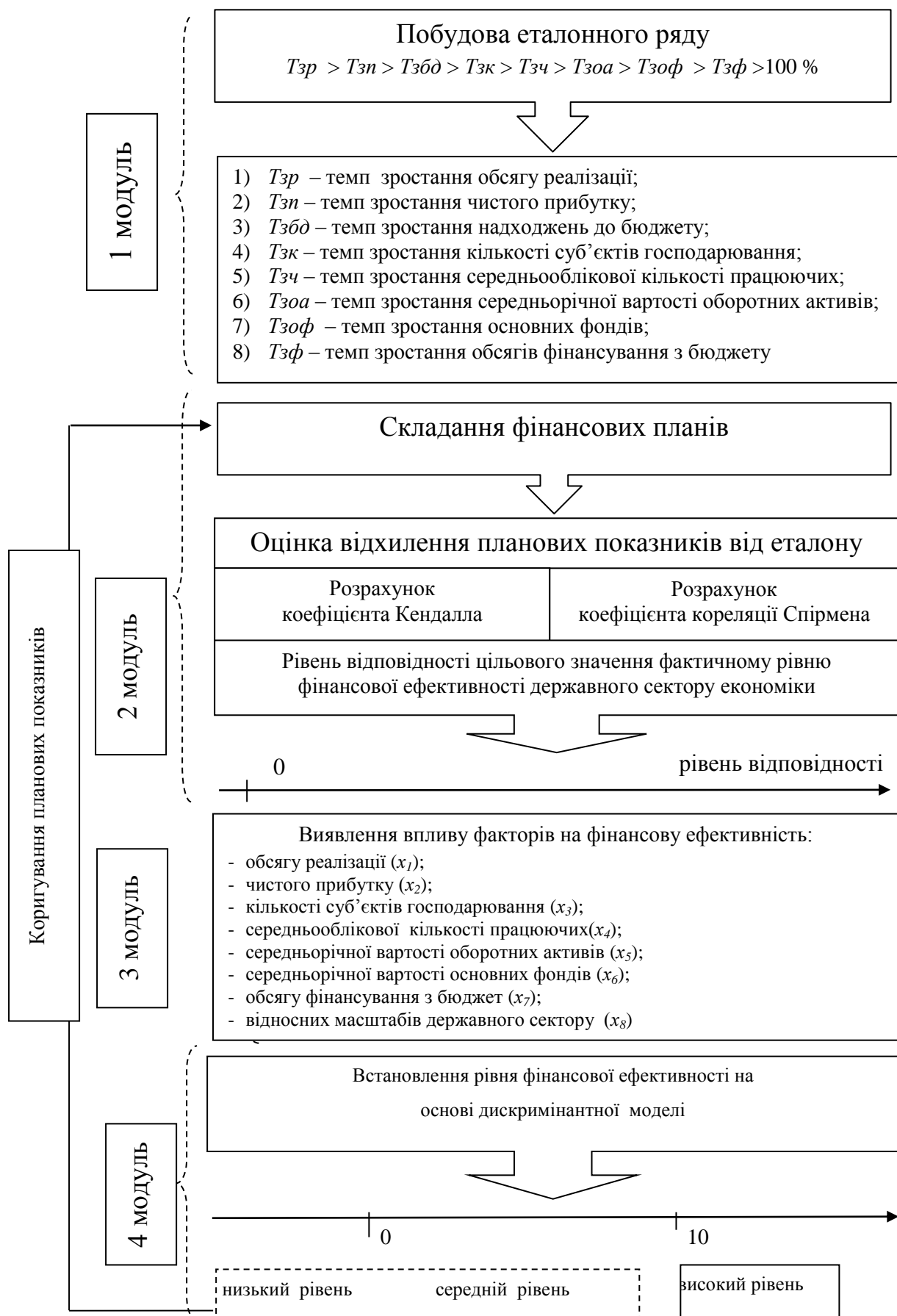

Рис. 3.14. Структурно-логічна схема цільового планування фінансів державного сектору економіки та визначення рівня фінансової ефективності їх функціонування

Наприклад, спробуємо визначити прогнозний рівень фінансової ефективності державного сектору економіки спираючись на середні показники за період 2006–2009 рр. змінних і результативного параметрів дискримінантної моделі фінансової ефективності державного сектору економіки, поданих у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Середні показники змінних і результативного параметрів дискримінантної моделі за період 2006–2009 рр.

Показник	Фактичне значення фінансової ефективності	Темп зростання, %							
		обсягу реалізації продукції, робіт, послуг	чистого прибутку	кількості суб'єктів господарювання	середньооблікової кількості зайнятих	середньорічної вартості оборотних активів	середньорічної вартості основних фондів	обсягів фінансування з бюджету	відносних масштабів
Середнє значення показників	-0,15	108,18	883,62	89,09	87,91	124,56	114,74	184,13	95,57

Джерело: власні розрахунки.

У результаті підстановки даних табл. 3.8 у формулу 3.13 отримується повна відповідність розрахункового значення фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки фактичному. Це підтверджує можливість використання моделі у прогностичній роботі та отриманні на її основі достовірних результатів. При цьому оцінений рівень фінансової ефективності, що становить 0,15, відповідно до запропонованої шкали оцінювання можна характеризувати як низький, оскільки він є від'ємним.

Таким чином, впровадження запропонованої моделі цільового планування фінансів державного сектору економіки дозволить забезпечити досягнення заданих параметрів соціально-економічного розвитку України, своєчасно виявити недоліки в розроблених фінансових планах суб'єктів державного сектору та можливі резерви для підвищення ефективності функціонування даної ланки фінансової системи.

ВИСНОВКИ

Подальший розвиток фінансів державного сектору економіки є одним з пріоритетних завдань реалізації фінансової політики країни, що потребує адаптації даного сегмента до сучасних умов суспільного розвитку, який можливий лише при додержанні оптимальної секторальної структури національної економіки.

Недостатня ефективність використання фінансів державного сектору економіки як одного з інструментів забезпечення соціально-економічного розвитку насамперед пов'язана з відсутністю науково-обґрунтованих підходів до визначення, конкретизації складових, основних факторів формування, методів оцінювання та механізмів підвищення такої ефективності.

Аналіз існуючих наукових підходів до визначення місця фінансів державного сектору економіки свідчить, що виходячи з їх функціонального призначення та ролі дана ланка є невід'ємною складовою державних фінансів України. У роботі обґрунтовано основне призначення фінансів державного сектору економіки, яке полягає в забезпеченні належного рівня соціальних стандартів, подальшому розвитку стратегічних і базових галузей економіки, структуризації національної економіки в цілому та сприянні зміцненню фінансової безпеки України.

Фінанси державного сектору економіки слід розглядати як систему економічних відносин з приводу формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки для забезпечення їх ефективного розвитку, задоволення соціально-економічних потреб суспільства та дотримання належного рівня національної безпеки. Функціональне призначення даної ланки фінансової системи розкривається в розподільчій, забезпечувальній та контрольній функціях.

У зв'язку із сучасними трансформаційними процесами та наслідками світової фінансово-економічної кризи поступово відбувається скорочення присутності державного сектору в економіці України. Проте вказаний процес має свої об'єктивні межі, зумовлені тим, що в рамках державного сектору повинні залишатися ті галузі та об'єкти, які необхідні державі для якісного виконання своїх функцій, а також діяльність яких має стратегічний вплив на перебіг соціально-економічних явищ і процесів. Визначення даних меж безпосередньо пов'язане з оцінкою ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки.

При визначенні сутності ефективності фінансів державного сектору економіки доцільно використовувати цільовий підхід, оскільки функціонування цього сегмента економічної системи не завжди спрямовано на отримання кількісних результатів, а може визначатися якістю державного управління, його корисністю з точки зору відповідності потребам та інтересам суспільства. Тому ефективність фінансів державного сектору економіки є комплексною характеристикою якості

формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки за критерієм повноти досягнення поставлених цілей соціально-економічного розвитку.

Забезпечення ефективності фінансів державного сектору економіки є важливим напрямком реалізації фінансової політики країни, який дозволяє обґрунтувати доцільність і масштаби його присутності в економіці, сприяє поліпшенню функціонування економічної системи країни в цілому, раціоналізації фінансового планування щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави.

Рівень залучення державного сектору у функціонування національної економічної системи характеризується інтегральним показником відносних масштабів державного сектору економіки, який узагальнює основні кількісні показники розвитку державного сектору.

Одним з концептуальних положень при визначенні оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки є розробка системи показників, що дозволяють отримати індивідуальну та комплексну оцінку якості фінансового забезпечення державного сектору економіки.

З метою вирішення задачі побудови системи оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки доцільно використовувати методiku, засновану на розрахунку комплексного показника ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки, що складається з інтегральних показників соціально-економічної ефективності бюджетних установ, бюджетної ефективності та фінансової ефективності. Цю методiku слід застосовувати у процесі обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації складу, структури та масштабів державного сектору економіки за критерієм максимізації рівня ефективності.

Результати проведеного статистичного аналізу регресійного взаємозв'язку відносних масштабів державного сектору та фінансової ефективності його функціонування в цілому та в розрізі окремих видів економічної діяльності дозволили розробити рекомендації щодо підвищення рівня ефективності даного сегмента за рахунок його реструктуризації в розрізі окремих видів економічної діяльності, потреба в якій зумовлена наявністю внутрішньо секторальної конкуренції. При цьому подальший розвиток державного сектору економіки України має базуватися на основі принципів концентрації та ефективного інвестування ресурсів.

З іншого боку, в ринковому середовищі розвиток державного сектору економіки відбувається під впливом факторів міжсекторальної конкуренції за рахунок проведення перманентної трансформації відносин власності, проявом якої є динамічний характер розміру державного сектору. Це виявляється у циклічності зміни його ролі в соціально-економічних процесах, тобто так званому приватизаційному циклі,

спрямованому на безперервний пошук оптимальних масштабів співіснування державного і приватного секторів.

Результати аналізу приватизаційних циклів можуть бути використані як попереджуючі індикатори, що дозволяють обґрунтувати потреби в проведенні структурної трансформації відносин власності певної спрямованості залежно від виявлених чинників дестабілізації економічного розвитку України. При цьому слід звертати увагу на те, що для реліктових економік, до яких належить і Україна, дуже високою є ймовірність трансформації режиму функціонування економіки та зміни характеру приватизаційного циклу, що виявляється у необхідності застосування різних типів моделей циклу.

У довгостроковій перспективі розвиток приватизаційного циклу супроводжується законом Вагнера, згідно з яким зростання виробництва відбувається в умовах прискореного зростання державних витрат. Процеси економічного зростання в українській економіці підпорядковуються дії закону Вагнера, що обумовлено становленням ринкових механізмів у національній економіці та незавершеністю процесів формування структури власності. При цьому відповідно до ефекту Арні-Рана, позитивний вплив нарощення державних витрат на зростання ВВП спостерігається до моменту досягнення оптимального значення частки державних витрат, яка за результатами проведеного дослідження для України становить близько 23 %, тобто знаходиться на рівні класичної точки Скаллі.

Для оцінки впливів масштабів державного сектору економіки на економічне зростання доцільно використовувати відносний показник, що характеризує величину зростання ВВП у розрахунку на 1 % інтегрального показника масштабу державного сектору. При цьому слід враховувати, що дія зміни структурних зрушень в економіці на економічне зростання відбувається з певним часовим запізненням реагування. Сучасний стан державних фінансів вказує на неефективну бюджетну політику України та низький рівень впровадження ринкових механізмів регулювання економіки, оскільки зростання частки бюджетних витрат знижує темпи приросту ВВП країни.

Отже, спільна дія закону Вагнера та ефекту Арні-Рана зумовлює існування об'єктивного обмеження для зростання національної економіки і засвідчує, що при досягненні певної величини ВВП подальше функціонування економічної системи спрямовано лише на збереження вже досягнутого рівня достатку, а не на його накопичення. При цьому співвідношення між державним і приватним секторами в національній економіці тимчасово стабілізується.

У процесі управління ефективністю фінансів державного сектору економіки важливе значення має здійснення контролю за рівнем фінансової ефективності суб'єктів державного сектору економіки України, який може бути заснований на використанні динамічного нормативу. Він базується на зіставленні фактичного розподілу темпів зростання основних

фінансово-економічних показників діяльності державного сектору, що визначають її фінансову ефективність, з нормативною послідовністю.

Одним з напрямів підвищення ефективності фінансів державного сектору економіки є впровадження дієвої системи фінансового планування, спрямованої на встановлення обґрунтованих цільових показників формування фінансів державного сектору економіки та його ділової активності відповідно до існуючих економічних умов. З метою удосконалення процесу фінансового планування для суб'єктів державного сектору економіки, який діє в Україні, запропоновано впровадити систему цільового планування фінансової ефективності державного сектору економіки, що дозволить забезпечити досягнення заданих параметрів соціально-економічного розвитку України, своєчасно виявляти недоліки в розроблених фінансових планах і можливі резерви для підвищення ефективності функціонування даної ланки фінансової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит : навчальний посібник / М. М. Александрова, С. О. Маслова ; ред. Г. Г. Кірейцев. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ЦУЛ, 2002. – 336 с.
2. Аткинсон Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектору / Э. Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц. – М. : Аспект Пресс, 1995. – 832 с. – (Обновление гуманитарного образования в России).
3. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; ред. В. Д. Базилевич. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
4. Балацкий Е. Особенности государственного сектору промышленности / Е. Балацкий // Экономист. – 2002. – № 6. – С. 3-9.
5. Балацкий Е. В. Проблемы оценки масштабов и эффективности государственного участия в экономике / Е. Балацкий // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. – 1997 – № 6. – С. 22-44.
6. Балацкий Е. Воспроизводственные аспекты динамики государственного сектору / Е. Балацкий, В. Коньшев // Экономист. – 2003. – № 9. – С. 13-20.
7. Балацкий Е. Измерение масштабов государственного сектору // Экономист. – 1999. – № 9. – С. 69-74.
8. Балацкий Е. Роль государственного сектору в национальной экономике: общемировые тенденции / Е. Балацкий, В. Коньшев // Общество и экономика. – 2003. – № 7/8. – С. 5-28.
9. Балацкий, Е. Закон Вагнера, кривая Арми–Рана и парадокс богатства / Е. Балацкий // Общество и экономика. – 2010. – № 9. – С. 80-97.
10. Белая В. В. Развитие взглядов на государственные финансы в экономической науке / В. В. Белая // Финансы и кредит. – 2008. – № 27. – С. 19-28.
11. Бережная Е. В. Математические методы моделирования экономических систем : учебное пособие / Е. В. Бережная, В. И. Бережной. - М. : Финансы и статистика, 2001. - 368 с.
12. Берлин С. И. Теория финансов : учебное пособие / С. И. Берлин. – М. : Приор, 2000. – 256 с.
13. Білик М. Д. Фінансові результати підприємств державного сектору економіки в умовах планування / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 128-143.
14. Білик М. Д. Управління фінансами державних підприємств / М. Д. Білик. – К. : Знання, 1999. – 312 с.
15. Біль Д. Закон Вагнера: до останньої версії статті Адольфа Вагнера, опублікованої 1911 р., та її переклад / Д. Біль // Журнал Європейської економіки. – 2003. – Том 3 (1). – С. 5–15.
16. Большой экономический словарь : словарь / ред. А. Н. Азрилиян. – 4-е изд., доп. и перераб. – М. : Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.

17. Бюджетна система України : навч. посібник для вузів / Під ред. Юрія С. І. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.
18. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик ; КНУ ім. Т.Г. Шевченка. – 4-е вид., доп. – К. : Ніос, 2003. – 416 с.
19. Венгер В. Організація управління державними підприємствами: стан і перспективи / В. Венгер // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 26-33.
20. Виссарионов А. Государственный сектор : границы, контроль, управление / А. Виссарионов, И. Федорова // Экономист. – 2003. – № 6. – С. 3-12.
21. Головінов О. М. Загальнотеоретичні засади функціонування державного сектору / О. М. Головінов // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 5-18.
22. Головінов О.М. Державний сектор сучасної економіки: теоретико-методологічний аспект : монографія / О.М. Головінов. – Донецьк, 2010. – 396 с.
23. Гончарова Н. Г. Світовий досвід регулювання державного сектору економіки та можливості його використання у вітчизняній практиці / Н. Г. Гончарова // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 5. – С. 3-10.
24. Гончарова Н. Г. Теоретичні питання визначення змісту та структурних складових державного сектору економіки / Н. Г. Гончарова // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 8. – С. 9-17.
25. Господарський кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
26. Государственный сектор промышленности в системе экономического регулирования : монография / [Н. Г. Чумаченко, Л. Г. Червова, Л. М. Кузьменко, Л. П. Метлова и др.] – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2003. – 330 с.
27. Дадашев А. З. Финансовая система России : учебное пособие / А. З. Дадашев, Д. Г. Черник. – М. : Инфра-М, 1997. – 248 с
28. Дейнека О. В. Взаємозв'язок масштабів та ефективності функціонування державного сектору економіки / О. В. Дейнека // Актуальні проблеми економіки, 2009. – № 9 (99). – С. 58-64.
29. Дейнека О. В. Методичні підходи щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектору економіки / О. В. Дейнека // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 26. – С. 221-229.
30. Дейнека О. В. Система показників ефективності функціонування суб'єктів державного сектору економіки / Дейнека О. В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 25. – С. 268-274.
31. Дейнека О. В. Стан та перспективи розвитку державного сектору економіки України / О. В. Дейнека // Економіка: проблеми теорії та

- практики : зб. наук. праць. – Випуск 234 : В 4 т. – Т. 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 527-534.
32. Дейнека О. В. Целевое планирование финансов государственного сектору экономики / І. М. Боярко, О. В. Дейнека // «БизнесИнформ», 2009. – № 10. – С. 124-128.
  33. Денисюк О. М. Стан та проблеми управління державним корпоративним сектором в Україні / О. М. Денисюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 10. – С. 68-72.
  34. Дехтяр Н. А. Ефективність фінансів державного сектору економіки: сутність, значення та фактори формування / Н. А. Дехтяр, І. М. Боярко, О. В. Дейнека // Інноваційна економіка. – 2011. – № 1. – С. 194-201.
  35. Дехтяр Н. А. Основи функціонування фінансів державного сектору як складової фінансової системи України / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека // Вісник УАБС, 2009. - 1(26). – С. 24-29.
  36. Длугопольський О. В. Концептуальні засади функціонування державного сектору у глобалізованій економіці / О. В. Длугопольський // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С.11-23.
  37. Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектору : навчальний посібник / О. В. Длугопольський. – К. : «ВД «Професіонал», 2007. – 592 с.
  38. Дорофеева А. А. Государственный сектор промышленности Украины в условиях трансформационной экономики / А. А. Дорофеева // Управление экономикой переходного периода. – Донецк : ИЭП НАН Украины. – 2001. – С. 103-110.
  39. Дорофеева А. А. Подходы к оценке эффективности управления в государственном секторе промышленности / А. А. Дорофеева // Наук. пр. Донецького національного технічного ун-ту. – Сер.: економічна. – Донецьк : ДонНТУ. – 2003. – Вип. 69. – С. 220-225.
  40. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку : монографія / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; ред. В. М. Гейця. – К. : Фенікс, 2003. – 1008 с.
  41. Енциклопедія бізнесмена економіста менеджера / ред. Р. С. Дяків. - К. : Міжнародна економ. фундація, 2002. - 704 с.
  42. Ермакова Е. А. Государственные финансы в финансовой системе России / Е. А. Ермакова // Финансы и кредит. – 2007. – № 3. – С. 32-41.
  43. Єпіфанов А. О. Методи державного управління у сфері економіки: проблема узгодження економічного і юридичного розуміння / А. О. Єпіфанов // Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування. – Суми , 2000. – С. 22-25.
  44. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки: Теоретико-методологічний аспект : монографія / С. А. Єрохін. – К. : Світ Знань, 2002. – 528 с.

45. Засади формування бюджетної політики держави : монографія / Нац. академія управління ; ред. М. М. Єрмошенко. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
46. Илларионов А. Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. – 2002. – № 9. – С. 18-45.
47. Камышанская М. А. Экономическое состояние государственного сектору экономики Украины / М.А. Камышанская // Экономика Крыма. – 2002. – № 4. – С. 32-36.
48. Канцуров О. О. Удосконалення методології оцінки ефективності управління підприємствами державного сектору економіки / О. О. Канцуров, О. С. Білоусова // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 143-152.
49. Карлін М. І. Державні фінанси України : навчальний посібник / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2008. – 348 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
50. Карпінський Б. А. Фінансова система : навчальний посібник / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко ; Мін-во освіти і науки України, Львівський держ. фінансово-економ. ін-т. – К. : ЦНЛ, 2003. – 184 с.
51. Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег : пер. с англ. / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
52. Ким Дж.- О. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / Дж. - О. Ким, Ч. У. Мьюллер, У. Р. Клекка [и др.] : пер. с англ. под ред. И. С. Енюкова – М. : Финансы и статистика. – 1989. – 215 с.
53. Класифікація інституційних секторів економіки України. Наказ Державного комітету статистики України від 18.04.2005 № 96. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data/base20/ukr20879.htm>.
54. Ковальчук А. Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку : монографія / А. Т. Ковальчук. - К. : Парламентське вид-во, 2007. - 488 с.
55. Ковальчук С. В. Фінанси : навчальний посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : Новий Світ – 2006. – 568 с. – (Вища освіта в Україні).
56. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / О. І. Ковтун. – Львів : Новий Світ – 2007. – 432 с. – (Вища освіта в Україні).
57. Коньшев В. А. Государственный сектор России в системе макроэкономического регулирования / В. А Коньшев. – М : ЗАО "Издательство "Экономика" , 2004. – 158 с.
58. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : монографія / М. І. Крупка ; Мін-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
59. Кудряшов В. П. Фінанси : навчальний посібник / В. П. Кудряшов. – Херсон : Олді-плюс, 2002. – 352 с.

60. Кухар О. В. До питання про визначення оптимальних параметрів державного сектору економіки України // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. – 2004. – Вип. 1 (25). – С. 29-34.
61. Кухар О. Ефективність державного сектору економіки: необхідність та інструментарій дослідження / О. Кухар // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Вип. 32. – Львів, 2003. – С. 166-172.
62. Леонтьев В. Е. Финансы, деньги, кредит и банки : учебное пособие / В. Е. Леонтьев, Н. П. Радковская. – СПб. : Знание, ИВЭСЭП, 2003. – 384 с.
63. Лук`яненко І. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти : монографія / І. Г. Лук`яненко. – К. : КМ Академія, 2004. – 542 с.
64. Луніна І. Державні видатки: тенденції і фактори зростання / І. Луніна // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 104–110.
65. Луніна І. О. Державні фінанси України в перехідний період: монографія / І. О. Луніна. – Харків: Форт, 2000. – 296 с.
66. Лютий І. О. Новітні тенденції розвитку фінансової системи держави / І. О. Лютий // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 24-30.
67. Манойленко О. Визначення меж корпоративного сектору економіки України та його структури / О. Манойленко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 3. – С. 221-227.
68. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни : монографія / І. Г. Манцуров ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2006. – 392 с.
69. Медведев Д.Н. Методологические проблемы оценки эффективности хозяйственной деятельности предприятий госсектору / Д. Н. Медведев // Управление экономикой переходного периода. – Донецк : ИЭП НАН Украины. – 2004. – С. 250-260.
70. Методика визначення питомої ваги державного сектору в економіці. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного комітету статистики України, Фонду державного майна України від 04.11.2003 № 307/375/1963. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart84/idx84599.htm>.
71. Міжнародні фінанси : навчальний посібник / ред. Ю. Г. Козак. – 3-е вид. перероб. та доп. – К. : ЦУЛ, 2007. – 640 с.
72. Мікроекономіка : підручник / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; ред. В. Д. Базилевич. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2008. - 679 с.
73. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / за ред. д.е.н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка». – 2009 – 528 с.

74. Нигматулин Р. Об оптимальной доле государственных расходов в ВВП и темпах экономического роста / Р. Нигматулин // Вопросы экономики. – 2003. – № 3. – С. 125–131.
75. Новосьолова Г. Г. Ефективність функціонування органу державного управління / Г. Г. Новосьолова // Теорія та практика державного управління, 2009.- № 1 (24). – С. 130-138.
76. Опарін В. М. Фінанси. (Загальна теорія) : навчальний посібник / В. М. Опарін ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. - 2-ге вид., доп. і перероб. - К. : [s. n.], 2002. - 240 с.
77. Офіційний сайт Державної служби статистики України / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
78. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
79. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/index>.
80. Офіційний сайт Фонду державного майна України / Фонд державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.spfu.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
81. Павлюк К. В. Досвід реформування державних фінансів у нових країнах – членах Європейського Союзу / К. В. Павлюк, І. В. Іголкін // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 44-56.
82. Павлюк К.В. Концептуальні підходи до аналізу державних видатків / Павлюк К.В., Ахмед Т.В. // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 73-90.
83. Пасічник, Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посібник / Ю. В. Пасічник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання - Прес, 2003. – 523 с.
84. Петришина Н. В. Державний сектор в економіці України: теоретичні та організаційні засади / Н. В. Петришина // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 103-114.
85. Плакіда В. Т. Розвиток державного корпоративного сектору як форма реалізації власності / В. Т. Плакіда // Фондовый рынок. – 2009. – № 5. – С. 6-12.
86. Про Державну програму приватизації. Закон України від 18 травня 2000 р., № 1723-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1723-14>.
87. Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірніх підприємств. Наказ Міністерства економіки України від 21.06.2005 № 173 (зі змінами та

- доповненнями). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0729-05>.
88. Програма "Власність народу". Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2005 р. № 413. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart45/idx45882.htm>.
  89. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2004. – 480 с. – (Библиотека словарей "ИНФРА-М").
  90. Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. М. Рац // Економічний простір, 2008. – № 15. – С. 275-286.
  91. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні : монографія / за редакцією д. е. н. Б. Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. прогнозув. – Х. : Форт, 2003. – 424 с.
  92. Романенко О. Р. Фінанси : підручник / О. Р. Романенко ; Мін-во освіти і науки України, Укр. Фінансово-економічний ін.-т. – 3-е вид. стереот. – К. : ЦНЛ, 2006. – 312 с.
  93. Савельєва Т. М. Щодо питання про приватизацію та формування державного сектору економіки / Т. М. Савельєва // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2002. – № 9. – С. 52-54.
  94. Савченко П. В. Экономика общественного сектора : учебник / П. В. Савченко, И. А. Погосов, Е. Н. Жильцов. – М. : Инфра-М. – 2009. – 763 с.
  95. Саркісян В. Р. Сутність та зміст поняття «ефективність діяльності комерційного банку» / В. Р. Саркісян // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2009. – № 1. – С. 251-258.
  96. Сацік В. І. Циклічність економічного розвитку України / В. І. Сацік // Економіст. – 2005. – № 5. – С. 80-83.
  97. Світлична Ю.В. Ефективність функціонування регіональних економічних систем /Ю. В. Світлична // Економіка будівництва і міського господарства, 2007. – Т. 3. – № 1. – С. 31-38.
  98. Семенюк В. П. Розвиток корпоративного сектору економіки та корпоративного управління в Україні / В. П. Семенюк // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 3. – С. 78-89.
  99. Соловьев М. М. Проблемы оценки эффективности управления государственной собственностью / М. М. Соловьев, Л. И. Кошкин // Менеджмент в России и за рубежом. – 2008. – № 4. – С. 32-47.
  100. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектору : пер. с англ / Дж. Е. Стігліц. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
  101. Теория статистики : учебник / Р. А. Шмойлова ; ред. Р. А. Шмойлова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 464 с.
  102. Теория финансов : учебное пособие / ред. Н. Е. Заяц. – 2-е изд., стереот. – Минск : Вышэйшая школа, 1998. – 368 с.

103. Толстоноженко И. А. О некоторых теоретических аспектах управления государственными финансами / И. А. Толстоноженко // Финансы и кредит. – 2006. – № 25. – С.52–57.
104. Умови завершення приватизації в Україні : аналітичний звіт та рекомендації для Державної програми приватизації / В. Дубровський, О. Пасхавер, Л. Верховодова, Б. Блащик. – Варшава, Київ : Центр соціально-економічних досліджень. – 2007. - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.case-kraine.com.ua/u/publications/f0ab7ba5d8a81a533668e0762dfcc073.pdf>.
105. Управление государственной собственностью : учебник / ред. В. И. Кошкин. – Изд. расш. и доп. – М. : Экмос, 2002. – 664 с.
106. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; ред. В. М. Федосов ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
107. Финансовое право : учебник / ред. Н. И. Химичева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2002. – 600 с.
108. Финансовое право для экономических специальностей : учебник / Финансовая академия при правительстве РФ ; ред. С. О. Шохин. – 3-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2008. – 544 с.
109. Финансы : учебник / В. В. Ковалев. – 2-е перераб. и доп. – М. : ТК Велби : Проспект, 2004. – 634 с.
110. Финансы : учебник / В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др. ; под ред. В.М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 432 с.
111. Финансы : учебник / О. В. Врублевская ; ред. М. В. Романовский ; СПбГУ экономики и финансов. – М. : Перспектива, 2000. – 520 с.
112. Финансы : учебник для вузов / ред. Л. А. Дробозина. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 527 с.
113. Финансы : учебное пособие / А. М. Ковалева. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 334 с.
114. Финансы : ученик / Грязнова А. Г., Маркина Е. В., Седова М. Л. и др. ; под ред. Грязновой А. Г., Маркиной Е. В. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 504 с.
115. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учебник для вузов / ред. Г. Б. Поляк. – 2-е изд. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 512 с.
116. Фінанси (теоретичні основи) : підручник / МАУП ; рук. роботи М. В. Грідчина. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : МАУП, 2004. – 312 с.
117. Фінанси : навчальний посібник / ред. В. І. Оспіщев. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
118. Фінанси : підручник / ред.: С. І. Юрій, В. М. Федосов. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
119. Фінансове право України : навчальний посібник / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос ; Ін-т держави і права ім. В.

- М. Корецького НАН України, УАБС НБУ. – Суми : Університетська книга, 2004. – 320 с.
120. Ходов Л. Г. Основы государственной экономической политики / Л. Г. Ходов. – М. : БЕК, 1997. - 332 с.
  121. Хохич Д. Г. Ефективність системи державних фінансів у контексті інституційного підходу / Д. Г. Хохич // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С.65-74.
  122. Хубиев К. Государственная собственность и условия ее эффективности (методологический аспект) / К. Хубиев // Экономист. – 2003. – № 1. – С.45-57.
  123. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15&p=1243409023593168>.
  124. Червова Л. Г. Анализ эффективности управления государственным сектором промышленности / Л. Г. Червова, Л. М. Кузьменко, Е. Р. Васильченко, М. А. Камышанская // Управление экономикой переходного периода. – Донецк : ИЭП НАН Украины. 2002. – С. 3-34.
  125. Чечетов М. Концептуальні засади управління об'єктами державної власності / М. Чечетов, І. Жадан // Економіка України. – 2005. – № 3. – С. 20-32.
  126. Шевчук В. О. Державні фінанси зарубіжних країн / В. О. Шевчук // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 3-13.
  127. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : Инфра-М, 1995. – 176 с.
  128. Шитко О. П. Фінансова система: підходи до визначення та кількісної оцінки / О. П. Шитко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 66-75.
  129. Якобсон Л. И. Экономика общественного сектору. Основы теории государственных финансов : учебник для вузов / Л. И. Якобсон. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 319 с.
  130. Broadman Harry G. Is Russia restructuring? = Реструктуризация корпоративного сектору в России / Н. G. Broadman, F. Recanatini // Corporate Ownership & Control. – 2003. – № 1. – С. 50-72.
  131. De Alessi L. The Economics of Property Rights: a Review of Evidence / De Alessi L. // Research in Law and Economics. – 1980. – Vol. 2. – P. 27-40.
  132. Does ISO 9000 certification pay? // ISO Managements System. 2002. Juli – August. P.3140.
  133. Due J. F. Government Finance: Economics of the Public Sector / J. F. Due, A.F. Friedlaender. – Homewood, Richard D. Irwin Inc. – 1973.
  134. Eggertson T. Economic Behaviour and Institutions / T. Eggertson. – Cambridge. – 1990.

135. Eurostat / European Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>. – 04.11.2011. – Назва з екрану.
136. Fishburn P. Utility Theory for Decision Making / P. Fishburn. – John Wiley and Sons, New York, – 1970.
137. Gervais M. Control de Gestion et Planification de l'Entreprise. Tome 2 / M. Gervais. – Paris : Economica. – 1989. - 426 с.
138. Hicks U.K. Public Finance / U.K. Hicks. – Nisbet, London. – 1974.
139. Laffont J.-J. Public Economics / J.-J. Laffont. – MIT Press. – 1989.
140. Lamartina S. Increasing Public Expenditures: Wagner's Law in OECD countries / S. Lamartina, A. Zaghini ; Universitad d'Salamanca [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://campus.usal.es/~XVEEP/PAPERS/J1S6/XVEEP-29%20LAMARTINA-ZAGHINI.pdf>. – 10.10.2011. – Назва з екрану.
141. Mitchell D. The Impact of Government Spending on Economic Growth / D. Mitchell ; Heritage Foundation [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.heritage.org/Research/Reports/2005/03/The-Impact-of-Government-Spending-on-Economic-Growth>. – 03.10.2011. – Назва з екрану.
142. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance / R. A. Musgrave. – McGraw-Hill, New York. – 1959.
143. Prest A. R. Public Finance in Theory and Practice / A. R. Prest. – 5th edn. – Weidenfeld and Nicolson, London. – 1975.
144. Rosen S. Harvey. Public Finance / S. Rosen. – Fourth edition, IRWIN. – 1995.
145. Shrinking the state. The political underpinning of privatization / J. Henig C. Hamnet. – Cambridge. – 1999. – P. 59-86.
146. Trotman-Dickenson D. L. Economics of the public sector / D. L. Trotman-Dickenson. – L. : Macmillan. – 1996.
147. Welfens P. Privatization and foreign direct investment in transforming economies / P. Welfens, P. Jasinski. – Dartmouth. – 1994. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.muohio.edu/multifacet/record/mu3ugb2283609>. – 02.09.2011. – Назва з екрану.
148. Wolf J. Power and privatization: Choice a competition in the remaking of British democracy / J. Wolf. – Macmillan press. – 1996. – P. 65.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Базові теоретичні положення функціонування фінансів
державного сектору економіки**

Таблиця А.1

Визначення сутності державного сектору економіки з інституційної точки зору

Автор	Визначення
Є. Балацький	сукупність юридичних осіб, управління якими здійснюється державою через федеральні органи влади і органи влади суб'єктів Федерації
Великий економічний словник (ред. А. Азріліяна)	сукупність підприємств, організацій, установ, що знаходяться в державній власності або контрольованих державними органами або особами, що призначаються, чи наймаються
Г. Дорофєєва	сукупність як державних підприємств, зайнятих у процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання кінцевого продукту, так і інституційних структур держави, що формують правове поле функціонування цих підприємств, а також здійснюють управління і регулювання макроекономічними процесами
Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера (за ред. Р. Дяківа)	сукупність організацій, підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, економічної інфраструктури, державної форми власності, що є у підпорядкування держави й створює додаткову вартість, яка є державною власністю
М. Камишанська	структури держави, які безпосередньо зайняті виробництвом і перерозподілом кінцевого продукту між усіма членами суспільства
О. Ковтун	комплекс господарських об'єктів, які повністю або частково належать центральним і місцевим органам державної влади і використовуються для виконання нею економічних, соціально-культурних та політичних функцій
Д. Медведєв	сукупність економічних об'єктів, сформованих на основі або за участю державної власності (підприємств, установ), стосовно яких можливе здійснення управління суб'єктами державної та місцевої влади
Сучасний економічний словник (за ред. Б. Райзберг)	сукупність здійснюючих економічну діяльність підприємств, організацій, установ, що знаходяться в державній власності і контрольованих державними органами або особами, що призначаються чи наймаються державою
П. Тархов	комплекс господарських об'єктів, які повністю або частково належать центральним чи місцевим органам державної влади і використовуються державою для виконання нею економічних, соціально-культурних та політичних функцій
Л. Ходов	комплексом господарських об'єктів, які повністю або частково належать центральним і місцевим органам влади

Таблиця А.2

Науково-методичні підходи щодо складу фінансової системи країни за рівнем централізації фінансових відносин з виділенням фінансів державного сектору економіки у складі фінансів суб'єктів господарювання

Автор	Сфери фінансової системи	Ланки державних фінансів
З виділенням фінансів державного сектору економіки у складі фінансів суб'єктів господарювання		
А. Грязнова, О. Маркіна	Державні та муніципальні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання	Бюджет органів державної влади та органів місцевого самоврядування, позабюджетні фонди
М. Романовський, О. Врублевська, Б. Сабанти	Державні та муніципальні фінанси, фінанси господарюючих суб'єктів	Бюджетна система, державний кредит
В. Ковалев	Централізовані фінанси, децентралізовані фінанси	Державні та муніципальні фінанси, бюджетна система, державний та муніципальний кредит
Г. Поляк	Централізовані фінанси, децентралізовані фінанси	Федеральний, регіональний і місцевий бюджети, позабюджетні фонди
А. Ковальова	Загальнодержавні фінанси, фінанси господарюючих суб'єктів	Державний бюджет, позабюджетні фонди, державний кредит, фонди страхування, фондовий ринок
М. Грідчіна, В. Захожай, Л. Осіпчук	Державні фінанси, фінанси підприємств, установ, організацій, фінанси домогосподарств, фінанси страхування	Державний бюджет, місцеві бюджети, державні цільові позабюджетні фонди, державний кредит
С. Юрій, В. Федосов	Фінанси домогосподарств, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси держави	Зведений бюджет України, державний кредит, державні цільові фонди
М. Заяц, М. Лисенко	Фінанси підприємств, установ, організацій (централізовані фінанси), загальнодержавні фінанси (децентралізовані фінанси)	Державний бюджет, позабюджетні фонди, державне майнове, особисте та інші види страхування, державний кредит

Продовження табл. А.2

Автор	Сфери фінансової системи	Ланки державних фінансів
З виділенням фінансів державного сектору економіки у складі державних фінансів		
В. Леонтьєв, Н. Радковська	Державна фінансова система, фінансова система в недержавному секторі	Державні фінанси (бюджетна система, державні позабюджетні фонди, фінанси державних підприємств, управління державним майном), муніципальні підприємства
В. Родіонова, Ю. Вавілов, Л. Гончаренко	Фінанси підприємств, установ, організацій, страхування, державні фінанси	Бюджети різних рівнів державного управління, позабюджетні фонди, державний кредит, фінанси державних підприємств
А. Дадашев, Д. Черник	Фінанси господарюючих суб'єктів, державні і муніципальні фінанси, фінанси населення (домогосподарств)	Бюджетний фонд, позабюджетні фонди, фінанси федеральних органів влади, фінанси органів влади суб'єктів РФ, фінанси органів місцевого самоврядування
О. Романенко	Фінансовий ринок, страхування, фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, міжнародні фінанси	Державні і місцеві бюджети, державні цільові фонди, державний кредит, фінанси державного сектору
В. Опарін	Фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, міжнародні фінанси, фінансовий ринок	Бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств
С. Ковальчук, І. Форкун	Державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси, фінансовий ринок	Бюджетна система, централізовані грошові фонди цільового призначення, державний кредит, страхування, фінанси державних підприємств
М. Александрова, С. Маслова, Г. Кірейцев	Міжнародні фінанси, державні фінанси, фінанси господарюючих суб'єктів, фінансовий ринок	Бюджет держави, державний кредит, фонди цільового призначення, фонди підприємств державного сектору економіки

Продовження табл. А.2

Автор	Сфери фінансової системи	Ланки державних фінансів
В. Кудряшов	Державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси закордонних осіб	Державний бюджет, державні цільові фонди, державний кредит, державні підприємства і установи
М. Карлін	Державні фінанси, фінанси підприємств суб'єктів господарювання, страхування, фінансовий ринок, фінанси домогосподарств	Сукупність всіх бюджетів держави, централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення, фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності, державний кредит, державне особисте і майнове страхування
Б. Карпінський, О. Герасименко	Міжнародні фінанси, державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок	Державний бюджет, фонди цільового використання, фінанси державного сектору економіки, державний кредит
В. Базидевич, Л. Баластрик	Державні фінанси, фінанси приватних підприємств і корпорацій, фінанси населення	Зведений бюджет України, фінанси державного сектору економіки, державні централізовані і децентралізовані фонди цільового призначення, державний кредит, резервні та страхові фонди
О. Шитко	Державні фінанси, фінанси господарюючих суб'єктів, страхування, фінансовий ринок, фінанси населення, міжнародні фінанси	Бюджет держави, державний кредит, фонди цільового призначення, фонди підприємств державного сектору

Таблиця А.3

Система фінансових відносин суб'єктів державного сектору економіки

Сфера фінансових відносин	Суб'єкт фінансових відносин	Види фінансових відносин
Внутрішні фінансові відносини	Підприємство і держава як засновник Підприємство і інші засновники (власники)	Формування та використання статутного фонду (капіталу). Отримання частини прибутку на вкладений капітал
	Підприємство і його структурні підрозділи	Розподіл фінансових ресурсів на фінансування та формування необоротних та оборотних активів
	Підприємство	Розподіл та використання прибутку, що залишається в розпорядження підприємства
	Підприємство і його працівники	Формування фонду оплати праці. Матеріальне заохочення та стимулювання працівників. Розподіл частини фінансових ресурсів на матеріальну допомогу. Фінансування соціально-культурних заходів
Зовнішні фінансові відносини	Підприємство і держава	Кошторисне (бюджетне) фінансування. Платежі до бюджету. Відрахування до різних фондів державного, регіонального та галузевого значення
	Підприємство і банківські установи	Розрахунково-касове обслуговування. Отримання і погашення кредитів. Відкриття депозитних рахунків
	Підприємство і інші суб'єкти господарювання	Виконання господарських договорів та зобов'язань
	Підприємство і інститути спільного інвестування	Розміщення тимчасово вільних грошових коштів в фінансові інструменти ринку цінних паперів України
	Підприємство і страхові компанії	Виплата страхових платежів. Отримання страхових відшкодувань

Додаток Б

Показники стану функціонування державного сектору економіки України

Таблиця Б.1

Динаміка обсягів і структури суб'єктів державного сектору економіки

Показники	Рік						Абсолютне відхилення ,		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 р. до		середньо річне
							2004 р.	2008 р.	
Всього підприємств та організацій, підприємств	1023396	1070705	1133200	1187020	1228888	1258513	235117	29625	39186
в т.ч. суб'єктів державного сектору економіки, підприємств	30669	28241	26277	24990	23865	23392	-7277	-473	-1213
частка суб'єктів державного сектору в загальній кількості суб'єктів господарювання, %	3,00	2,64	2,32	2,11	1,94	1,86	-1,14	-0,08	-0,19
із них: державний унітарний сектор, підприємств	29264	26925	25142	24057	23054	22641	-6623,00	-413,00	-1104
частка державного унітарного сектору в структурі державного сектору економіки, %	95,42	95,34	95,68	96,27	96,60	96,79	1,37	0,19	0,23
державний корпоративний сектор, підприємств	1405	1316	1135	933	811	751	-654	-60	-109
частка державного корпоративного сектору в структурі державного сектору економіки, %	4,58	4,66	4,32	3,73	3,40	3,21	-1,37	-0,19	-0,23

Таблиця Б.2

Склад та структура державного унітарного сектору України за період 2005-2009 рр.

Показники	Рік					Абсолютне відхилення ,		
	2005	2006	2007	2008	2009	2009 р. до		середньорічне
						2005 р.	2008 р.	
Державний унітарний сектор, всього підприємств	26925	25142	24057	23865	22641	-4284	-1224	-857
в тому числі:								
державні підприємства, підприємств	7562	7359	7213	6975	6811	-751	-164	-150
їх частка в державному унітарному секторі, %	28,09	29,27	29,98	29,23	30,08	1,99	0,86	0,40
казенні підприємства, підприємств	50	50	43	44	44	-6	0	-1
їх частка в державному унітарному секторі, %	0,19	0,20	0,18	0,18	0,19	0,004	0,010	0,001
державні організації (установи, заклади), підприємств	19313	17733	16801	16035	15786	-3527	-249	-705
їх частка в державному унітарному секторі, %	71,73	70,53	69,84	67,19	69,72	-2,01	2,53	-0,40

Таблиця Б.3

Динаміка вартості корпоративних прав держави за видами господарських товариств за період 2004-2009 рр., млрд. грн.

Вид господарського товариства	Рік						Абсолютне відхилення «+/-»				
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2005 р. до 2004 р.	2006 р. до 2005 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
НАК і ДКХ	13,69	22,10	20,75	20,70	20,70	20,74	8,41	-1,35	-0,05	0	-41,44
Господарські товариства з державною часткою всього з них:	12,92	11,95	11,59	11,13	10,98	10,82	-0,97	-0,36	-0,46	-0,15	-21,8
господарські товариства з державною часткою більше 50 %	9,42	9,39	9,22	9,16	9,29	8,66	-0,03	-0,17	-0,06	0,13	-17,95
Вартість державних корпоративних прав, всього	26,61	34,05	32,34	31,83	31,68	31,56	7,44	-1,71	-0,51	-0,15	-0,12

Таблиця Б.4

Динаміка обсягів бюджетного фінансування державного сектору економіки в розрізі видів економічної діяльності за період 2005-2009 рр.

Вид економічної діяльності	Рік									
	2005		2006		2007		2008		2009	
	бюджетне фінансування, млн. грн.	рівень виконання, %	бюджетне фінансування, млн. грн.	рівень виконання, %	бюджетне фінансування, млн. грн.	рівень виконання, %	бюджетне фінансування, млн. грн.	рівень виконання, %	бюджетне фінансування, млн. грн.	рівень виконання, %
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	4890,82	93,69	6635,64	91,49	7963,54	96,08	9494,71	85,54	6185,02	88,03
Промисловість	4152,68	88,67	5612,45	91,81	8242,46	81,26	15990,60	93,76	12527,61	82,45
Будівництво	4,37	98,79	0,99	82,11	23,66	97,66	91,11	89,59	76,77	97,98
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	361,73	79,01	445,94	76,21	526,27	92,41	682,09	87,16	561,56	86,63
Діяльність готелів та ресторанів	6,09	97,65	2,86	98,25	17,89	76,78	13,97	69,53	4,43	87,96
Діяльність транспорту та зв'язку	3715,02	94,20	6732,04	97,70	11623,04	97,32	10561,78	88,96	11751,51	71,08
Фінансова діяльність	4688,15	97,56	5553,92	95,09	6775,98	97,84	9590,09	95,64	8146,60	95,55
Державне управління	23475,47	96,70	27595,22	93,14	37862,85	91,75	48783,49	85,50	50526,33	75,17
Освіта	9932,78	94,53	12122,06	93,68	15149,68	94,66	21554,27	95,20	23925,68	92,76
Охорона здоров'я та соціальна допомога	35112,34	96,63	34383,66	94,95	35541,37	96,86	58163,82	96,23	59052,52	95,32
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	1383,74	93,01	1570,21	86,30	2711,54	76,60	3361,57	78,27	3487,35	89,28
Інші	1891,68	92,80	2302,74	89,91	3161,03	93,75	4088,95	92,08	4011,74	28,63
Всього	89614,87	95,57	102957,72	93,73	129599,31	93,37	182376,45	91,26	180257,11	81,61

Таблиця Б.5

Динаміка обсягу чистого прибутку (збитку) суб'єктів господарювання в розрізі видів економічної діяльності за період 2005-2007 рр., млн. грн.

Вид економічної діяльності	Рік					Темп приросту %			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 р. до 2005 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-48,51	-69,09	14,94	52,74	-31,54	42,42	-121,62	253,01	-159,80
Промисловість	-224,34	3083,72	793,11	-748,37	-2824,95	-1474,57	-74,28	-194,36	277,48
Будівництво	-120,70	-61,04	-45,13	-88,59	-117,62	-49,43	-26,06	96,30	32,77
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-626,42	-1129,70	-6,08	249,73	28,42	80,34	-99,46	-4207,40	-88,62
Діяльність готелів та ресторанів	6,41	3,11	8,35	6,44	17,80	-51,48	168,49	-22,87	176,40
Діяльність транспорту та зв'язку	2013,43	1716,69	1528,45	-36,66	3361,16	-14,74	-10,97	-102,40	-9268,47
Фінансова діяльність	3,76	-9,6	-2,78	0,46	-15,24	-355,32	-71,04	-116,55	-3413,04
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-68,53	2001,43	2581,95	10965,07	2062,92	-3020,52	29,01	324,68	-81,19
Державне управління	18,45	47,76	41,13	н/д	н/д	158,86	-13,88	-	-
Освіта	1,68	604,5	2,03	3,87	3,83	35882,14	-99,66	90,64	-1,03
Охорона здоров'я та соціальна допомога	2,51	-27,98	9,51	-9,67	19,55	-1214,74	-133,99	-201,68	-302,17
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	-3,54	-36,77	-36,66	-39,23	-39,39	938,70	-0,30	7,01	0,41

Додаток В

Відносні масштаби державного сектору економіки України та фактори їх формування

Таблиця В.1

Динаміка масштабів державного сектору економіки України
за період 2005-2009 рр.

Показник	Рік					Абсолютне відхилення «+/-»,			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 р. до 2005 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Всього зайнятих в економіці, осіб	8833976	8668962	8628422	8368517	7726833	-165014	-40540	-259905	-641684
в тому числі у державному секторі, осіб	1853701	1823430	1396391	1277611	1208325	-30271	-427039	-118780	-69286
питома вага зайнятих в державному секторі до загальної кількості зайнятих в економіці, %	21,0	21,0	16,2	15,3	15,6	0	-4,8	-0,9	0,3
Середньорічна вартість основних фондів всього, млн. грн.	494081,6	569510,4	711174,8	878913,51	1063375,34	75428,8	141664,4	167738,7	184461,8
в тому числі державного сектору, млн. грн.	108087,3	140583,4	124218,4	145408,29	159630,19	32496,1	-16365	21189,89	14221,9
питома вага середньорічної вартості основних фондів державного сектору у загальній вартості основних фондів, %	21,9	24,7	17,5	16,5	15,01	2,8	-7,2	-1	-1,49
Обсяги реалізації продукції в цілому по економіці, млн. грн.	1514599,1	1898295,0	2416700,9	3014740,04	2742520,5	383695,9	518405,9	598039,1	-272220
в т.ч. державного сектору, млн. грн.	192393,3	211919,1	158258,7	23491,54	266590,7	19525,8	-53660,4	-134767	243099,2
питома вага обсягу реалізації продукції державного сектору загальному обсязі, %	12,7	11,2	6,5	7,8	9,7	-1,5	-4,7	1,3	1,9
Всього підприємств і організацій, одиниць	344514	360297	380844	350000	377222	15783	20547	-30844	27222
в т.ч. державних, одиниць	5064	4587	3789	3448	3395	-477	-798	-341	-53
питома вага державних підприємств в загальній кількості, %	1,5	1,3	1,0	1,0	0,9	-0,2	-0,3	0	-0,1
Інтегральний показник відносних масштабів державного сектору економіки, %	14,3	14,6	10,3	10,2	10,3	0,3	-4,3	-0,1	0,1

Таблиця В.2

Частка зайнятих у державному секторі у розрізі видів економічної діяльності за період 2005-2009 рр., %

Вид економічної діяльності	Рік					Темп приросту %			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 р. до 2005 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	12,2	13,3	13,6	14,0	13,6	9,02	2,26	2,94	-2,86
Промисловість	18,9	19,7	15,8	16,3	17,0	4,23	-19,80	3,16	4,29
Будівництво	10,8	9,9	2,4	1,9	1,9	-8,33	-75,76	-20,83	0,00
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,0	0,9	0,6	0,5	0,5	-10,00	-33,33	-16,67	0,00
Діяльність готелів та ресторанів	3,9	4,7	3,8	4,1	4,0	20,51	-19,15	7,89	-2,44
Діяльність транспорту та зв'язку	68,6	68,4	45,4	44,6	43,7	-0,29	-33,63	-1,76	-2,02
Фінансова діяльність	22,0	17,5	1,3	1,2	1,2	-20,45	-92,57	-7,69	0,00
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	19,3	15,9	12,9	12,3	11,7	-17,62	-18,87	-4,65	-4,88
Державне управління	82,4	79,0	94,3	н/д	н/д	-4,13	19,37	-	-
Освіта	10,3	5,4	4,9	5,2	5,0	-47,57	-9,26	6,12	-3,85
Охорона здоров'я та соціальна допомога	9,5	11,2	9,7	9,7	10,2	17,89	-13,39	0,00	5,15
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	5,9	5,3	4,5	3,7	4,1	-10,17	-15,09	-17,78	10,81

Таблиця В.3

Динаміка питомої ваги середньорічної вартості основних фондів державного сектору в загальній вартості у розрізі видів економічної діяльності за період 2005-2009 рр., %

Вид економічної діяльності	Рік					Темп приросту %			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 р. до 2005 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	11,2	13,0	12,3	12,6	13,7	16,07	-5,38	2,44	8,73
Промисловість	29,8	30,2	25,2	23,1	19,4	1,34	-16,56	-8,33	-16,02
Будівництво	14,0	10,6	1,8	1,6	1,7	-24,29	-83,02	-11,11	6,25
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	5,1	3,7	1,2	0,8	0,8	-27,45	-67,57	-33,33	0,00
Діяльність готелів та ресторанів	11,6	13,7	14,9	17,2	16,3	18,10	8,76	15,44	-5,23
Діяльність транспорту та зв'язку	47,5	64,0	36,0	37,2	37,9	34,74	-43,75	3,33	1,88
Фінансова діяльність	4,5	14,5	4,2	3,0	2,2	222,22	-71,03	-28,57	-26,67
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	3,4	3,2	2,5	2,3	2,2	-5,88	-21,88	-8,00	-4,35
Державне управління	59,9	83,3	21,3	н/д	н/д	39,07	-74,43	-	-
Освіта	4,4	6,8	3,7	3,0	3,1	54,55	-45,59	-18,92	3,33
Охорона здоров'я та соціальна допомога	18,2	24,8	23,5	22,7	22,5	36,26	-5,24	-3,40	-0,88
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	4,3	5,9	4,6	5,3	7,0	37,21	-22,03	15,22	32,08

Таблиця В.4

Питома вага обсягів реалізації продукції суб'єктами державного сектору економіки в загальному обсязі за період
2005-2009 рр., %

Вид економічної діяльності	Рік					Темп приросту %			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 р. до 2005 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	8,1	10,1	8,8	7,6	5,7	24,69	-12,87	-13,64	-25,00
Промисловість	13,1	16,5	10,6	11,3	12,7	25,95	-35,76	6,60	12,39
Будівництво	6,7	5,0	1,0	0,9	0,8	-25,37	-80,00	-10,00	-11,11
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	4,0	3,0	1,2	1,3	1,5	-25,00	-60,00	8,33	15,38
Діяльність готелів та ресторанів	4,8	5,4	4,5	4,9	4,5	12,50	-16,67	8,89	-8,16
Діяльність транспорту та зв'язку	53,2	48,1	25,9	25,9	27,4	-9,59	-46,15	0,00	5,79
Фінансова діяльність	0,5	0,5	0,01	0,1	0,1	0,00	-98,00	900,00	0,00
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	48,4	35,1	22,4	33,8	39,6	-27,48	-36,18	50,89	17,16
Державне управління	96,9	79,9	16,1	н/д	н/д	-17,54	-79,85	-	-
Освіта	9,5	5,2	4,3	4,8	5,1	-45,26	-17,31	11,63	6,25
Охорона здоров'я та соціальна допомога	8,9	10,9	10,0	8,8	9,6	22,47	-8,26	-12,00	9,09
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	1,8	2,6	1,7	1,7	1,9	44,44	-34,62	0,00	11,76

Таблиця В.5

Динаміка складу та структури суб'єктів державного сектору за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Рік					Абсолютне відхилення «+/-»			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006 до 2005	2007 до 2006	2008 до 2007	2009 до 2008
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, підприємств	825	801	740	713	721	-2,91	-7,62	-3,65	1,12
їх частка в загальній кількості, %	3,7	3,7	3,6	3,7	3,8	0,00	-2,70	2,78	2,70
Промисловість, підприємств	1190	1112	937	873	835	-6,55	-15,74	-6,83	-4,35
їх частка в загальній кількості, %	2,2	2,0	1,7	1,7	1,6	-9,09	-15,00	0,00	-5,88
Будівництво, підприємств	279	241	168	145	136	-13,62	-30,29	-13,69	-6,21
їх частка в загальній кількості, %	0,9	0,7	0,4	0,4	0,3	-22,22	-42,86	0,00	-25,00
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, підприємств	373	350	206	162	154	-6,17	-41,14	-21,36	-4,94
їх частка в загальній кількості, %	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,00	-33,33	-50,00	0,00
Діяльність готелів та ресторанів, підприємств	77	85	59	58	59	10,39	-30,59	-1,69	1,72
їх частка в загальній кількості, %	0,8	0,8	0,5	0,6	0,6	0,00	-37,50	20,00	0,00
Діяльність транспорту та зв'язку, підприємств	316	311	221	199	193	-1,58	-28,94	-9,95	-3,02
їх частка в загальній кількості, %	1,9	1,8	1,2	1,1	1,0	-5,26	-33,33	-8,33	-9,09
Фінансова діяльність, підприємств	26	16	15	12	14	-38,46	-6,25	-20,00	16,67
їх частка в загальній кількості, %	0,6	0,3	0,3	0,2	0,3	-50,00	0,00	-33,33	50,00
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, підприємств	1533	1389	1212	1107	1097	-9,39	-12,74	-8,66	-0,90
їх частка в загальній кількості, %	2,4	1,9	1,5	1,4	1,3	-20,83	-21,05	-6,67	-7,14
Державне управління, підприємств	107	58	36	н/д	н/д	-45,79	-37,93	-	-
їх частка в загальній кількості, %	31,3	20,5	65,5	н/д	н/д	-34,50	219,51	-	-
Освіта, підприємств	141	61	52	47	50	-56,74	-14,75	-9,62	6,38
їх частка в загальній кількості, %	5,1	2,9	2,4	2,4	2,4	-43,14	-17,24	0,00	0,00
Охорона здоров'я та соціальна допомога, підприємств	84	59	46	47	50	-29,76	-22,03	2,17	6,38
їх частка в загальній кількості, %	2,0	1,4	1,0	1,1	1,0	-30,00	-28,57	10,00	-9,09
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту, підприємств	113	104	82	73	77	-7,96	-21,15	-10,98	5,48
їх частка в загальній кількості, %	1,0	0,9	0,7	0,7	0,7	-10,00	-22,22	900,00	-90,00

Додаток Г

Таблиця Г.1

Динаміка показників фінансової ефективності суб'єктів господарювання в розрізі державного та недержавного секторів економіки за період 2005-2007 рр., %

Вид економічної діяльності	Рентабельність діяльності									
	2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008		2009	
	ДСЕ	НДСЕ	ДСЕ	НДСЕ	ДСЕ	НДСЕ	ДСЕ	НДСЕ	ДСЕ	НДСЕ
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-1,65	10,63	-2,08	8,61	0,38	16,97	0,01	0,09	-0,01	0,09
Промисловість	-0,34	3,99	3,06	3,84	0,97	4,11	-0,01	0,01	-0,03	-0,02
Будівництво	-3,18	0,61	-1,61	1,20	-3,78	0,48	-0,07	-0,06	-0,17	-0,07
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-2,44	1,09	-4,35	0,72	-0,04	0,99	0,01	-0,03	0,00	-0,01
Діяльність готелів та ресторанів	3,10	0,24	1,02	-2,78	2,44	-1,67	0,01	-0,15	0,04	-0,09
Діяльність транспорту та зв'язку	4,31	10,48	3,55	6,56	4,61	5,79	0,00	0,00	0,07	0,03
Фінансова діяльність	1,26	9,72	-1,89	5,41	-4,03	0,64	0,01	0,04	-0,19	0,03
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-0,16	3,50	7,14	4,89	11,22	24,81	0,19	-0,06	0,03	-0,05
Державне управління	0,79	53,64	15,13	4,55	12,88	32,12				
Освіта	1,07	6,44	1,15	6,01	3,83	4,36	0,05	0,04	0,05	0,03
Охорона здоров'я та соціальна допомога	1,13	1,03	-9,20	0,64	2,65	-2,13	-0,02	-0,04	0,04	-0,02
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	-1,67	-1,13	-15,76	2,83	-17,69	-0,48	-0,15	-0,14	-0,14	-0,26

Додаток Д
Фактори впливу державного сектору економіки на показники
соціально-економічного розвитку

Таблиця Д.1

Порівняння темпів приросту ВВП і державних витрат в країнах ЄС за 2004-2010 рр. *

Країна	Темп приросту, %	Рік						
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Австрія	ВВП	4,46	2,79	5,90	5,76	3,69	-1,48	1,28
	державних витрат	3,24	4,01	11,07	-1,71	1,82	-2,49	2,74
Бельгія	ВВП	5,32	3,91	5,14	5,26	3,32	-0,75	3,51
	державних витрат	6,82	6,41	1,63	11,24	-3,62	-1,36	6,94
Данія	ВВП	2,22	10,90	14,20	11,70	8,73	8,11	-1,16
	державних витрат	2,98	11,92	13,16	8,02	6,26	6,43	0,98
Фінляндія	ВВП	13,85	17,03	15,02	17,91	18,03	5,67	6,90
	державних витрат	16,22	20,14	14,79	18,38	15,22	1,81	11,18
Франція	ВВП	7,56	7,77	8,60	7,76	4,19	-1,46	0,00
	державних витрат	10,05	8,79	8,39	8,37	3,02	-2,20	1,34
Німеччина	ВВП	3,98	4,70	6,20	3,64	1,25	-1,63	2,25
	державних витрат	4,63	6,01	3,13	3,20	-2,21	-5,54	3,42
Греція	ВВП	7,70	7,64	8,54	8,94	-1,73	-9,16	-4,48
	державних витрат	7,23	6,69	10,48	6,79	-0,41	-4,34	1,54
Ісландія	ВВП	-3,57	6,81	4,09	6,14	-0,45	-18,25	-9,41
	державних витрат	0,28	9,94	0,44	1,80	-1,86	-16,87	23,35
Ірландія	ВВП	10,64	13,71	16,77	16,92	7,54	-9,69	1,24
	державних витрат	11,98	12,69	18,18	17,97	9,13	-3,63	18,39
Італія	ВВП	4,59	3,53	4,43	4,47	2,50	-0,26	1,96
	державних витрат	3,28	5,73	3,12	5,35	3,79	-2,11	4,10
Люксембург	ВВП	6,65	10,50	14,95	17,07	11,75	-6,53	-2,32
	державних витрат	16,17	11,30	17,15	14,05	3,94	-12,10	-0,17
Нідерланди	ВВП	-2,18	6,27	3,19	7,92	8,34	-1,74	13,39
	державних витрат	-0,46	8,34	1,00	4,88	10,03	-2,17	15,64
Португалія	ВВП	-7,27	4,82	22,69	11,90	12,53	12,86	-12,55
	державних витрат	-7,71	8,54	25,21	14,66	9,33	12,60	-11,77
Іспанія	ВВП	8,46	5,29	7,53	5,60	3,38	1,32	-0,82
	державних витрат	9,02	3,94	8,93	4,24	3,38	3,43	5,00
Швеція	ВВП	3,41	3,41	4,89	6,23	4,00	-6,18	5,40
	державних витрат	5,50	3,60	2,07	5,64	1,69	-9,20	6,85
Швейцарія	ВВП	0,34	3,44	16,13	10,95	3,53	-4,19	-5,35
	державних витрат	2,36	3,63	13,00	10,34	1,23	-7,28	-4,06
Велика Британія	ВВП	6,50	3,48	3,43	5,64	2,18	-5,91	-2,61
	державних витрат	8,89	6,00	5,64	8,34	2,41	-6,55	6,26
Чеська Республіка	ВВП	9,19	10,55	14,23	13,78	15,94	2,49	4,46
	державних витрат	13,41	21,22	-1,08	12,99	13,25	0,05	4,72

Продовження табл. Д.1

Країна	Темп приросту, %	Рік						
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Естонія	ВВП	2,27	1,76	4,34	3,60	2,73	-4,40	4,91
	державних витрат	5,21	-1,09	1,95	2,38	2,73	-3,26	21,88
Кіпр	ВВП	4,90	3,35	4,06	3,42	1,19	-2,65	3,66
	державних витрат	10,42	15,23	-1,08	5,13	0,02	-5,62	5,66
Литва	ВВП	2,40	13,50	16,83	22,35	16,44	-8,03	-2,12
	державних витрат	-3,20	8,25	17,54	22,35	17,49	-5,01	5,24
Угорщина	ВВП	10,70	7,33	9,82	13,79	4,43	-1,13	2,80
	державних витрат	19,27	3,58	8,49	16,11	8,60	-3,98	-0,04
Мальта	ВВП	5,81	10,26	8,03	-2,74	11,84	-1,94	-5,91
	державних витрат	6,31	20,87	4,56	-4,03	11,09	-5,49	-3,05
Польща	ВВП	3,77	4,12	5,78	5,66	3,43	-2,11	3,38
	державних витрат	4,95	5,06	0,81	7,64	4,62	-5,90	5,83
Румунія	ВВП	4,61	3,24	3,98	5,24	3,17	-0,96	1,94
	державних витрат	1,14	-1,18	4,29	5,24	9,01	6,57	4,88
Словенія	ВВП	11,49	11,50	35,35	20,72	28,84	-2,48	-11,18
	державних витрат	8,90	11,50	33,89	19,67	26,85	-7,07	-7,63
Словаччина	ВВП	6,47	5,06	7,39	9,12	7,89	-4,21	4,38
	державних витрат	7,90	-6,59	0,96	9,98	3,63	-10,25	6,52

* В таблиці виділено періоди порушення закону Вагнера.

Таблиця Д.2

Частка державних витрат у ВВП країн ЄС, %

Країни	Рік										Темп зміни 2010 до 2001, %
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Австрія	51,3	50,7	51,3	53,8	50,0	49,1	48,6	49,3	52,9	52,5	102,34
Бельгія	49,1	49,8	51,0	49,3	52,1	48,6	48,3	49,9	53,8	52,9	107,74
Данія	54,2	54,6	55,1	54,6	52,8	51,6	50,8	51,9	58,4	58,5	107,93
Фінляндія	48,0	49,0	50,3	50,2	50,4	49,2	47,4	49,3	55,9	55,3	115,21
Франція	51,7	52,9	53,4	53,3	53,6	53,0	52,6	53,3	56,7	56,6	109,48
Німеччина	47,6	47,9	48,5	47,1	46,9	45,3	43,5	44,0	48,1	47,9	100,63
Греція	45,3	45,1	44,7	45,5	44,6	45,2	47,6	50,6	53,8	50,2	110,82
Ісландія	42,6	44,3	45,6	44,0	42,2	41,6	42,3	57,6	51,0	51,5	120,89
Ірландія	33,0	33,4	33,1	33,5	33,8	34,3	36,6	42,8	48,9	66,8	202,42
Італія	47,7	47,1	48,1	47,5	47,9	48,5	47,6	48,6	51,6	50,3	105,45
Люксембург	38,1	41,5	41,8	42,6	41,5	38,6	36,3	37,1	43,0	42,5	111,55
Нідерланди	45,4	46,2	47,1	46,1	44,8	45,5	45,3	46,2	51,5	51,2	112,78
Норвегія	44,1	47,1	48,2	45,4	42,1	40,5	41,1	40,6	46,3	45,9	104,08
Португалія	42,5	42,3	43,8	44,7	45,8	44,5	44,4	44,8	49,9	51,3	120,71
Іспанія	38,7	38,9	38,4	38,9	38,4	38,4	39,2	41,5	46,3	45,6	117,83
Швеція	54,5	55,6	55,7	54,2	53,9	52,7	51,0	51,7	55,0	52,9	97,06
Швейцарія	54,5	55,6	55,7	54,2	53,9	52,7	51,0	51,7	55,0	52,9	97,06
Велика Британія	40,2	41,1	42,1	43,0	44,1	44,2	43,9	47,9	51,4	50,4	125,37
Чеська Республіка	43,9	45,6	50,0	43,3	43,0	42,0	41,0	41,1	44,9	44,1	100,46
Естонія	34,8	35,8	34,8	34,0	33,6	33,6	34,0	39,5	45,2	40,6	116,67
Кіпр	38,0	40,0	44,6	42,4	43,1	42,6	41,3	42,1	46,2	46,4	122,11
Латвія	35,0	36,0	34,9	35,9	35,8	38,3	35,9	39,1	44,2	44,4	126,86
Литва	36,6	34,6	33,0	33,2	33,2	33,5	34,6	37,2	43,8	40,9	111,75
Угорщина	47,8	51,5	49,7	49,1	50,1	52,1	50,6	49,2	51,4	49,5	103,56
Мальта	42,4	42,6	46,7	45,2	44,6	44,3	42,7	44,0	43,3	42,9	101,18
Польща	43,8	44,3	44,7	42,6	43,4	43,9	42,2	43,2	44,5	45,4	103,65
Румунія	36,2	35,0	33,5	33,6	33,6	35,5	38,2	39,3	41,1	40,9	112,98
Словенія	47,3	46,2	46,2	45,7	45,3	44,6	42,5	44,2	49,3	50,1	105,92
Словаччина	44,5	45,1	40,1	37,7	38,0	36,5	34,2	34,9	41,5	40,0	89,89
В середньому	46,1	46,6	47,2	46,8	46,8	46,3	45,6	47,1	51,0	50,6	109,76

Таблиця Д.3

Виконання фінансових планів суб'єктів державного сектору економіки за період 2005-2007 рр.

Стаття	2005 р.			2006 р.			2007 р.		
	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання
	план	факт		план	факт		план	факт	
ДОХОДИ									
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	44193,5	39530,7	89,5	247701,6	249681,2	100,8	273127,8	293659,8	107,5
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	32995,7	24529,8	74,3	164798,9	159721,1	96,9	178742,9	185962,0	104,0
Інші операційні доходи	7854,3	10182,2	129,6	20446,0	38872,2	190,1	37039,8	46106,9	124,5
Доход від участі у капіталі	4,5	19,0	423,0	52,7	1555,1	2953,1	327,7	949,8	289,8
Інші фінансові доходи	66,9	102,9	154,0	295,3	503,5	170,5	263,8	437,7	166,0
Інші доходи	561,9	983,9	175,1	1519,2	3493,2	229,9	2181,3	4142,3	189,9
Надзвичайні доходи	15,7	45,3	289,3	1,1	1099,5	96896,5	0,03	700,4	2188639,5
Всього доходів	85692,5	75393,8	88,0	434814,8	454925,8	104,6	491683,3	531958,9	108,2
ВИТРАТИ									
Податок на додану вартість	5601,4	7894,2	140,9	26753,5	25136,4	94,0	29114,4	29795,5	102,3
Акцизний збір	4908,8	5772,3	117,6	161,2	543,0	336,9	464,5	617,0	132,8
Інші вирахування з доходу	687,6	1334,5	194,1	55987,9	64280,7	114,8	64806,0	77285,4	119,3
Собівартість реалізованої продукції	34813,9	32345,9	92,9	144114,7	140035,4	97,2	158328,8	163249,6	103,1
Адміністративні витрати	2758,1	5236,9	189,9	7154,7	7728,6	108,0	8681,2	9090,1	104,7
Витрати на збут	1112,0	1428,6	128,5	1775,0	2398,3	135,1	2870,4	2867,6	99,9
Інші операційні витрати	8788,9	10082,8	114,7	21332,9	38318,7	179,6	35821,8	46832,4	130,7
Фінансові витрати	570,2	597,0	104,7	2993,5	2862,3	95,6	3203,8	3388,1	105,8
Втрати від участі в капіталі	57,9	67,7	117,1	2,9	55,6	1929,2	3,9	19,4	497,0

Продовження табл. Д.3

Стаття	2005 р.			2006 р.			2007 р.		
	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання
	план	факт		план	факт		план	факт	
Інші витрати	590,3	822,5	139,3	1838,4	3266,2	177,7	1599,4	2639,1	165,0
Податок на прибуток	856,4	979,9	114,4	3038,1	5294,3	174,3	4556,9	4476,4	98,2
Надзвичайні витрати	40,5	57,7	142,5	3,2	136,2	4224,2	2,7	28,3	1037,4
Всього витрати	60786,0	66620,0	109,6	265156,0	290055,7	109,4	309453,8	340288,9	110,0
ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ									
Валовий прибуток	-1818,2	-7816,0	429,9	20684,2	19685,7	95,2	20414,1	22712,4	111,3
Фінансовий результат від операційної діяльності	-6622,8	-11836,8	178,7	10867,6	10112,3	93,1	10080,3	10029,1	99,5
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	-7207,9	-12236,0	169,8	7900,0	9480,0	120,0	8046,0	9512,3	118,2
Сальдо чистого прибутку	2200,8	1036,3	47,1	4859,5	5148,9	106,0	3585,6	5780,6	161,2
у тому числі									
прибуток	2509,2	1937,7	77,2	7613,4	10681,5	140,3	8757,1	11701,8	133,6
збиток	492,8	967,5	196,3	2753,9	5532,6	200,9	5171,5	5921,2	114,5

Таблиця Д.4

Виконання фінансових планів суб'єктів державного сектору економіки за період 2008-2009 рр.

Стаття	2008			2009			Середньорічне значення		
	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання
	план	факт		план	факт		план	факт	
ДОХОДИ									
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	393593,5	398768,4	101,3	444907,3	436386,3	98,1	280704,7	203851,6	72,6
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	251731,7	251050,4	99,7	281671,3	276335,9	95,9	181988,1	129309,8	71,1
Інші операційні доходи	47066,4	76929,3	163,5	48645,3	54886,3	106,1	32210,4	30009,5	93,2
Доход від участі у капіталі	1009,6	760,5	75,3	50,4	267,8	98,8	289,0	558,3	193,2
Інші фінансові доходи	254,5	527,6	207,3	283,9	818,7	98,1	232,9	372,6	160,0
Інші доходи	3683,0	5610,7	152,3	36026,3	20713,1	112,8	8794,4	5866,5	66,7
Надзвичайні доходи	745,7	971,0	130,2	19,7	91,9	530,9	156,4	387,4	247,6
Всього доходів	698084,4	734617,9	105,2	811604,2	789500	97,3	504375,9	370355,7	73,4
ВИТРАТИ									
Податок на додану вартість	42489,4	41010,3	96,5	43972,5	42185,0	95,9	29586,2	21002,2	71,0
Акцизний збір	572,1	685,8	119,9	814,1	863,9	106,1	1384,1	1559,3	112,7
Інші вирахування з доходу	98800,4	106021,8	107,3	118449,4	117001,5	98,8	67746,3	51980,4	76,7
Собівартість реалізованої продукції	227947,4	227044,5	99,6	261716,3	246006,5	98,1	165384,2	116327,5	70,3
Адміністративні витрати	10195,0	11295,8	110,8	11757,7	11114,4	112,8	8109,4	6634,0	81,8
Витрати на збут	2843,3	3414,8	120,1	3573,4	4505,8	530,9	2434,8	2240,1	92,0
Інші операційні витрати	38569,5	59479,0	154,2	39675,4	51390,5	288,4	28837,7	29324,9	101,7
Фінансові витрати	5111,1	4417,1	86,4	9257,9	8835,3	57,5	4227,3	3136,5	74,2
Втрати від участі в капіталі	3,4	432,8	12618,7	478,7	56,8	466,8	109,3	39,9	36,5

Продовження табл. Д.4

Стаття	2008			2009			Середньорічне значення		
	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання	сума, млн.грн.		% виконання
	план	факт		план	факт		план	факт	
Інші витрати	2610,6	13720,3	525,6	35475,8	20754,1	96,3	8422,9	5496,4	65,3
Податок на прибуток	5695,8	4623,9	81,2	9006,9	10072,2	0,0	4630,8	4164,6	89,9
Надзвичайні витрати	16,0	156,3	978,2	19,1	97,4	94,0	16,3	63,9	392,0
Всього витрати	434854,0	472302,4	108,6	534197,2	512883,4	96,0	320889,3	241969,7	75,4
ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ									
Валовий прибуток	23784,3	24005,9	100,9	19955,0	30329,4	152,0	11847,0	17739,2	149,7
Фінансовий результат від операційної діяльності	19243,0	26745,7	139,0	13593,8	18205,0	133,9	5583,8	9150,5	163,9
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	16465,0	15074,3	91,6	4742,1	10358,4	218,4	2696,0	6716,0	249,1
Сальдо чистого прибутку	11624,1	11385,4	98,0	-3969,2	538,6	87,4	1335,3	4825,7	361,4
у тому числі									
прибуток	14685,0	20259,5	138,0	7754,6	11264,5	145,3	5326,9	10054,1	188,7
збиток	3061,0	8874,1	289,9	11723,8	10725,8	91,5	4028,4	5241,6	130,1

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Розрахунок ефективності динамічного розвитку фінансової ефективності державного сектору економіки
за період 2006 - 2009 рр.

Показники	Еталонний ранговий ряд	2006 р.			2007 р.			2008 р.			2009 р.		
		Фактич- ний ран- говий ряд	Відхи- лення (+, -)	Інверсія	Фактич- ний ран- говий ряд	Відхи- лення (+, -)	Інверсія	Фактич- ний ран- говий ряд	Відхи- лення (+, -)	Інверсія	Фактич- ний ран- говий ряд	Відхи- лення (+, -)	Інверсія
Обсяг реалізації продукції	1	6	-5	5	7	-6	6	2	-1	1	3	-2	2
Чистий прибуток	2	1	1	0	4	-2	3	1	1	0	8	-6	6
Надходження до бюджету	3	2	1	0	3	0	2	4	-1	1	4	-1	2
Кількість суб'єктів господарювання	4	8	-4	4	5	-1	2	8	-4	4	6	-2	3
Середньооблікова кількість зайнятих	5	7	-2	3	6	-1	2	7	-2	3	7	-2	3
Середньорічна вартість оборотних активів	6	3	3	0	8	-2	2	5	1	1	1	5	0
Середньорічні вартість основних фондів	7	4	3	0	2	5	1	6	1	1	2	5	0
Обсяги фінансування з бюджету	8	5	3	0	1	7	0	3	5	0	5	3	0
Сума відхилень (по модулю)	-	-	22	12	-	24	18	-	16	11	-	26	18

Додаток 3

Таблиця 3.1

Вихідні дані для проведення моделювання дискримінантної функції

Вид економічної діяльності	Інтегральний показник фінансової ефективності, %	Темп зростання, %							
		обсягу реалізації продукції, робіт, послуг	чистого прибутку	кількості суб'єктів господарювання	середньооблікової кількості зайнятих	середньорічної вартості оборотних активів	середньорічної вартості основних фондів	обсягів фінансування з бюджету	відносних масштабів
Показник за 2006 р.									
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство	-2,67	113,27	0,00	97,09	91,34	88,56	110,29	135,68	112,36
Промисловість	4,2	150,86	100,00	93,45	102,18	110,87	112,12	135,15	107,64
Будівництво	-3,25	100,18	0,00	86,38	92,92	93,83	85,21	22,65	77,78
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	-17,13	101,11	0,00	93,83	94,15	89,78	92,61	123,28	79,17
Готелі і ресторани	0,98	147,64	48,52	110,39	132,14	177,93	152,11	46,96	105,17
Транспорт та зв'язок	4,75	103,74	85,26	98,42	99,98	119,01	166,33	181,21	107,28
Фінансова діяльність	-2,08	170,28	0,00	61,54	90,52	453,89	223,27	118,47	101,32
Операції з нерухомістю, завдання під найм та послуги юридичним особам	12,84	64,94	100,00	90,61	85,84	454,61	113,16	122,04	76,09
Освіта	2,02	33,42	35982,14	43,26	24,66	77,74	99,2	97,92	67,57
Охорона здоров'я та соціальна допомога	-5,99	136,75	0,00	70,24	115,7	105,47	146,93	113,48	125,26
Колективні, громадські та особисті послуги	-14,76	110,15	0,00	92,04	82,95	119,38	157,03	121,73	115,63
Показник за 2007 р.									
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство	0,51	118,22	100,00	92,38	89,24	110,34	112,39	120,01	96

Продовження табл. 3.1

Вид економічної діяльності	Інтегральний показник фінансової ефективності, %	Темп зростання, %							
		обсягу реалізації продукції, робіт, послуг	чистого прибутку	кількості суб'єктів господарювання	середньооблікової кількості зайнятих	середньорічної вартості оборотних активів	середньорічної вартості основних фондів	обсягів фінансування з бюджету	відносних масштабів
Промисловість	1,27	81,32	25,72	84,26	76,95	74,83	102,5	146,86	78,7
Будівництво	-7,53	31,46	0,00	69,71	24,49	43,3	23,91	2389,9	82,54
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	-0,18	52,79	0,00	58,86	69,63	49,97	44,63	118,01	84,21
Готелі і ресторани	2,39	112,46	268,49	69,41	82,66	83,3	143,38	625,52	216,39
Транспорт та зв'язок	6,07	68,52	89,03	71,06	67,71	67,66	72,75	172,65	45,73
Фінансова діяльність	-1,38	13,48	0,00	93,75	9,17	119,46	50,02	122	23,38
Операції з нерухомістю, завдання під найм та послуги юридичним особам	19,37	82,11	129,01	87,26	82,8	82,52	92,1	124,98	37,86
Освіта	7,2	100,67	0,34	85,25	85,85	95,5	87,12	103,37	54
Охорона здоров'я та соціальна допомога	1,97	117,76	100,00	77,97	88,35	84,05	112,05	172,69	119,33
Колективні, громадські та особисті послуги	-15,35	88,78	0,00	78,85	86,03	88,55	111,99	137,27	175,68
Показник за 2008 р.									
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство	0,01	116,6	353,04	96,35	91,35	114,62	130,05	119,23	98,96
Промисловість	-0,01	136,27	0,00	93,17	98,58	109	108,11	194	98,5
Будівництво	-0,13	105,28	0,00	86,31	79,63	101,36	131,39	385,08	23,08
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	0,06	127,63	100,00	78,64	82,9	129,5	105,16	129,61	43,75
Готелі і ресторани	0,01	143,7	77,16	98,31	108,49	134,39	141,69	78,09	50,76
Транспорт та зв'язок	0,003	128,46	0,00	90,05	97,53	123,41	129,58	90,87	130,14

Продовження табл. 3.1

Вид економічної діяльності	Інтегральний показник фінансової ефективності, %	Темп зростання, %							
		обсягу реалізації продукції, робіт, послуг	чистого прибутку	кількості суб'єктів господарювання	середньооблікової кількості зайнятих	середньорічної вартості оборотних активів	середньорічної вартості основних фондів	обсягів фінансування з бюджету	відносних масштабів
Фінансова діяльність	0,01	107,7	100,00	80	99,77	124,56	108,08	141,53	61,11
Операції з нерухомістю, завдання під найм та послуги юридичним особам	0,49	250,4	424,68	91,34	96,37	167,28	111,15	142,28	235,85
Освіта	0,11	137,01	190,66	90,38	103,81	111,71	112,42	163,65	144,44
Охорона здоров'я та соціальна допомога	-0,02	119,63	0,00	102,17	100,04	39,21	126,32	123,97	74,65
Колективні, громадські та особисті послуги	-0,12	127,96	0,00	89,02	84,58	163,41	151,86	129,35	44,62
Показник за 2009 р.									
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство	-0,01	98,95	0,00	101,12	90,92	108,9	130,08	65,14	96,84
Промисловість	-0,04	99,9	0,00	95,65	94,26	108,33	101,29	78,34	96,95
Будівництво	-0,19	55,34	0,00	93,79	76,41	108,42	126,29	84,26	100
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	0,01	103,46	11,38	95,06	94,81	140,43	116,54	82,33	100
Готелі і ресторани	0,03	90,34	276,27	101,72	94,22	129,97	105,78	31,71	95,52
Транспорт та зв'язок	0,09	112,82	100,00	96,98	95,04	125,14	117	111,26	101,1
Фінансова діяльність	-0,08	110,69	0,00	116,67	87,56	72,6	103,48	84,95	90,91
Операції з нерухомістю, завдання під найм та послуги юридичним особам	0,07	142,8	18,81	99,1	98,51	168,99	122,57	111	109,6
Освіта	0,1	116,38	98,85	106,38	96,89	121,15	110,75	101,53	100
Охорона здоров'я та соціальна допомога	0,05	124,71	100,00	106,38	106,27	106,79	114,5	103,74	101,89
Колективні, громадські та особисті послуги	-0,08	104,06	0,00	105,48	114,85	180,97	133,44	98,11	117,24

Наукове видання
Боярко Ірина Миколаївна
Дехтяр Надія Анатоліївна
Дейнека Ольга Валеріївна

**Ефективність фінансів державного сектору економіки
в системі управління соціально-економічним розвитком України**

Монографія

Друкується в авторській редакції

Дизайн обкладинки і макет В. Б. Гайдабрус
Комп'ютерний набір і верстка І.М. Боярко, Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека